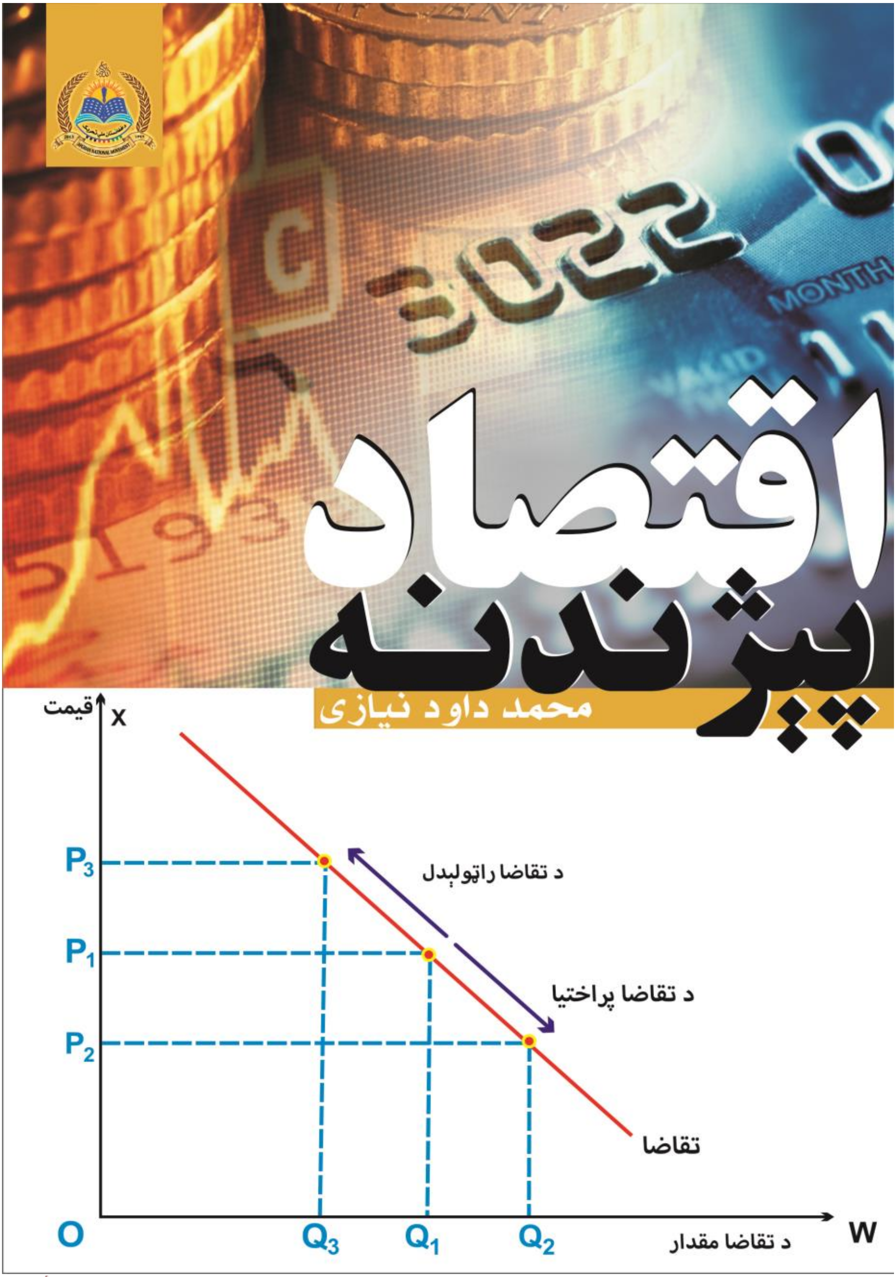
اقتصاد
پېژندنه
محمد داود نیازی
قیمت
X
P3
P1
P2
د تقاضا راټولېدل
د تقاضا پراختیا
تقاضا
O
Q3
Q1
Q2
د تقاضا مقدار
W

ډالۍ

د نړۍ دويم لوی مفکر ډاکټر اشرف غني احمدزي ته !

م.د . نيازی

د کتاب ځانګړنې:

د کتاب نوم: اقتصاد پېژندنه

لیـــکوال : محمد داود نیازی

برېښلیک: dawood1919@gmail.com

اړیکه: 0093778878349

خپرندوی: د افغانستان ملي تحریک فرهنګي ځانګه

د خپرندوی پرله پسې نومره: (۳)

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپ وار: لومړی

چاپ نېټه: 2014 / 1393

لړلیک

سرلیک	مخ
سریزه	۱
لومړی څپرکی	۳
بنسټیز مسایل	۳
اقتصاد تعریف	۱۹
د اقتصاد علم لمن	۲۲
اقتصادي قوانین	۴۵
د اقتصاد د علم ګټې	۴۹
نړیوال اقتصادي سیستمونه	۵۰
د بازار اقتصادي نظام	۵۲

سوسیالیزم اقتصادي نظام	۶۱
اسلامي اقتصادي نظام	۶۷
دویم څپرکی	۷۳
د شمتنی پیدایښت	۷۳
د تولید عوامل	۷۶
ځمکه	۷۶
کار	۸۰
نفوس	۸۹
پانګه	۹۹
متشبث	۱۰۳
د تولید قوانین	۱۰۶
د حاصل د ډیرښت اویا د لګښت د کمښت قانون	۱۰۷
دحاصل یا د لګښت د استقرار قانون	۱۱۱

د حاصل د کمښت یا د لګښت ډېرښت قانون	۱۱۶
تولیدونکو نظریه	۱۲۵
د مصرفونکو نظریه	۱۳۷
درییم څپرکی	۱۵۳
تقاضا	۱۵۳
عرضه	۱۸۴
څلورم څپرکی	۲۱۳
بازار	۲۱۳
د بازار توازن	۲۲۴

سریزه

اقتصاد يو داسې علم دی چې په نړۍ کې انسان ته لارښونه کوي خو خپل موجود وسایل څنګه وکاروي؟ د يوې ټولنې په ټولو مسايلو کې اقتصادي مسایل ډیر مهم او برخلیک ټاکونکي دي ، اقتصاد د ټولنې په ټولو برخو (سیاسي،فرهنګي، ټولنیزه) کې ډير لوړ اهمیت لري ،د يوې ټولنې خپلواکي او د طبیعي پیښو سره مقاومت په اقتصادي ځواکمنتیا پورې اړه لري ،د اقتصادي مسايلو په اړه ښه پریکړه کولای شي چې ټولنه د پرمختګ لوړو څوکو ته ورسوي. که په نړۍ کې اقتصادي مسايلو شتون نه درلودای نو نړۍ به دومره پرمختګ نه وای کړی همدا اقتصادي مسايل دي چې انسان پرمختګ ته هڅوي ، که په نړۍ کې ټولو مسايلو ته پام وکړو او په اړه يې څېړنه تر سره کړو نو ریښنه يې اقتصادي مسايلو پورې رسيږي او د هر پيښې تر شاه اقتصادي مسله شتون لري. که د نړۍ هیوادونو ته ځیر شو هغه هیوادونه چې بډایه دي ، ښې اقتصادي سرچینې لري او خپلې سرچینې يې په ښه توګه کارولي د وګړو د ژوند سطحه يې لوړه ، د ژوند ډيرې اسانتیاوې لري دژوند اړتیاوې يې په ښه توګه پوره کیږي خو هغه هیوادونه چې ښې سرچینې او یا بډایه نه دي وګړي يې ښه ژوند نلري ، د ژوند سطحه يې لوړه نه ده او د ژوند اړتیاوې په ډیره ستونزمنه توګه پوره کوي. چې له بده مرغه زموږ هیواد هم سره ددې چې ښې اقتصادي سرچینې لري خو بیا يې هم وګړي په بیوزلۍ کې ژوند تیروي او ډيری

وګړي خپلې تولې اړتیاوې نشي پوره کولای یوازیني لامل یې د هیواد د اقتصادي سرچینو څخه ښه ګټه نه پورته کول دي . لکه څرنګه مو چې ولس بیوزله دی همداسې مو ژبه هم بې وزله ده او د نثري لیکنو له کمښت سره مخ ده .په دې ډول ژبه کې د کتاب لیکل ستونزمن کار دی ځکه په دې ډول ژبه کې هغه الفاظ چې په نورو ژبو کې وي او یا په دې برخه کې ورته کار شوی وي نشته نو له دې کبله په دې ډول ژبو کې د الفاظ او یا د هغه لغاتونه چې دقیقه مانا ورکړي نه وي او پیدا کول یې ستونزمن وي . له کبله زه هم د دې کتاب په لیکو کې له همدې ستونزې سره مخ وم تر یو بریده مې هڅه کړې تر څو ډیر معیاري او دقیق لغات پیدا کړم . خو د ستونزو سره سره ما هڅه کړې تر څو درنو لوستونکو ته داسې په زړه پورې معلومات برابر کړم تر څو هغوي ته ګټور تمام شي او هغه لوستونکي چې غواړي د اقتصاد د علم په اړه معلومات حاصل کړي ښه ګټه واخلي . د دې کتاب په لیکولو کې مې هڅه کړې چې له کورنیو او بهرنیو ماخذونو ګټه واخلم او یو داسې کتاب برابر کړم تر څو لوستل یې د هر انسان لپاره په زړه پورې وي . په پای کې له ټولو قدرمنو لوستونکو څخه هیله کوم که د د کتاب په کومه برخه کې له ما څخه تیروتنه شوی وي راته ښښنه وکړي او د بیا غبرګیدو د مخنیوي لپاره یې راته په ګوته کړي .د اباد خپلواک ،لوی افغانستان په هیله .

محمد داود نیازی

کابل احمد شاه بابا مینه

26/1/1393

لومړی څپرکی

بنسټيز مسايل Basics issues

انسان په نړۍ کې له نامحدودو غوښتنو سره رامنځته شوی ، چې دغه غوښتنې له انسان سره تر مرګه پورې مل وي. په پخوانیو زمانو کې دغه غوښتنې ساده او لږې وې مګر د تهذیب او تمدن د پرمختګ سره غوښتنو ډیر والی وموند او په ډولونو کې يې توپير رامنځته شو، په بنسټيز ډول انسان د خوراک لپاره خوړو ته ،د پوښاک لپاره جامو ته ،د اوسیدو لپاره کور او د ناروغۍ لپاره درملو ته اړتیا لري . مګر د دې تر څنګ انسان يو شمير نورو شیانو ته هم اړتیا لري چې د انسان ژوند ورسره اسانېږي دساري په ډول تیلفون(لرغړۍ)،موټر،برېښنا او نور. دد غو غوښتونو د لاسته راوړولو لپاره انسان تل بيلابيلې کړنې ترسره کوي او شتمني پرې لاسته راوړي موږ او تاسو پخپل چاپيريال کې ګورو چې انسان په نړۍ کې په بيلا بيلو کارونو بوخت وي سوداګر سوداګري،کاريګر کار،روغتيا پال روغتيا پالي ،انجنير انجنيري او نور انسانان پخپلو کارونو بوخت وي څو عوايد لاسته راوړي او د خپل عايد سره سم خپلې اړتیاوې پوره کړي.

په حقيقت کې د انسان غوښتنې ډيرې او د لاسته راوړلو سرچينې يې کمې دي نو ځکه انسان تل په دې هڅه کې وي چې څنګه خپلې ډيرې غوښتنې د لږو سرچينو په وسيله تر لاسه کړي،دغه غوښتنې دوه ډوله لري :

1. غير اقتصادي غوښتنې : غير اقتصادي غوښتنې هغه غوښتنو تـه ويـل کيږي چې د هغو د لاسته راوړولو لپاره د شتمنۍ لګښت ته اړتيا نه وي يانې دا ډول غوښتنې په وړيا ډول انسان ترلاسه کوي د غير اقتصادي غوښتنو د پـوره کيدو لپاره د شتمنۍ لګښت او هڅو تـه اړتيا نـه وي . د ساري پـه ډول د هـوا تنفس،د لمر له رڼا ګټه پورته کول،باران او نور. دا چې د اقتصاد د علم اړيکه له اقتصادي غوښتنو سره ده نو لـه دې کبلـه موږ لـه غيـر اقتصادي غوښتنو لـه لوستلو ډډه کوو.

2. اقتصادي غوښتنې : ټولې هغه غوښتنې چې انسان يې د شتمنۍ د لګښت په وسيله تر لاسه کوي اقتصادي غوښتنې بلل کيږي. د ساري پـه ډول د خوراکي توکو د رانيولو لپاره پيسو ته اړتيا ده يا د کورنو د پيرلو لپاره پيسو ته اړتيا ده که موږ او تاسو د پورتنيو توکو د رانيولو لپاره شتمنۍ لـه ځانه سره ونلرو نو موږ پرې خپلې پورتنۍ اړتياوې نه شو پوره کولای . انسان د خپلو غوښتنو د پوره کولو لپاره تل هڅې ترسره کوي، د اقتصاد علم هم له اقتصادي غوښتنو سره اړيکه لري موږ او تاسو چې کومې غوښتنې د شتمنۍ د لګښت له لارې تـر لاسه کوو اقتصادي غوښتنې بلل کيږي. د اقتصاد د علم پوهانو د انسان اقتصادي غوښتنې په درې برخو ويشلې دي :

- اړتیاوې : اړتیاوې هغه غوښتنو ته ویل کیږي چې د انسان په ژوند کې بنسټیز اهمیت لري یا انسان پرته له هغو څخه خپل ژوند ته دوام نه شي ورکولای .د ساري په ډول خوراک،اوبه،لباس،د اوسیدو ځای،درمل او ...

- اسانتیاوې : هغه غوښتنې چې د انسان په ژوند کې اسانتیاوې رامنځته کوي او په ترلاسه کولو سره یې د انسان ژوند اسانیږي، انسان پرې ډاډ او سکون ترلاسه کوي ، د انسان ژوند ورسره هوسا کیږي د سارې په ډول تیلفون (لرغږی) ،د لیږد وسایل،بریښنا ،تلویزیون او...

- تجملي توکي: په تجملي توکو کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د انسان په ژوند کې د عیش عشرت لپاره کارول کیږي دا ډول وسایل زموږ په غوښتنو پورې هیڅ اړه نلري،ځکه د دا ډول وسایلو په ترلاسه کولو سره د انسان په وړتیاوو کې کوم توپیر نه راځي او که ترلاسه یې نکړي نو بیا هم کوم توپیر نلري. دا ډول وسایل زموږ ژوند زړه راښکونکی او رنګینوي، په حقیقي ژوند کې هیڅ ډول ارزښت نلري یوازې د شان او شوکت لپاره وي د ساري په ډول د لوکس(عصري)موټر درلودل یا د ماڼیو جوړول او نور.

ډیری خلک تجملي وسایلو ته جواز ورکوي او دا دلیل راوړي چې د دې ډول وسایلو کارول د انسان په وړتیا کې ډیر والی راولي ، د دا ډول وسایلو د لاسته راوړلو لپاره ډیرې وړتیا ته اړتیا ده.

د غوښتنو پورتني ډولونه ثابت نه دي بلکې نسبي حيثيت لري ځکه ډير داسې توکي شته چې د يو انسان لپاره اړتيا خو بل ته اسانتيا او کيداى شي ددريم لپاره تجملي وي .

د اقتصادي غوښتنو ځانګړتياوې

- نامحدودې غوښتنې : انسان د خپلو غوښتنو د پوره کولو لپاره تل په هڅه کې وي څو خپلې غوښتنې پوره کړي خو کله چې د انسان يوه غوښتنه پوره شي سمدستي بله رامنځته کيږي. دا سلسله د انسان د ژوند تر پايه ادامه لري او هيڅکله هم د انسان ټولې غوښتنې نه پوره کيږي نو ځکه ټولې اقتصادي غوښتنې نامحدودې دي.

- د غوښتنو تکرار : د انسان ډيرى اقتصادي غوښتنې داسې وي چې تل تکراريږي، کله چې يو ځل پوره شي له لږ وخت وروسته بيا رامنځته کيږي لکه ،کله چې انسان تږى شي د اوبو په څښلو سره د تندې غوښتنه له منځه ځي خو له لږ وخت وروسته انسان بياځلې تږى کيږي .همدارنګه د سهار له ډوډۍ وروسته بيا په غرمه کې د ډوډۍ خوړل او نور .

- په متبادلو لارو د غوښتنو پوره کيدا : مونږ يوه غوښتنه د بيلا بيلو وسايلو په مرسته پوره کولاى شو يانې د يوې غوښتنې د پورکيدو لپاره له بيلا بيلو وسايلو کار اخيستلى شو. د مثال په توګه د لوږې په وخت کې د ډوډۍ يا د وريجو په وسيله د لوږې لرې کول .

- د غوښتنو په اهمیت کې توپیر : د انسان ځینې غوښتنې مهمې او ځینې لږې مهمې وي چې د پوره کیدو په وخت لومړی مهمې غوښتنې او په دویم قدم کې لږې مهمې غوښتنې پوره کوي د بیلګې په توګه د ډوډۍ اړتیا نسبت څادر ته ډیره ده د لایق زده کوونکی لپاره د ښه کتاب رانیول نسبت د فلم له لیدو څخه مهم دي.

- د غوښتنو تړلتیا: د انسانانو ځینې غوښتنې یو له بل سره تړلي دي یو د بل د پوره کیدو لپاره اړینې وي د ساري په ډول د لیک لیکلو لپاره د کاغذ او قلم اړتیا یا د موټر لپار د تیلو اړتیا او نور.

- د اړتیاوو تر منځ سیالۍ : د انسان غوښتنې نامحدوده دي خو له انسان سره د غوښتنو د پوره کیدو لپاره وسایل کم دي. د انسان لپاره د ټولو غوښتنو پوره کیدا ناممکنه ده نو له دې کبله د انسان د غوښتنو تر منځ سیالۍ روانه وي کومه غوښتنه چې ډیره مهمه وي هغه لومړۍ او نورې غوښتنې یو په بل پسې وخت په وخت پوره کوي.

- موسمي غوښتنې : د انسان ډیرې غوښتنې موسمي وي چې د موسم له بدلیدو سره بدلیږي د ساري په ډول د ګرمۍ په موسم کې د یخ اړتیا یا د یخنۍ په موسم کې ګرمو جامو ته اړتیا.

- دغوښتنو په اهمیت کې تبدیلي : د انسان غوښتنې د تل لپاره یو شان نه وي د وخت په تیرید سره په کې تغیر راځي که په یو وخت کې یو شی انسان ته

ډیر اهمیت ولري مګر د وخت په تیریدو سره د هغه شي په اهمیت کې د انسان لپاره تغیر راځي د ساری په ډول د ناروغی په وخت کې د ښو غذاګانو خوړل مګر کله چې انسان رغیږي نو بیا ورته د ډیرو ښو غدا ګانو خوړل مهم نه دي نسبت د ناروغی په وخت کې.

- د پوهې له کبله د غوښتنو ډیر والی : د پوهې په ډیر والي سره د انسان په غوښتنو کې زیاتوالی راځي زموږ ځینې غوښتنې هغه وخت را پیدا کیږي، کله چې موږ د یو توکي په اړه پوهه ترلاسه کړو او په دې پوه شو چې دغه توکی زموږ کومه غوښتنه پوره کولای شي د اقتصادي پرمختګ او ساینسي نوښتونو سره د انسانانو په غوښتنو کې هم زیاتوالی راځي .که د نړۍ د هیوادنو د وګړو ترمنځ غوښتنو ته نظر واچوو نو وبه ګورو چې کوم هیوادونه پرمختللي دي د هغوي غوښتنې هم ډیرې دي ،په نړۍ کې د تیلفون ،موبایل ،کمپیوټر او نورو وسایلو په رامنځته کیدو سره د انسانانو په غوښتنو کې نور ډیروالی هم راغلو.

موخه End : ټولې هغه غوښتنې او اړتیاوې چې انسان یې پوره کول غواړي موخې ګڼل کیږي،که یو انسان خوراک ،لباس او د اوسیدو د ځای اړتیاوې پوره کوي نو دا ټولې د دې انسان موخې دي ، د بیلا بیلو موخو د لاسته راوړلو لپاره بیلابیل وسایل په کار اچول کیږي هر څومره چې یوه موخه لویه وي په هماغه اندازه یې د لاسته راوړلو لپاره له لویو وسایلو کار اخیستل کیږي،د انسان په ژوند کې موخې توپیر لري خو په ټولیز ډول په نړۍ کې یو انسان دوه ډوله موخې لري: اقتصادي او غیراقتصادي .اقتصادي موخې هغو موخو ته ویل

کیږي چې انسان یې د شتمنۍ د لګښت په وسیله تر لاسه کوي د ساري په ډول خوراک ،لباس او نور.غیر اقتصادي موخې هغو موخو ته ویل کیږي چې د شتمنۍ له لګښت څخه پرته نه شي تر لاسه کیدای د ساري په ډول د هوا تنفس،باران اوبه او نورې. اقتصادي موخې لاندې ځانګړتیاوې لري:

1. نامحدودې : اقتصادي موخې نامحدودې دي کله چې یوه پوره شي بله رامنځته کیږي همداسې ادامه لري .

2. د موخو په اهمیت کې توپیر : د انسانانو موخې یو له بل سره توپیر د انسانانو ځینې موخې ډیرې مهمې دي او ځینې یې لږې مهمې چې انسان لومړی مهمه موخه پوره کوي په دویم قدم کې هغه موخې پوره کوي چې لږ اهمیت ولري د مثال په توګه له یو انسان سره سل افغانۍ شته او نوموړی شخص دوه موخې لري: چکر وهل او د ډوډۍ خوړل ، دې انسان ته لومړۍ مهمه موخه د ډوډۍ خوړل دي او دویمه موخه یې چکر وهل دي .

3. د موخو په اهمیت کې تغیر : د وخت په تیریدو سره د انسان په ځینو موخو کې تغیر رامنځته کیږي ځکه په یو وخت کې یوه موخه ډیر مهمه وي خو لږ وخت وروسته بیا د موخې په اهمیت کې توپیر رامنځته کیږي. لکه د ژمي په موسم کې تودو جامو ته ډیره اړتیا وي خو کله چې موسم بدل شي بیا دومره اړتیا نه لري .

4. د موخو د پوره کیدو په وخت کې توپیر : د انسان ځینې داسې موخې وي چې هغه باید ډیر ژر پوره شي موږ ورته انتظار نه شو کولی لکه د ډوډۍ خوړل ،اوبه څښل خو ځینې داسې موخې چې ډیر وخت ته اړتیا لري لکه ډاکتریدل،انجنیر کیدل او نور .

5. موخې د وسیلې په توګه : بعضې وخت یوه موخه د بلې موخې د ترلاسه کولو لپاره وسیله ګرځي د ساري په توګه یو انسان غواړي پوهه ترلاسه کړي چې دا یې لومړی موخه وي خو کله چې عالم شي بیا له خپل علم څخه ګټه اخلي او پیسې لاسته راوړي چې علم د پیسو دلاسته راوړلو موخه ګرځي.

توکي Goods : ټول هغه شیان چې د انسان د غوښتنو د پوره کیدو قابلیت ولري توکي بلل کیږي. لکه هوا ،ډوډۍ،کتاب دا ټول د انسان اړتیاوې پوره کوي چې توکي بلل کیږي .انسان چې کوم توکي د خپلو غوښتنو د پوره کیدو لپاره کاروي ځینې یې په وړیا توګه ترلاسه کوي او ځینې داسې توکي دي چې د شتمنۍ او یا د کار په وسیله ترلاسه کیږي نو ځکه مو توکي په دوو برخو ویشلي دي :

غیراقتصادي توکي Non-economic goods: غیر اقتصادي توکي هغه توکو ته ویل کیږي چې انسان یې په وړیا توګه ترلاسه کوي، داسې توکي انسان نه شي پیدا کولی د ساري په ډول لکه باران ، رڼا او نور . موږ په اقتصاد کې له دا ډول توکو سره سرو کار نه لرو ځکه چې موږ یې په وړیا توګه ترلاسه کوو غیر اقتصادي توکي لاندې ځانګړتیاوې لري :

a) افاده : په غیراقتصاد توکو کې افادیت شتون لري او د انسانانو د اړتیاوو د پوره کیدو وړتیا لري.

b) طبعي ډالۍ : غیراقتصادي توکي طبعي ډالۍ ده د انسان زحمت په کې دخیل نه دی د ساري په توګه د تنفس لپاره هوا ،د لمر رڼا او نور چې څښتن تعالی انسانانو ته ورکړي دي.

c) په ډیر مقدار : د غیراقتصادي توکو دربیمه ځانګړتیا دا ده چې په ډیر مقدار شتون لري انسان چې هر څومره وغواړي کارولی شي لکه د لمر رڼا ،هوا .

d) ملکیت : غیراقتصادي توکي د چا ملکیت نه دی هر څوک تري ګټه پورته کولای شي.

e) اخیستل او خرڅول : غیراقتصادي توکي انسانان په وړیا توګه ترلاسه کوي اخیستل او خرڅول کیږي نه .

اقتصادي توکي Economic goods: هغه توکي چې د شتمنۍ او یا د کار په وسیله یې انسان ترلاسه کوي اقتصادي توکي بلل کیږي. چې لاندې دوه ډولونه لري :

- مصرفي توکي consumer goods: هغه توکي چې انسان یې په مخامخ ډول کاروي او په دې کې داسې توکي هم وي چې له لږ کارونې وروسته

له منځه ځي او ځيني داسې توکي وي چې د ډېر وخت لپاره کارول کيږي لکه : موټر،کور . ټول هغه توکي چې انسانان يې د کارونې په موخه پيري مصرفي توکي بلل کيږي. مصرفي توکي د انسانانو اړتياوې پوره کوي د نورو توکو په پيدا کيدو کې ونډه نه لري .

- پانګيز توکي **capital goods**: پانګيز توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې انسان يې په مخامخ ډول نشي کارولی د نورو توکو په توليد او يا د عايد په تر لاسه کولو کې کارول کيږي.په مطلق ډول موږ نه شو ويلای چې يو توکی تل مصرفي او يا پانګيز وي ځکه ځيني توکي دواړه کيدای شي لکه يو شخص يو کور د استوګنې لپاره جوړوي چې مصرفي شو خو بل شخص کور د کرايې لپاره جوړوي د ده لپاره پانګيز توکي دي په پانګيز توکو کې لاندې درې ډوله توکي دخيل وي:

➢ اومه مواد : اومه مواد هغه موادو ته ويل کيږي چې په کمپنيو کې د توکو د توليد لپاره کارول کيږي لکه لرګي،غنم،وړی او نور.

➢ نيم کاره مواد : هغه موادو ته ويل کيږي چې تر کار لاندې وي.

➢ بشپړ توکي : بشپړ توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې په هر لحاظ تيار وي او د نورو توکو د کارونې لپاره ترې کار اخيستل کيږي لکه ماشين الات،کور ،موټر ....

مصرفي او پانگيز توکي يو له بل سره اړيکه لري مصرفي توکو ته چې کله تقاضا ډېره شي ورسره پانگيز توکو ته هم تقاضا ډيرېږي کله چې دواړو ته تقاضا لوړيږي ورسره په هيواد کې کار پيدا کيږي او هيواد ورسره د اقتصادي پرمختگ پر لور ځي ، دا خبره د يادونې وړ ده چې د مصرفي او پانگيزو توکو ويش قاطع نه دی ځکه کله يو توکی په يو وخت کې مصرفي وي خو کله بيا پانگيز شي.

د اقتصادي توکو ځانگړتياوې : اقتصادي توکي لاندې ځانگړتياوې لري :

- افاديت : د يو توکي هغه قابليت چې د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو وسيله گرځي افاديت گڼل کيږي . لکه اوبه د تندې دخړوبه کولو ،ډوډۍ د لوږې د لرې کولو ،قلم د ليکلو قابليت لري.اقتصادي توکي افاديت لري او که افاديت ونه لري بيايې څوک نه اخلي.

- کم پيدا : له کم پيدا څخه موخه دا نه وي چې هغه توکي کم وي ليکن د اړتيا په نسبت کم وي لکه افغانستان هر کال څو مليونه ټنه غنم توليدوي خو بيا هم کم وي ځکه افغانان نسبت هاغه غنمو ته چې توليدوي يې ډيرو ته اړتيا لري.

- د ليږد وړ : په اقتصادي توکو کې د ليږد ځانگړتيا هم شامله ده له ليږد څخه موخه د يو توکي ليږد له يوه ځايه بل ځای ته يا له يو شخص څخه بل شخص ته ده.

- طبعي ډالۍ نه وي : اقتصادي توکي په طبعي لحاظ شتون نه لري بلکې انسان يې جوړ او تياروي. لکه موټر ،کور .

- ملکيت : اقتصادي توکي د ملکيت ځانګړتيا لري ياني په چا پورې تړلي وي نو له دې کبله يې اخيستل او خرڅول تر سره کيږي.

اقتصادي او غيراقتصادي توکي يو له بل سره توپير لري: اقتصادي توکي دطبعيت ډالۍ نه ده خو غيراقتصادي توکي دي ،اقتصادي توکي کم پيدا دي غيراقتصادی کم پيدا نه دي ،اقتصادي توکي ملکيت لري او غيراقتصادي مالک نه لري.

وسايل Means: هر هغه توکی يا چوپړ چې دانسان غوښتنه يا موخه پوره کړي وسيله ګڼل کيږي.د ساري په ډول که کور جوړول غواړې نو سمينټو ،شګې ،انجنير ته اړتيا ده چې دا ټول وسايل ګڼل کيږي او يا کله چې رخت تياريږي اومه مواد، ماشين الاتو او کارګرانو اړتيا ده چې دا ټول د رخت د تيارولو وسايل دي د وسايلو ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

- محدود : د انسان غوښتنې او اړتياوې نامحدودې دي خو له انسان سره وسايل محدود دي تر څو خپلې اړتياوې او غوښتنې پرې پوره کړي کله چې د انسانانو د غوښتنو د پوره کيدو لپاره وسايل کم وي نو اقتصاد پوهان وسايل محدود نيسي ځکه د غوښتنو د پوره کيدو وسايل او چوپړتياوې کمې نه دي بلکې د ټولو انسانانو په نسبت کمې دي .ځکه په نړۍ کې غنم په مليـاردونو ټنه

تولیدیږي خو چې د انسانانو اړتیاوې نه شي پوره کولای بیا هم موږ وایو چې د غنمو تولید محدود دی د وسایلو د کمښت په وجه انسانان خپلې اړتیاوې ټاکي او فکر پرې کوي چې کومې لومړی او کومې په دویم قدم کې پوره کړي.

- متبادل کارول : د وسایلو دویم ښه والی د هغو متبادل کارول دي یانې د څو موخو لپاره کارول کیږي د ساري په توګه له تاسره سل افغانۍ دي هر ډول چې وغواړې کارولای یې شې کتاب پرې اخیستلی شې،چکر پرې وهلی شې او نور .همداسې د ځمکې په یوه برخه ته جوار ،غنم ،شولې هر څه چې وغواړې کرلی شی، دا خبره د یادونې وړ ده چې یو وسیله په یو وخت کې د یوې موخې د ترلاسه کولو لپاره کارول کیږي.

عواید income: په ټولیز ډول عواید هغه څه ته وایي چې انسان یې ترلاسه کوي خو په اقتصاد کې عواید هغه څه ته ویل کیږي چې دکار په بدله کې تر لاسه کیږي لکه د مزدور مزدوري او یا د مامور تنخوا په عاید کې لاندې ټکي دخیل دي :

د کار بدله : عاید باید د کار په بدله کې لاسته راغلی وي له کار پرته ترلاسه کول په عاید کې شامل نه دي.

ټاکلی وخت : په عاید کې وخت مشخص وي لکه کلنی ،میاشتنی او نور که له عاید سره وخت ذکر نه شي بیا هیڅ مانا نه لري.

غیرقانوني لاسته راوړنې : په غیرقانوني لارو لاسته راغلې بدله په عاید کې نه راځي لکه د غلا پیسې،رشوت او نور.

خیرات : خوار او غریبو ته د خیرات ورکول د هغوی په عاید کې نه راځي .

عاید لاندې دوه بڼې لري :

شخصي عاید : شخصي عاید هغه عاید ته ویل کیږي چې یو شخص یې په یو ځانګړي وخت کې ترلاسه کوي لکه د مامور میاشتنۍ تنخوا .

ملي عواید : د یو کال په جریان کې په یو هیواد کې د توکو او چوپړتیاوو څخه لاسته راغلي مقدار ته ملي عاید ویل کیږي:

کرنیزو توکو عواید+صنعتي توکو عواید+کانونو عواید+ چوپړتیاو عواید = ملي عاید

پروفیسور اروڼګ فشر ملي عاید داسې تعریف کړی : په یو هیواد کې د یو کال په جریان کې د توکو او چوپړتیاوو مجموعې ته ویل کیږي چې د هیواد وګړي یې پیدا کوي.

د عاید ډولونه : عاید لاندې ډولونه لري:

- ناخالص عاید : ناخالص عاید هغه عاید ته ویل کیږي چې یو شخص او یا کومې کاروباري ادارې ترلاسه کړی وي چې په دې کې یې ګټه او لګښت

دواړه دخیل وي د ساري په توګه کله چې یو میز په پینځوس افغانۍ خرڅول کیږي نو دغه پنځوس افغانۍ ناخالص عاید دی.

- خالص عاید : کله چې له ناخالص عاید لګښت لرې شي دې ته خالص عاید ویل کیږي د ساري په توګه که میز دیرش افغانۍ تمام شوی وي او ته یې په پنځوس پلورې نو شل افغانۍ ستا خالص عاید دی . خالص عاید = ناخالص عاید - لګښتونه

- خالص ملي عاید : کله چې له ملي عاید لګښتونه لرې کړې خالص ملي عاید ترلاسه کیږي.

د عاید اهمیت : د یو هیواد لپاره عواید لاندې ګټې رسوي :

- د ژوند سطحه : د یو هیواد د وګړو د ژوند سطحه سړي سر عاید پورې تړاو لري (که په هیواد کې ټول عواید په نفوسو وویشو نو سړي سر عاید په لاس راځي)

کله چې د یو هیواد د وګړو سړي سر عاید لوړ وي نو د هغه هیواد د وګړو د ژوند سطحه لوړه وي.

- اقتصادي پرمختګ : د یو هیواد اقتصادي پرمختګ په عوایدو پورې تړلی دی ،د عوایدو په ډیر والي سره د سپما سلنه ډیریږي ،په هیواد کې پانګونه ډیریږي ،په هیواد کې نوې کمپنۍ رامنځته کیږي ،تولیدات ډیریږي او هیواد ورسره د اقتصادي پرمختګ په لور ځي.

سپما Saving: د عايد هغه برخه چې له ورځنيو لګښتونه باقي پاتې کيږي سپما ګڼل کيږي.د ساري په توګه که د يو مامور د مياشتې لس زره افغانۍ تنخوا وي خو دی په مياشت کې اته زره افغانۍ په لګښت رسوي دوه زره افغانۍ ورسره باقي پاتې کيږي چې دې ته سپما وايي د سپما عناصر په لاندې ډول دي :

د سپما ځواک : د سپما ځواک څخه موخه د سپما دکولو همت او حوصله ده . د سپما د ځواک عايد پورې تړوا لري که په يو هيواد کې د خلکو عوايد ډير وي نو د هغوی د سپما ځواک هم لوړ وي اوکه د خلکو عايد کم او دوی يوازې خپلې اړتياوې پرې پوره کوي نو بيا يې د سپما ځواک کم وي،همدارنګه د سپما له ماليې سره هم تړاو لري ،ځکه که په هيواد کې د ماليې اندازه لوړه وي نو د خلکو د سپما ځواک هم ټيټ وي او که ماليه کمه وي د خلکو د سپما ځواک هم لوړ وي ،که د يو شخص عوايد له لګښونو څخه ډير وي د دې شخص د د سپما ځواک لوړ وي او که عوايد يې کم وي نو بيا سپما نه شي کولای ،که يو هيواد ښه بانکي سيستم ولري نو د هيواد دوګړو د عوايدو يوه برخه بانک ته ورکول کيږي بانک دغه پيسې په صنعت او کرنې لګوي ورسره د خلکو عوايد لوړيږي سپما هم ډيريږي همدارنګه که کوم هيواد ډير کانونه ولري هلته هم د خلکو د سپما ځواک لوړ وي .

د سپما اراده : د سپما له ارادې څخه موخه د سپما د کولو هڅه او غوښتنه ده خلک د راتلونکي لپاره تر څو له ځينو افاتو سره مقابله وکړي د سپما اراده کوي

،د خپلو ماشومانو د روزنې په موخه د سپما اراده کوي ،که په کوم هیواد کې د مالیې کچه ټیټه وي هلته د سپما اراده ډېره وي ،که په هیواد کې کرنیز،صنعتي او سوداګرۍ برخې پرمختګ کوي خلک د ګټې د تر لاسه کولو په موخه د سپما اراده کوي، ځیني خلک د سپما عادت لري او تل د سپما اراده کوي ،کاروباري خلک د ګټې اخیستې په موخه سپما کوي کله چې د ګټې ښه موقه راشي بیا یې لګوي ،که په هیواد کې امن او سیاسي استحکام شتون ولري خلک د سپما اراده کوي .

د سپما اقتصادي اهمیت :د یو هیواد اقتصادي پرمختګ په پانګونې پورې تړاو لري او پانګونه تر ډېره بریده په سپما پورې تړلې ده که په هیواد کې د سپما سلنه لوړه وي نو هیواد په اقتصادي لحاظ پیاوړی وي او که د سپما سلنه کمه وي هیواد په اقتصادي لحاظ ضعیف وي د خلکو د ژوند سطحه ټیټه وي نو که څوک غواړي چې پرمختګ وکړي باید د سپما اندازه لوړه کړي .

د سپما د زیاتوالي لپاره باید لاندې کارونه تر سره شي :

- د مالیې په انداز کې باید کمښت راشي
- په هیواد کې د امن راوستل
- په هیواد کې سیاسي ثبات
- د وګړو د عوایدو د ډېر والي لپاره کړنې ترسره کول
- په هیواد کې د مالي ادارو جوړول

- په هیواد کې د پانګونې ډیرښت
- د خلکو د ژوند د سطحې لوړوالی

د اقتصاد تعریف Definition of economics

کله چې انسان نړۍ ته سترګې غړولي ورسره غوښتني هم رامنځته شوي چې دغه غوښتنې په لومړي وخت کې ډیرې ساده وې. د ژوند په لومړیو وختونو کې د انسانانو ژوند په ځان بسیا وو ، خلکو د ښکار له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې لیکن د وخت په تیریدو سره د انسان په غوښتنو کې توپیر راغلو ، انسان په دې لټه کې شو څو د ځان لپاره اسانتیاوې برابرې کړي ،هماغه وو چې د اقتصادعلم رامنځته کیدو ته اړتیا پیښه شوه.تقریبا د ټولو علومو په هکله که څیړنه وکړو نو ریښه یې یونان ته رسیږي ځکه یونان دنړۍ پر مخ لومړی ځای وو چې هلته انسانانو د طبیعت له مخ څخه پرونی پورته کړو ، د انسان د پیدایښت او څرنګوالي په هکله خلکو نظریات ورکړل، په څمکه کې د روحانیت او مادیت اصول تر غور لاندې ونیول.د اکوموني کلمې جوړښت هم د یوناني کلمې ایکونومس څخه اخیستل شوی چې مانا یې د کورنۍ اداره یا د کور تنظیم او تدبیر دی.ګزنفون څلورسوه څلور څلویښت کاله د مخه ترمیلاده د اکونومیکس (د کور تدبیر) په نوم کتاب ولیکه ګزنفون د سقراط شاګرد و.ګزنفون د خپل عصر لوی تاریخ لیکونکی او په یونان کې د سردارانو له ډلې څخه و،د ګزنفون په کتاب کې د کورني اقتصاد ، تدبیر، په طبیعي زیرمو د دولت کنټرول او په

خصوصي ملکیت باندې ټینګار کوي. ګزنفون د خپلو اقتصادي نظریاتو اساس کرنه ګرځولې او کرنه یې د اقتصادي شتمنۍ د ډېر والي سبب ګڼله چې د دولت او عامو خلکو څخه یې هیله لرله څو کرنې ته اهمیت ورکړي همدارنګه ګزنفون له دولت څخه غوښتل چې دولت باید خلک بیړۍ چلونې او لیږد رالیږد ته پاملرنه وکړي نوموړي دغه هنر هم د شتمنۍ د ډېر والي عامل ګڼلو ،له بلې خوا ګزنفون د پیسو په هکله ویل چې دولت باید د سپینوزرو کانونه په کار واچوي او سپین زر راوباسي ، چې د اقتصاد له نظره د اهمیت وړ دي ګزنفون دا غوښتنه ددې لپاره وه چې د سپینو زرو سکې او پیسې ډیرې شي، دولت باید طبیعي زیرمې په خپل واک کې راولي او د خصوصي سکتور له لاسه یې وباسي او د لومړي ځل لپاره یې د ونډیزو شرکتونو نظریه هم ورکړه، ګزنفون عقیده لرله چې باید ښارونه لوی او غټ وي او ډیر خلک یو ځای سره ژوند وکړي، څو د کار ویش چې د اقتصادي فعالیتونو د پرمختګ لپاره لوی عامل بلل کیږي منځ ته راشي ځکه هر څومره چې ښار لوی وي اړتیاوې هم ډیرېږي او د کار ویش د اړتیاوو پر اساس په خپله منځ ته رازي ګزنفون د مالیې دورکړې او ازادې سوداګرۍ پلوی و او شتمني یې داسې راپیژنده: د ګزنفون په عقیده شتمني د اموالو د ډیروالي نسبت دهغه اړتیاو ته یانې هر څه چې له اړتیاو ډیر شي هغه شتمني ده.

اکنامکس(economics) د پولټیکل اکانوي(political Economy) مخفف دی چې له دریو یوناني الفاظو (Polis)، (Oika) او (Nama) مجموعه ده چې (Polis مانا ښار ،ریاست او یا منظمه ډله ،د Oika مانا کور واله او Nama قانون

مانا لري دا په دې مانا چې يو کور واله څنګه توليدي چوپړتياوې ترسره کړي عوايد په لاس راوړي او په مقابل کې توکي او چوپړتياوې وپيري تر څو خپلې اړتياوې پرې پوره کړي چې له دې وروسته پولټيکل اکانومي د هيواد داقتصادي کړنو لپار وکارول شو او موخه يې له هغو قوانينو او اصولو څخه وه چې يو هيواد يې نافذوي. د اقتصاد پخوانيو پوهانو داسې فکر کاوو :څرنګه چې يوه کورنۍ د اړتياو پر بنسټ خپل عوايد او لګښت تنظيموي همدارنګه کټ مټ د يو هيواد حکومت هم د هيواد په داخل کې دعوايدو او لګښتونو حساب کتاب کوي چې همدې حساب کتاب ته يې پوليټکل اکانومي ويله. خو د وخت په تيريدو سره دغه لفظ په اکانومي او بيا په اکنامکس واوښتو.د يو علم د تعريف اړتيا هغه وخت پيښيږي کله چې هغه علم د پرمختګ په حال کې وي د يو علم د تعريف څخه جوتيږي چې هغه علم له کومو موضوعاتو بحث کوي د علم د مطالعې دايره رامالوي.د اقتصاد د علم په اړه بيلا بيل تعريفات وړاندې شوي او هر يوه دا علم له خپله نظره تعريف کړی.ايدم سمټ .مالتس،ريکاردو او جي ايس مل اقتصاد د شتمنۍ علم بللي.الفرډمارشل ،پيګو او کلاک اقتصاد خير ښيګڼې علم بولي . د اقتصاد علم هر يوه له خپله نظره تعريف کړی چې موږ يې په لاندې درې برخو ويشو :

اقتصاد د شتمنۍ علم دی

Economics is science of wealth

- ادم سمتھ : په پخوانیو زمانو کې د اقتصاد د علم پوهانو اقتصاد د شتمنۍ علم ګاڼه، له ګزنفون څخه وروسته اسکاټلینډي عالم ادم سمتھ د اقتصاد د علم په اړه یو کتاب د ملتونو شتمنۍ په نامه ولیکه د دغه کتاب له کبله ډیری پوهان ادم سمتھ د اقتصاد پلار ګڼي په دې کتاب کې د هیوادنو په وسایلو او نوعیت بحث شوی ،کتاب په لاندې څلورو برخو ویشل شوی:

- د شتمنۍ لګښت : په دې برخه کې د شتمنۍ د لګښت د اصولو په اړه بحث شوی.
- د شتمنۍ پیدا کول : په دې برخه کې دا څېړل شوي چې توکي او چوپړتیاوې په کومو اصولو پیدا کیږي.
- شتمنۍ تبادله : په دې برخه کې د توکو او چوپړتیاوو د تبادلې اصول بیان شوي.
- شتمنۍ ویش : په دې برخه کې دا ښول شوي چې پیدا شوي توکي او چوپړتیاوې د پیدا کوونکوترمنځ څنګه وویشو.

له دې کتاب څخه جوتيږي چې ادم سمتې اقتصاد د شتمنۍ علم ګاڼه او ويل يې چې اقتصاد هغه علم دی چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي او څنګه يې په لګښت ورسوي.

- اين ډبليو سينير : د ادم سمتې د کتاب څخه پنځوس کاله وروسته يو بل انګليس عالم اين ډبليو سينير د ادم سمتې نظر تائيد او اقتصاد يې داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې د شتمنۍ نوعيت ،شتمنۍ لاسته راوړل او د شتمنۍ له ويش څخه بحث کوي.

- جي .ايس .مل :د نوولسمې زيږديزې پيړۍ مشهور عالم او فيلسوف جي .ايس.مل اقتصاد ته داسې يو تعريف وړاندې کړی: اقتصاد يو داسې علم دی چې د شتمنۍ نوعيت او د هغو ټولو قوانينو مطالعه ده چې د شتمنۍ په پيدا کيدو او د شتمنۍ په ويش اغيزه لري.

- فرانس واکر : امريکايي اقتصاد پوه فرانس واکر 1883ز کې اقتصاد داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې له شتمنۍ سره اړيکه لري.

- پروفيسور ايلي : پروفيسور ايلي هم په اقتصاد پوهانو کې راځي او د اقتصاد د علم په اړه وايي : اقتصاد هغه علم ته ويل کيږي چې هغه اصول او ضوابط تر غور لاندې نيسي کوم چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو او د هغې د ليږد له کړنو سره سروکار لري .

- چیپ مین: چیپ مین هم د ادم سمټ همنظری دی او هغه هم اقتصاد د شتمنۍ علم بولي.

مالتس او ریکارډو هم اقتصاد د شتمنۍ علم ګڼه او دوی داسې فکر کاوو چې ټولې انساني کړنې ځکه رامنځته کیږي چې انسان غواړي شتمنۍ تر لاسه کړي او د انسان دغه غوښتنه د نوموړي اقتصادي ژوند مخ ته وړي.

له پورتنیو تعریفونو څخه جوتیږي چې په لومړیو وختوکې داقتصاد د علم پوهانو اقتصاد د شتمنۍ علم ګڼه او د انسانانو د ټولو کړنو محرک یې شتمنۍ ګڼله.

ادم سمټ او د هغه پیروان (این ډبلیو سینیر، جې. ایس. مل، فرانس واکر، پروفیسور ایلي، چیپ مین، مالتس او ریکارډو دوی ټولو ته کلاسیک اقتصاد پوهان ویل کیږي او د هغوی له خوا چې کوم تعریفونه وړاندې شوي دي دکلاسیکو تعریفونو په نامه یادیږي.

د کلاسیکو پوهانو د تعریفونو نیمګړتیاوې

ادم سمت او د هغه پیروانو د اقتصاد علم د شتمنۍ علم ګڼلی او دا علم یې په ډیرو ساده الفاظو سره تعریف کړی دی. له بلې خوا له دې حقیقت څخه هیڅ ډوک سترګې نه شي پټولای چې د هیواد د وګړو د ټولو اقتصادي کړنو محور د شتمنۍ لاسته راوړل دي. نو ځکه کلاسیکو اقتصاد پوهانو د اقتصاد علم د شتمنۍ علم ګڼلی اود انسانانو د اقتصادي کړنو اصلي انځورګري یې کړې ده

ځکه چې انسان تل خپلې اقتصادي کړنې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره کاروي د دوی د تعریف په اساس د شتمنۍ ټول اړخونه د شتمنۍ لاسته راوړل، شتمنۍ تبادله، شتمنۍ ویش او د شتمنۍ لګښت د اقتصاد علم تر څېړنې لاندې نیسي چې ورسره د اقتصاد د علم اهمیت لاپسې ډیرېږي.

نیوکه

د کلاسیکو اقتصاد پوهانو په تعریف یو شمیر برطانیوي پوهانو چې رسکن او کارلایل یې د یادونې وړ دي نیوکه کړې او هغوی ادعا لري چې ادم سمت او د هغه پیروانو د اقتصاد علم بدنام کړی ځکه هغوی اقتصاد یوازې د شتمنۍ علم ګڼلی چې ددې له کبله خلک بې لارې، پیسه پاله او ځان پاله کیږي، هغوی د اقتصاد د علم یادول او ښول د وخت ضایعه بللې او دا علم یې دومره له نفرته ډک کړی چې یوازې د خوړلو علم یې ګڼلی او دا یې یو شیطاني علم بللی.

د نیوکې ځواب

د هغې زمانې د پوهانو رسکن او کارلایل په دې تعریفو نیوکه ناسمه پوهه ده ځکه د دې پوهانو په نظر له شتمنۍ څخه موخه پیسې، سره او سپین زر، ځمکه او نور دي نو ځکه دوی د اقتصاد علم د ډوډۍ علم ګڼل او انسان شتمنۍ پاله او ځان پاله ګڼلی. که د ادم سمت او د هغه د پیروانو تعریف ته نظر واچوو ډیر د نیوکې وړ نه دی. نو ځکه ډیرې ستونزې د شتمنۍ په اړه د ناسمې پوهې له کبله رامنځته شوې. لیکن ادم سمت او د هغه د پیروانو له شتمنۍ څخه موخه له

کمیابه توکو څخه عبارت دي چې انسانان یې د خپلو غوښتنو د پوره کیدا لپاره کاروي.مګر یوه خبره د یادونې وړ ده چې شتمنۍ د غوښتنو د لاسته راوړلو لپاره یوه وسیله ده شتمنۍ په خپله موخه نه ده. د اقتصاد د علم موضوع د انسان ژوند دی د شتمنۍ مطالعه تر هغه وخته موږ کوو تر کومه چې د انسان په ژوند اغیز لري ،د اقتصاد د علم زده کوونکی د اقتصاد علم داسې مطالعه کوي لکه څرنګه چې یو روغتیا پال ناروغي مطالعه کوي کله چې ډاکتر ناروغي مطالعه کوي ددې خبرې مانا دا نه ده چې ډاکتر له ناروغۍ سره مینه لري مګر هغه ددې لپاره ناروغي مطالعه کوي څو د انسان ژوند وژغوري په همدې ډول کله چې موږ وایو اقتصاد د شتمنۍ علم دی نو دا په دې مانا چې اقتصاد انسان شتمنۍ پالۍ ته نه دعوتوي. بلکې د دې لپاره چې شتمنۍ له غلط او نامساوي ویش څخه وساتي شتمنۍ په خپله ښه او بده نه ده بلکې د هغې کارول په انسان پورې اړه لري.که په ښو کارونو کې یې لګوي رحمت او که په بدو کارو یې لګوي د عذاب لامل ګرځي نو له دې کبله د ا ډول نیوکې بې بنسته دي.

اقتصاد د مادي هوسايني علم دی

Economics is a science of material welfare

1-داکترالفرد مارشال :ادم سمت او د هغه پیروانو چې کوم تعریف د اقتصاد د علم لپاره تر سره کړی وو له یوه اړخه محدود او ګمرا کوونکی وو ځکه هغوی شتمنۍ ته مرکزي ښه ورکړې وه نو له دې کبله د اقتصاد علم لپاره د یوداسې تعریف کول پکار وو چې د خلکو ناسمه پوهنه د اقتصاد د علم په اړه لرې کړي د دې اړتیا د لرې کولو لپاره په نولسمه میلادي پیړۍ کې ډاکتر الفردمارشال په خپل کتاب د اقتصاد د علم د اصولو په نامه دغه ناسمه پوهنه لرې او د کارلایل او رسکن نیوکو ته یې د پای ټکی کیښود. الفردمارشال اقتصاد علم داسې تعریف کړو: اقتصاد یو داسې علم دی چې د انسان ورځنی ژوند تر څېړنې لاندې نیسي او ددې امر تحقیق کوي چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي او څنګه یې په لګښت ورسوي دا علم د انسان د انفرادي او ټولنیز ژوند هغه برخه تر مطالعې لاندې نیسې چې انسان د خوشاله ژوند ، مادي اړتیاوې ترلاسه کړي نو د اقتصاد علم له یوې خوا دشتمنۍ مطالعه له بلې خوا تر ټولو مهم د انسان د ژوند یو اړخه مطالعه کوي.د الفرد مارشال له تعریف وروسته ټولې نیوکې له منځه لاړې الفرد مارشال د اقتصاد د علم په اړه ټولې ناسمې پوهې لمنځه یوړې او د اقتصاد علم یې په ډېره ښه ښه توضیح کړو د ډاکتر الفرد مار شال په تعریف کې لاندې نقاط شامل دي:

I. د شتمنۍ مطالعه : په اقتصاد کې يوازې دا نه مطالعه کيږي چې شتمنۍ څنګه لاسته راوړو بلکې دا هم مطالعه کيږي چې شتمنۍ څنګه په لګښت ورسوو.

II. د ورځني ژوند مطالعه : له ورځني ژوند څخه موخه ټول هغه کارونه دي چې څنګه شتمني لاسته راځي او څنګه په لګښت رسيږي او په ټولنه کې کوم کارونه تر سره کيږي چې خلک ورته په بد نظر نه ګوري او ددې برعکس هغه کارونه چې ټولنه ورته په ښه نظر نه ګوري لکه رشوت،غلا او نور چې دا په اقتصاد کې نه راځي او دا کارونه په ورځني ژوند پورې تړلي هم نه دي.

III. د روغ انسان مطالعه : په اقتصاد کې د هغه شخص کړنې مطالعه کيږي چې روغ اوسي د ليوني ،ملنګ ،ساده کړنې په اقتصاد کې نه مطالعه کيږي ځکه د دوی کارونه له ورځني ژوند څخه بيل دي.

IV. مادي اړتياوې : مارشال په خپل تعريف کې دا هم واضح کړي چې اقتصاد د انسان هغه کړنې مطالعه کوي چې مادي توکي رامنځته کوي او کومې کړنې چې مادي توکي نه رامنځته کوي په اقتصاد کې نه شميرل کيږي لکه کروندګر کرنه کوي مادي توکي پيدا کوي خو ددې برعکس استاد ،څارنوال کړنې ځکه په اقتصاد کې نه راځي چې دوی مادي شی نه پيدا کوي.

V. خوشاله ژوند : په اقتصاد کې هغه مادي توکي مطالعه کيږي کوم چې انسان ته مادي خوشالي ورکوي او هغه مادي توکي چې انسان ته خوشالي نه

ورکوي په اقتصاد کې نه راځي. لکه د شرابو څښل ،چرس او نور ځکه دا انسان ته مادي خوشالي نه ور په برخه کوي نو ځکه يې اقتصاد نه مطالعه کوي.

VI. د شتمنۍ لګښت او پيدا ښت : مارشل په خپل تعريف کې ويلي انسان د خپلو غوښتنو د پوره کيدا لپاره چې په کومو اصولو عمل کوي شتمنۍ ترلاسه کوي ، په لګښت يې رسوي ، پرمختګ او خوشالي تر لاسه کړي.

VII. انساني اړخ ته اهميت : تيرو اقتصاد پوهانو اصلي موخه شتمنۍ ګڼله خو مارشال اصلي اړخ انسان وباله او د انسان دلچسپي له شتمنۍ سره ، ځکه چې د انسان د خوشالۍ وسيله ګرځي.

له ډاکتر الفرد مارشال وروسته يوشمير نورو پوهانو هم د اقتصاد علم د مادي هوسايني علم ګاڼه چې په لاندې ډول ترې يادونه کوو:

2-پروفيسور کينن :اقتصاد د هغو ټولو وسايلو وضاحت کوي چې د انسان د برياليتوب او بهبود سبب ګرځي.

3- پيګو : اقتصاد د مادي خوشالۍ مطالعه ده چې انسان يې مخامخ يا د پيسو په وسيله تر لاسه کوي.

الفرد مارشال او د هغه پيروان د نيو کلاسيک اقتصاد پوهانو په نامه ياديږي او د هغوی لخوا وړاندې شوي تعريفونه هم د نيو کلاسيک تعريفونو په نامه ياديږي.

د نيو کلاسيکو د تعريف ښه والی

داکتر الفرد مارشال د اقتصاد علم ته د بریالتوب او بهبود علم نوم ورکړو د ټول نیوکو مخه يې ونیوله. د اقتصاد علم ته يې يوه نوې ښه ورکړه،داقتصاد علم يې د ورځني ژوند د مطالعې علم وګاڼه نو ځکه ډيرو خلکو د اقتصاد د علم له مطالعې سره مينه پيدا کړه ، اقتصاد علم انسان ته لومړی اهميت ورکوي په دويمه درجه شتمنۍ ته ،نو له دې کبله د پخوانيو اقتصاد پوهانو نيوکې چې د اقتصاد د علم په تعريف وې پخپله لمنځه لاړې مارشال هغه شتمنۍ پالو ته دا واضح کړه چې اقتصاد علم موږ ته د شتمنۍ پالنې سبق نه راښيي بلکې شتمنۍ يوازې د انسانو د غوښتنو د پوره کيدو يوه وسيله ده او بالاخره مارشال وويل :اقتصاد د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نيسي چې يو انسان يې د خوشاله ژوند د تيرولو لپاره تر سره کوي.

د تعريف نيمګړتياوې

تر ډيره وخته د مارشال له خوا وړاندې شوی تعريف ټولو ته دمنلو وړ وو خو په کال 1934ز کې د لندن سکول اف اکنامکس پرفيسور رابنز په خپل کتاب د(اقتصاد د علم نوعيت او اهميت) د مارشال په تعريف کې يو شمير نميګړتياوې راپه ګوته کړې : د پرفيسور رابنز په وينا د انسان بريالیتوب او بهبود يوازې په مادي وسايلو اتکا نلري بلکې غيرمادي وسايل هم د انسان لپاره خوشالي ورکولای شي. د ساري په ډول ګروندګر ،مزدور تر څنګ د ډاکترۍ ،استادۍ او نور هم د انسان لپاره د انسان د خوشالۍ او بهبود سبب ګرځي.د مارشال د

تعریف پر اساس په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې شاملې دي چې د انسان مادي اړتیاوې پوره کوي خو ددې برعکس هغه کړنې چې زموږ مادي اړتیاوې نشي پوره کولای د اقتصاد په دایره کې نه راځي.چې د اقتصاد د علم د لوستلو دایره یې محدوده کړې وه.همدرانګه مارشال بریالیتوب او بهبود په ښه توګه نه دی توضیح کړی .کیدای شي چې یو شی د یو انسان لپاره خوشالي راوړي خو بل ته خفګان د مثال په توګه د شرابو څښل د یو کس لپاره د خوشالی او بل ته د خفګان باعث ګرځي په اقتصاد کې د شتمنۍ لاسته راوړلو څخه موخه یوازې هغه عاید چې مصرفونکی پرې خپلې مادي او غیرمادي اړتیاوې پوره کوي. د مارشال د نظریې پر اساس مادي اړتیاوې (خوراک،لباس،مکان) په دغو چې کوم لګښت راځي د اقتصاد په دایره کې راځي مګر په غیرمادي اړتیاوو(فلم،چکر،سفر) چې کوم لګښت راځي دا د اقتصاد له علم څخه بیرون دي دا په داسې حال کې ده چې په اقتصاد کې ټولې مادي او غیرمادي اړتیاوې چې لګښت پرې راځي په اقتصاد علم کې دخیلې دي .مارشال په خپل تعریف کې وایي د بد عمله انسان کړنې نه راځي لکه غل،ډاکو او نور خو دا په داسې حال کې ده چې هغه انسان هم لږ وسایل او ډیرې غوښتنې لري،د مارشال تعریف د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیسي چې د انسان د خوشالۍ باعث یا د انسان په خوشالو کې لاس لري مګر داسې کړنې چې مادي خوشالي انسان ته نه ورکوي نه مطالعه کوي. خو که په یو هیواد کې جنګ راځي یا زلزله نو د هیواد په اقتصاد اغیزه لري نو څکه په اقتصاد کې مطالعه کیږي.

په محدود وسايلو د نامحدودي غوښتنې پوره کول

د لندن سکول اف اکنامکس مشهور استاد رابنز په کال 1934ز کې په خپل کتاب د اقتصاد د علم نوعيت او اهميت کې په پرمختګ او بهبود نيوکه وکړه او خپله رايه يې داسې اظهار کړه: د اقتصاد علم لپاره داسې يو تعريف وړاندې کړو ، اقتصاد علم ته يې د علم درجه ورکړې په همدې اساس نوموړي اقتصاد داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې انسان خپلې نامحدودې غوښتنې په خپلو محدودو وسايلو پوره کړي او وسايل په بيلابيلو لارو وکاروي . د پروفيسور رابنز په تعريف کې مهم ټکي :

- نامحدودې غوښتنې : د انسان غوښتنې نامحدودې دي او د وخت په تيريدو سره په کې ډيروالی راځي ، انسان تل په هڅه کې وي تر څو خپلې غوښتنې پوره کړي کله چې يوه غوښتنه پوره شي بله رامنځته کيږي همداسې ادامه لري نو له دې کبله موږ نه شو ويلای چې د انسان غوښتنې پوره شوې.

- د غوښتنو په اهميت کې توپير: د انسان ټولې غوښتنې يو شان نه وي ځينې ډيرې او ځينې لږې مهمې وي د خوارک ،لباس،د اوسيدو ځای ډير مهم او غالي ،تيلفون او نور لږې مهمې دي چې د وسايلو د کمښت له وجې موږ لومړی مهمې او په دويم قدم کې لږې مهمې غوښتنې پوره کوو .

- محدود وسايل : په نړۍ کې وسايل محدود نه دي ليکن د اړتياوو په نسبت کم دي يو هوښيار سړی خپل وسايل داسې کاروي چې خپلې ډيرې

اړتیاوې پرې پوره کړي.د محدود وسایلو برعکس نامحدود وسایل هغه وسایل دي چې د انسان له غوښتنو څخه ډېر وي او دهغو دلاسته راوړولو لپاره قمیت نه ادا کوي. لکه هوا ،باران د سمندر اوبه د پروفیسور رابنز په وینا د اقتصاد علم له دا ډول وسایلو سره اړیکه نه لري ځکه انسان هغه په وړیا ډول تر لاسه کوي.

○ د محدود وسایلو متبادل کارول : د رابنز په وینا وسایل د بیلابیلو غوښتنو د پوره کیدو لپاره کارول کیدای شي. د ساري په ډول د ځمکې یوه ټوټه کیدای شي غنم پرې وکرل شي یا پرې کور جوړ کړو او یا یې هم د هټۍ لپاره وکاروو او دا امکان نه لري چې دا ټول په یو وخت کې وشي او که کیدای شواى نو بیا به ستونزه نه وه .

اقتصادي مسایل څنګه پیدا کیږي د پروفیسور رابنز له نظره اقتصادي مسایل د لاندې اړتیاوو په اساس پیدا کیږي:

➢ د انسان غوښتنې نامحدودې دي: که چیرته داسې فکر وکړو چې د انسان غوښتنې یوازې یو څو دي نو د هغې له پوره کیدو وروسته هغه اړ نه وو چې خپلو غوښتنو ته ترتیب ورکړي نو په دې وخت کې نه د ټاکلو کومه موضوع او نه هم کوم اقتصادي مسله.

➢ د غوښتنو په اهمیت کې توپیر : که چیرته د انسان ټولې غوښتنې یوشان واى نو بیا زموږ په ذهن کې د برترۍ عنصر لمنځه ځي او موږ هیڅ ډول انتخاب نه شو کولاى ځکه ټولې غوښتنې به یوشان واى او انتخاب هغه وخت

کیږي چې د غوښتنو په اهمیت کې توپیر موجود وي نو ځکه که د انسان غوښتنې ټولې غوښتنې یو شان وای نو بیا به اقتصادي مسایلو شتون نه درلود.

➢ محدود وسایل: د وسایلو کمښت په دې مانا نه دی چې وسایل شتون نه لري دا په دې مانا ده چې د اړتیاوو په نسبت کم دي یو هوښیار انسان خپل وسایل داسې کاروي چې ډیر افادیت لاسته راوړي او خپلې ډیرې غوښتنې پرې پوره کړي.

➢ محدود وسایلو متبادل کارول: که د انسان په لاس کې وسایل یوازې د یو کار لپاره کارول کیدل نو بیا هیڅ اقتصادي مسله نه پیدا کیده. د ساري په ډول که ځمکې یوازې غنم کول نوبیا د بل فصل د کرلو هیڅ خبره نه وای او اقتصادي مسله به هم نه وای.

د رابنز د تعریف نېه والی

د پرفیسور رابنز تعریف لاندې ښه والی لرلو:

1. ټولیز: د پرفیسور رابنز تعریف ټولیز او په ټولو پخوانیو تعریفونو بې برتري لرله، ټول هغه مسایل یې وڅیړل چې کومه اقتصادي مسله ده او کومه نه ،په اقتصاد کې انسان نا محدودې غوښتنې د محدودو او متبادلو وسایلو په وسیله پوره کوي او په دې اړه مورږ هیڅ خبره نه کوو چې غوښتنې انسان خوشالوي او که نه. د ساري په ډول که چرسو او افیون ته په بازار کې تقاضا وي نو اقتصاد یې مطالعه کوي ولو که هغه هر څومره ضررناکه وي همدرانګه که

کوم شی مفت وي او ډېر ګټور هم وي خو بیا یې هم اقتصاد نه مطالعه کوي .لکه د سمندر اوبه نو د رابنز له تعریفه د اقتصاد د علم حدود وټاکل شول چې په اقتصاد کې کوم شیان مطالعه کیږي.

2. حقیقت :همدرانګه رابنز د اقتصاد علم ته حقیقي بڼه ورکړه او هغه حقایق یې په کې راوستل چې موږ یې په ورځني ژوند کې ګورو.

3. ناپېیلی :پروفیسور د اقتصاد علم ناپېیلی وګاڼه اقتصاد علم یې نه په ښو او نه په بدو پسې وتاړه بلکه هغه یې یو خپلواک علم وګاڼه هغه وویل په اقتصاد کې انسان خپلې کړنې په خپله خوښه تر سره کوي د کړنو په ټاکلو کې خپلواک دی،په اقتصاد کې هغه کړنې شاملې دي چې انسان څنګه خپلې نامحدودې غوښتنې په متبادلو محدودو وسایلو پوره کړي.

4. پراخه دایره: ده په اقتصاد کې ټول هغه مسایل شامل کړل چې دوسایلو د کمښت په وجه رامنځته شوي که د انسان لپاره ګټور وي او که نه.

5. عام فهمه : د رابنز تعریف نه یوازې دا چې عام فهمه دی د هر لوستي انسان د ذهني معیار مطابق هم دی رابنز د اقتصاد علم په ځانګړې بڼه رامخته کړو.

د رابنز د تعریف نیمګړتیاوې

رابنز چې کله د اقتصاد علم لپاره تعریف وړاندې کړو نو هغه دا دعوه هم وکړه چې دده لخوا وړاندې شوی تعریف له ټولو تعریفو څخه غوره دی لیکن د څو

اقتصاد پوهانو له خوا چې پروفيسور هکس او فريز يې د يادونې وړ دي د رابنيز په تعريف کې لاندې نيمګړتياوې په ګوته کړې :

- د اقتصاد علم له انساني پرمختګ سره بې اړيکې نشي پاتې کيدای پروفيسور رابنز اقتصاد يوازې علم الحقيقت وباله د اپه دې مانا چې د ځينو واقعاتو اوحقايقو د رامنځته کيدو وسايل څه شی دي که د اقتصاد د علم دنده يوازې د حقايقو رابر سيره کول وي او د انسان د ژوند د ښه والي په اړه له مسايلو سره اړيکه نلري نو بيا د اقتصاد د علم مطالعه څه ګټه لري. د ساري په توګه کې په يو هيواد کې د خوړو کمښت راځي اقتصاد پوه به يوازې خلکو ته وايي چې د خوړو کمښت دی او د کمښت سبب به يې خلکو ته وايي د کمښت د مخنيوي لپاره به يې هيڅ رنګه اقدام نه تر سره کوي.که د اقتصاد علم د انسان د ژوند په ښه والي کې انسان ته لارښونه نه کوله نو بيا يادول يې څه ګټه لري .پروفيسور ايلي د پروفيسور رابنز د تعريف د لويو نيمګړتياوو په مقابل کې وايي : د اقتصاد علم د علم الحقيقت څخه لږ څه ډير دی او د هغه مطالعه يوازې تر فکر او ذهن پورې محدوده نه ده بلکې له انسان سره همدردي هم د اقتصاد د علم يو دنده ده. همدرانګه پروفيسور پيګو هم د پروفيسور رابنز د تعريف په اړه وايي : د اقتصاد علم له فلسفې سره نه بلکې د طب له علم سره ورته دی د کوم موخه چې د زخم خرابول نه بلکې جوړول دي.

- بې مانا تعریف : په ځینو وختو کې د رابنز تعریف بیلکل بې مانا ثابتیږي د ساري په ډول له یو شخص سره څلور ګړۍ وخت دی او د هغه غوښتنې په دې ډول دي:

➢ د خپل ملګري لیدل،

➢ د اقتصاد د علم لوستل

➢ د فلم کتل

1) د دې شخص مخ ته موخې د خپل ملګري سره کتل،د اقتصاد د علم مطالعه او د فلم کتل دي.

2) ځینې موخې ډېرې مهمې او ځینې لږې مهمې دي

3) له دغه شخص سره وسایل (څلور ګړۍ) محدود دي

4) دغه شخص چې څنګه وغواړي دغه وسایل کارولی شي.

د پروفیسور رابنز د نظریې مطابق ټول شرایط موجود دي خو بیا هم کومه اقتصادي مسله نه ده پیدا ځکه اقتصادي مسله هغه وخت پیدا کیږي چې کله چې شتمنۍ په یوه مسله کې دخیله شي.

- نا اړینه پراختیا : پروفیسور رابنز د اقتصاد علم مطالعې ته غیراړینه پراختیا ورکړه ډاکټر مارشال او د هغه ملګرو داسې عقیده لرله چې په اقتصاد

کې هغه کړنې شاملې دي چې مادي برياليتوب باعث ګرځي او هغه کړنې چې د مادي برياليتوب باعث نه ګرځي په اقتصاد کې نه راځي د مثال په توګه په اقتصاد کې د موسيقۍ چوپړتياوو نه شميرل ليکن رابنز د اقتصاد علم هغه چې خلک څنګه په محدود وسايلو نامحدودې غوښتنې پوره کړي د اقتصاد علم له مادي برياليتوب او غيرمادي برياليتوب،اخلاقي او غيري اخلاقي له ټولو ناپېيلی دی.چې ددې نظرېې مطابق چور ،غلا ،ډاکه دا ټول په اقتصاد علم کې شامل دي ځکه دوی هم د کمو وسايلو په وسيله د نامحدود غوښتنو پوره کول غواړي نو له همدې کبله رابنز د اقتصاد د علم موضوع ته نا اړينه پراختيا ورکړې ده.

- د اقتصاد علم له طبيعي علومو څخه بېل دی : پروفيسور رابنز د اقتصاد علم د فزيک او کيميا په څير حتمي او قطعي کړی وو ليکن اقتصاد يو ټولنيز علم دی چې قوانين يې حتمي او قطعي نه دي د ساري په ډول که د نړۍ په هرکونج کې تيږه پورته واچوو بيرته ځمکې ته رالويږي او د اقتصاد علم د انسان په غوښتنو پورې اړه لري چې هر وخت په کې تغير راځي مونږ د هيڅ انسان د کړنو په اړه حتمي پريکړه نه شو کولای نو له دې کبله د اقتصاد علم د فزيک او کيميا په څير ګڼل اشتباه وه.

- اقتصاد علم غير ناپېيلی نه دی : رابنز د داقتصاد د علم د غوښتنو او موخو ترمنځ غير جانبداره وګانه اود اقتصاد د علم په اړه وويل چې د اقتصاد علم دانسان د غوښتنو په ښه والي او بد والي په اړه نه لري چې دا يې د اقتصاد

له علم سره لویه جفا کړیده ځکه د اقتصاد علم تل د انسان د بریالیتوب او پرمختګ لپاره کار کوي نو هیڅ اقتصاد پوه د هغو کړنو طرفداري نه کوي چې د انسان د ښګنې لپاره نه وي. پروفیسور تهامس موضوع څېړلې او لیکي چې: د یوې موضوع په اړه معلومات ترلاسه کول د یو اقتصاد پوه کار نه دی بلکې د موضوع په اړه د مثبتې یا منفي رایې ورکول د اقتصاد پوه دنده ده نو له دې څخه څرګندېږي چې د یوې موضوع تر خبرېدو وروسته د هغې د اصلاح لپاره اقدام د اقتصاد پوه دنده ده او اقتصاد پوه لپاره د داسې اقداماتو اجازه نه شته چې د انسان د ژوند په ښه والي کې مرسته نه کوي نو ځکه موږ ویلی شو چې اقتصاد یو غیرجانبداره علم نه دی.

- ناواضح: د رابنز په تعریف کې د غوښتنو او وسایلو ترمنځ توپیر واضح نه دي ځکه کله یو شی زموږ غوښتنه وي او کله بل د غوښتنې د پوره کېدو وسیله دساري په ډول کله چې موږ غواړو کور جوړ کړو نو د کور د جوړېدو لپاره شګه ،سیمت،خښکر او نور د وسایلو په توګه کارول کیږي کله چې کور جوړ شي نو هغه په کرایه ورکوو چې کرایه زموږ موخه او کور یې وسیله ده.

- انساني وسایل محدود نه دي: رابنز په خپل تعریف کې وړاندې کړې چې هر ډول وسایل محدود دي خو کله چې موږ پرمختللو او پرمختیایي هیوادنو ته وګورو نو ډیر خلک بیکاره دي نو معلومه به شي چې انساني وسایل ډیر دي.

- د وسایلو ډیر والی: د پروفیسور رابنز په وینا چې د انسان سره وسایل محدود دي او هغه متبادل کارولی شي خو اضافه والی په کې نه راځي لیکن اوسمهال ټول پرمختللې او پرمختیایي هیوادونو نه د خپلو وسایلو لپاره اقتصادي پلانونه جوړوي په وسایلو کې زیاتوالی راځي او د خلکو د ژوند سطحه لوړوي.

د پورتنیو ټولو نیمګړتیاوو باوجود د پروفیسور رابنز تعریف تر ټولو واضح او جامع وو چې د اقتصاد په علم کې ډیر پراخوالی راغلو او ډیر اهمیت یې پیدا کړو.

لارد جي ایم کینز: کینز د رابنز په تعریف نیوکه کوي وایي چې د رابنز په کتاب کې د روزګار او بیکارۍ په اړه هیڅ بحث نه دی شوی چې په اوسني وخت کې ډیر مهم مسایل دي.

کینز په خپل کتاب (روزګار، سود او د پیسو ټولیز نظریات) کې د اقتصاد علم داسې تعریف کړی: اقتصاد یو داسې علم دی چې موږ په محدودو وسایلو کار پیدا کړو او د ملي عواید د ډیروالي لپاره یې وکاروو.

د اقتصاد د علم لمن Scope of Economics

دیو علم له لمن یا پراختیا څخه موخه دا ده چې دا علم په خپله لمن کې کوم مضامین رانغاړي په دغه علم کې کوم مسایل دخیل دي له کومه ځایه پیل کیږي او په کوم ځای پای ته رسیږي د اقتصاد د علم په لمن کې موږ د اقتصاد د علم

حدود ټاکو او دا پریکړه کوو چې په اقتصاد کې کوم مسایل تر مطالعې لاندې نیول کیږي او کوم نه نیول کیږي د اقتصاد د علم د لمن د ټاکلو لپاره باید موږ لاندې څلورو پوښتنو ته ځواب ووایو :

1. د اقتصاد د علم موضوع : د اقتصاد د علم له موضوع څخه موخه دا ده چې په دې علم کې کوم مسایل څیړل کیږي هر علم ځانته موضوع لري او په هغې څیړنه ترسره کوي د ساري په ډول د بیولوژي علم موضوع د ژوندیو موجوداتو څیړل دي، همداسې د اقتصاد علم هغه کړنې تر څیړنې لاندې نیسي چې انسان نامحدوده غوښتنې په محدودو وسایلو پوره کوي په نړۍ کې انسان په یوه نه یو کار بوخت دی څوک هڅیوالي ،څوک ترکاڼي کوي ،څوک روغتیاپالي ... چې انسان دغه ټولې کړنې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره ترسره کوي څکه چې د شتمنۍ په وسیله انسان خپلې غوښتنې پوره کولای شي.

2. د انسان مطالعه د فرد یا د ټولنې په توګه ؟ : اقتصاد د یو ځانګړي شخص ژوند تر مطالعې لاندې نه نیسي چې هغه څنګه په خپلو محدودو وسایلو نامحدودې غوښتنې پوره کوي بلکې په یوه ټولنه کې د ټولو اوسېدونکو اقتصادي مسایل تر څیړنې لاندې نیسي او ګوري چې یو قوم څنګه خپلې اړتیاوې په نامحدوده وسایلو پوره کوي له کومو طریقو کار اخلي ..که د اقتصاد علم د یو فرد ژوند تر مطالعې لاندې ونیسي نو بیا د اقتصادي قوانینو جوړول ستونزمن کیږي د بیلګې په توګه که یوسوداګر د یو توکي قیمت د

ټیټوالي سره سره بیا هم دا توکی بازار ته عرضه کوي نو موږ بیا د اقتصاد د علم قوانین نه شو عملي کولی.

3. اقتصاد علم دی که هنر ؟ : له دې وړاندې چې موږ دا پریکړه وکړو چې اقتصاد علم دی او که هنر موږ باید د علم او هنر ترمنځ په توپیر وپوهیږو.

علم : د یو شي پیژندلو ته علم وایي پوهانو علم داسې تعریف کړی : هغه معلومات چې په حقیقت ولاړ وي او په طبیعیت کې شتون ولري علم بلل کیږي د مثال په ډول که اوبه په علمي لحاظ وڅیړو نو معلومه به شي چې اوبه له دوه برخې هایدروجن یوه برخه اکسیجن څخه جوړې شوي دي چې دا یو حقیقت دی او په هر ځای کې دا ثابتیږي که د نړۍ په هر کونج کې پرې عملیه تر سره شي همدا یوه پایله لري.

هنر : د علم په وسیله د حقایقو عملي کولو ته هنر وایي. دساري په ډول د طب په کتابو کې چې کوم شی لیکل شوی وي علم دی خو کله چې ډاکتر دغه علم په عمل کې ترسره کوي او د یو چا درملنه کوي هنر دی همدارنګه جی ایم کینز د هنر په اړه وایي : هنر د ټاکل شوې موخې د ترلاسه کولو لپاره د اصولو او تدابیرو عملي کولو ته وایي . اوس راځو دې ته چې اقتصاد علم دی او که هنر ؟ لومړی غواړم په دې برخه بحث وکړم چې ایا اقتصاد علم دی ؟

ایا اقتصاد علم دی ؟ : اقتصاد علم دی د لاندې حقایقو په وسیله موږ کولی شو چې ووایو اقتصاد علم دی :

- د اقتصاد د علم اړیکه له انسان سره ده چې د طبیعت یوه برخه ده په اقتصاد کې مورږ د انسان هغه کړنې تر څېړنې لاندې نیسو چې د انسان نامحدوده غوښتنې د محدودو وسایلو د پوره کولو لپاره ترسره کوي.

- د انسانانو د کړنو د مطالعې لپاره اړتیا ده چې حقایق راټول ،ترتیب او دانسانانو ټولې کړنې (شتمنۍ لګښت،شتمنۍ ویش،شتمنۍ پیدابښت،شتمنۍ تبادله) د ځانګړو اصولو په وسیله تر سره کیږي.

- په اقتصاد کې موږ حالات او واقعات ناپېیلي څیړو.

- د اقتصاد په اړه چې کوم قوانین جوړیږي هغه ټول حقایق روښانوي د ساري په ډول د شتمنۍ د لاسته راوړلو قوانین، د شتمنۍ د ویش قانون او نور.

ایا اقتصاد هنر دی ؟ : کله چې موږ د اقتصاد د علم په مرسته د حالات او واقعات ناپېیلي مطالعه کوو او د اقتصادي ستونزو سببونه مالومو او کله چې د دغو ستونزو د حل لپاره عملي اقدامات ترسره کیږي بیا نو اقتصاد د علم تر څنګ هنر هم دی.

له پورتنیو څرګندونو څخه رامالومیږي چې اقتصاد هم علم دی او هم هنر.

4. د اقتصاد د علم اړیکه له نورو ټولنیزو علومو سره : له ټولنیزو علوم څخه موخه هغه علوم دي چې د انسان ټولنیز ژوند مطالعه کوي د ساري په توګه سیاسي علوم،تاریخ،اخلاق او نور .

- اقتصاد او سیاست : اقتصاد او سیاست یو له بل سره ډیرې پخوانۍ او نه شلیدونکي اړیکې لري د سیاست علم داسې قوانین جوړوي چې د هیواد دنظام په چلولو کې مرسته کوي لیکن اقتصاد د انسانانو کړنې د اقتصاد له نظره څیړي. د یو هیواد اقتصادي کړنې د هیواد په سیاست ډیره اغیزه لري که په یو هیواد کې امن وي ،سکون وي سیاسي پایښت وي نو د هیواد وګړي کار کوي ،کاروبارو تر سره کوي ورسره په هیواد کې تولیدات ډیریږي ،د خلکو د ژوند سطحه لوړیږي او هیواد ورسره د اقتصادي پرمختګ په لور ځي لکه څرنګه چې سیاست د یو هیواد په اقتصاد اغیزه کوي همداسې اقتصاد هم د یو هیواد په سیاست اغیزه کوي د حکومت طرز د یو هیواد په اقتصادي حالت پورې تړلی وي کله چې یو هیواد سیاسي قوانین جوړوي نو په هیواد کې د پانګونې ، د بیکارۍ، کرنیزو ،صنعت او نورو اقتصادي مسایلو په نظر کې نیول کیږي د یو هیواد اقتصادي پرمختګ لپاره سیاسي اقدامات ترسره کیږي نو له دې کبله اقتصاد او سیاست سره ډیرې نژدې اړیکې لري .

- اقتصاد او اخلاق : په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې شاملې دي چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي خپلې نامحدوده غوښتنې څنګه پوره کړي دغیرقانوني لارو لاسته راغلې شتمنۍ په اقتصاد کې نه راځي .له پورتنیو څرګندونو څخه رامالومیږي چې اقتصاد او اخلاق پخپلو کې مهمه اړیکه لري .

- اقتصاد او تاریخ : اقتصاد او تاریخ هم ډیرې لرغونې اړیکې لري یو اقتصاد پوه د تاریخ تر مطالعې وروسته دا معلومولی شي چې په تیرو وختو

کې د اقتصادي ناورینونو ،د پیسو پړسوب،بې کاري او د نورو اقتصادي ستونزو د رامنځته کیدو سببونه څه ول .همداسې د تاریخ مطالعه یو اقتصاد پوه ته د ډیرو مسایلو په اړه معلومات ورکوي څو په راتلونکې کې ښه پریکړه وکړي.

اقتصاد له سیاست ، تاریخ او اخلاقو څخه علاوه له نوروعلومو سره هم اړیکې لري.

اقتصادي قوانين

د داسې اصولو جوړول چې د کړنو د اجرا په وخت کې په پام کې نيول کيږي قانون بلل کيږي په ټولو علومو کې طبيعي دي او که ټولنيز هر يو خپل قوانين لري .اقتصادي قوانين د انسان لپاره د هغه طزالعمل متعلق معلومات تهيه کوي چې اړيکه د اړتياوو د ډيربښت او د وسايلو د کمښت سره وي د ساري په توګه که د يو توکي قيمت ټيټ شي نو خلک هغه ډير اخلي او کله چې يې قيمت لوړ شي نو په کم مقدار يې اخلي چې دا يو اقتصادي قانون دی .

د اقتصادي قوانينو ځانګړتياوې : اقتصادي قوانين لاندې ځانګړتياوې لري :

- مفروضات : کله چې موږ د اقتصادي قوانينو په اړه خبرې کوو موږ تل يو څو خبرې فرضوو چې د قانون مفروضات ورته ويل کيږي که په دغو مفروضاتو کې تبديلي راشي نو اقتصادي قوانين سم نه ثابتيږي د ساري په توګه د تقاضا قانون وايي : که نور عوامل ثابت وي نو د قيمت له کمښت سره تقاضا ډيريږي او که قيمت لوړ شي تقاضا کميږي . له پورتني مثال څخه څرګنديږي چې د تقاضا قانون هغه وخت سم دی کله چې نور عوامل ثابت وي دغو عواملو ته مفروضات وايي چې په لاندې ډول دي :

♣ د مصرفونکو په عوايدو کې تغير نه وي راغلی.

- ♣ د مصرفونکو په خوښه ، عادت او سینګار کې بدلون نه وي راغلی .
- ♣ د متبادلو توکو په قیمتونو کې تغیر نه وي .
- ♣ د مصرفونکو په شمیر کې بدلون نه وي .

- اختیار : اقتصادي قوانین اختیاري دي که د چا خوښه وي عمل پرې کولای شي او که د چا خوښه نه یې پرې کوي .

- خوښمن : د اقتصادي قوانینو عملي کول په زور نه دي بلکې دا خوښمن کار دی د هر چا خوښه ده که څوک یې مخالفت کوي او که عمل پرې کوي .

- په حقیقت ولاړ : اقتصادي قوانین په حقیقت ولاړ وي په هر ځای او هر وخت سم وي د ساري په توګه : سپما=عاید-لګښت له دې څخه موخه دا ده چې سپما هغه وخت رامنځته کیږي کله چې زموږ عواید ډیر وي نسبت لګښت ته چې دا قانون په هر ځای کې او هر وخت سم دی.

- ټولنیز : د اقتصادي قوانینو بڼه ټولیزه وي ،مقداري بڼه نه لري د نورو اقتصادي پیښو له تجزیې کار اخلي طبیعي علوم مقداري اندازه بیانوي د ساري په توګه دوه برخې هایدروجن یوه برخه اکسیجن په هر ځای کې او به جوړوي لیکن په اقتصاد کې موږ داسې نه شو ویلی چې که د یو توکي قیمت له لسو افغانیو څخه شلو ته پورته شي نو تقاضا یې نیمیږي په اقتصاد کې هر څه په ټولیز ډول څیړل کیږي اقتصادي قوانین د یوې ځانګړې ډلې استازولي نه کوي بلکې یوې ټولې د روښانه اکثریت استازولي کوي.

- معيار : د نورو ټولنيزو علومو په نسبت اقتصادي قوانين ډېر معياري وي ځکه اقتصادي حرکتونه او غوښتنې مو د پيسو په وسيله روښانولی شو خو نور ټولنيز علوم په پيسو نه شو.

- بشري کړنو مطالعه : په اقتصادي قوانينو کې موږ يوازې بشري کړنې تر مطالعې لاندې نيسو.

- د اقتصادي قوانينو جوړښت : اقتصادي قوانين جوړېږي نه بلکې د انساني ارتجاعيت په وسيله په خپله جوړېږي . د ساري په توګه که د يو توکي قيمت ټيټ وي خلک يې ډېر اخلي خو کله چې قيمت لوړېږي نو خلک يې په کم مقدار اخلي چې دغه قانون د خلکو د ارتجاعيت په اساس جوړېږي او د تقاضا قانون دی.

په اقتصادي او نورو قوانينو کې توپير

په اقتصادي او سياسي قوانينو کې توپير : سياسي قوانينو څخه موخه هغه قوانين چې د حکومت له خوا عملي کيږي چې دا قوانين د حکم په څير کارول کيږي چې مراعتول يې په ټولو وګړو حتمي دي او که څوک يې عملي نه کړي نه نو سزا هم ورکول کيږي ،که حکومت وغواړي سياسي قوانين لمنځه وړلی شي خو اقتصادي قوانين په خپله جوړيږي او که چا عملي نه کړل سزا پرې نشته او که څوک وغواړي دغه قوانين لمنځه نه شي وړلی.

په اقتصادي او اخلاقي قوانینو کې توپیر : د اخلاقي قوانینو موخه د ټولنې اصلاح کول وي چې خپلواکه بڼه لري اخلاقي قوانین د مذهب او ټولنې د دود په وسیله جوړ شوی وي چې دا قوانین دا پریکړه کوي چې دا کار وکړه دا مه کړه د ساري په توګه د مور او پلار درناوی کول ،په اخلاقي قوانینو عمل کول په ټولنه عزت پیدا کول او که عمل پرې ونه کړو نو عزت مو کمیږي اخلاقي قوانین په یوې سیمې پورې تړلي وي خو اقتصادي قوانین په خپله جوړیږي که عملي یې نه کړي نو په خپله به ځانته زیان رسیږي اقتصادي قوانین نړیوال وي .

اقتصادي او طبیعي قوانین : طبیعي قوانین د طبیعي علومو(کیمیا ،فزیک) قوانین وي دا قوانین د وسایلو او پایلو ترمنځ په خپلواک ډول یو ځای شوي او رامنځته شوي دي چې په هر ځای او هر وخت قایم وي د ساري په توګه د فزیک یو قانون دی که د نړۍ په هر ځای کې یو توکی پورته واچوې بیرته ځمکې ته رالویږي چې دې قانون ته د ثقل قانون ویل کیږي طبیعي قوانین قاطع وي د طبیعي قوانینو اړیکه غیر ژوندیو سره وي خو اقتصادي قوانین قاطع نه دي په خپله جوړیږي له انسانانو سره اړیکه لري.

د اقتصاد د علم ګټې

اقتصاد یو ټولنیز علم دی چې د انسان په پرمختګ کې له انسان سره مرسته کوي د اقتصاد د اهمیت په اړه مالتس وايي : اقتصاد یوازنی علم دی چې ټول خلک پرې خبر او معلومات لري او په اقتصادي پرمختګ کې مرسته کوي . ووټن د اقتصاد د علم په اړه وايي تر هغه پورې یو انسان متمدن نه شي کیدای تر څو چې د اقتصاد د علم په اړه معلومات ونه لري همدارنګه پروفیسور پیګو وايي : د اقتصاد د علم زده کړه د علم په توګه نه بلکې د اقتصادي ستونزو د حل لپاره باید زده شي ،هنري لیکي د یو انسان لپاره د اقتصاد د علم زده کړه د هر انسان اړتیا او اخلاقي مسوولیت دی د اقتصاد علم زده کړه د انسان ذهن ته پراختیا ورکوي ،په اوسني وخت کې څوک د اقتصاد د علم په اړه پوهه ونلري نو هغه ته لوستی انسان نه شو ویلی ،د کارګرو د حقوقو دفاع،پانګوالو ته د ښې ګټې برابرول،د صنعتکارانو،کروندګرو لپاره د بازار د پیدا کیدو د کاروبار د ډولونو او د کاروباري موقو پیدا کول ،د لګښتونو لپاره لارښوونه،د شتمنۍ عادلانه ویش ، دانسان د ژوند د سطحې لوړوالی او نور د اقتصاد علم ګټې دي.

نړیوال اقتصادي سیستمونه

International economic systems

په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیول کیږي چې د محدودو وسایلو په مرسته د نامحدودو غوښتونو د پوره کولو لپاره تر سره کیږي چون دغه کړنې انسان په ټولنه کې ترسره کوي نو له دې کبله یې یو له بل سره اړیکې پیدا کیږي د کړی بڼه اختیاروي چې اقتصادي نظام ورته وایي یو نومیالي اقتصاد پوه اقتصادي نظام داسې تعریف کړی دی :اقتصادي نظام هغه اداري رانغاړي چې د یو هیواد وګړي یې د دې لپاره رامنځته کوي چې خپل محدود وسایل داسې وکاروي تر څو خپلې نامحدودې غوښتنې پرې پوره کړي د یو هیواد اقتصادي نظام دا پریکړه کوي چې د خلکو لاندې پوښتنو ته څنګه ځواب ووایي :

1. څه شی پیدا کړي؟ : د یو هیواد اقتصادي نظام لومړی په دې بحث کوي چې د هیواد وګړي څه شي ته اړتیا لري چې د تولید وسایل پرې وکارول شي او د خلکو د اړتیا وړ توکي تولید کړي.

2. څنګه یې تولید کړي ؟ :په اقتصاد کې دویمه پوښتنه دا چې څنګه یې تولید کړو له څنګه یې تولید کړو څخه موخه دا چې د تولید عوامل په څومره

مقدار سره يو ځاى کړو خو د توليد لګښت کم او توليد ډېر کړو دا هغه وخت ترسره کيږي د توليد عوامل په ښه توګه وکارول شي.

3. د چا لپاره توليد ؟ دريمه پوښتنه دا چې توليد دکومو خلکو لپاره تر سره کړي چې دهغوی اړتياوې پرې پوره شي

4. وسايل څنګه وويشي ؟ په هيوادونو کې شته وسايل څنګه وويشل شي ايا دغه وسايل له خلکو سره وي او که له حکومت سره او که په ګډه وي څلورمه پوښتنه د همدې لپاره ترسره کيږي چې د پورتنيو پوښتنو د حل لپاره بيلا بيلې لارې کارول شي چې اقتصادي نظامونه ورته وايي او په لاندې ډول ترې يادونه کوو.

د بازار اقتصادي نظام

Market Economy

د بازار اقتصادي نظام هغه اقتصادي سیستم دی چې په هغو کې د پریکړو د نیولو او معاملو د اجرا په وخت کې د تولید پر وسایلود خصوصي ملکیت مخکوالی په نظر کې نیول کیږي. د ملي اقتصاد په کچه د اقتصادي معاملو او پروسو پلان او انسجام په متمرکزه سراسري بڼه نه وي هر اقتصادي واحد ځانګړی پلان او د کړنو تدبیرونه په بازار کې د موجودو سیالیو او د خرڅلاو د قیمتونو پر بنسټ جوړوي. د ځانګړو اقتصادي واحدونو پلانونه چې هر یو بیل بیل د بازار د نرخونو سره په تړاو کې وي جوړیږي او د ټول ملي اقتصاد په کچه د همدې ځانګړو پلانونو یوځایي پیوندا او ارزونه د ملي اقتصاد د پلان او وړاندې لید لپاره په کاریږي پانګوال نظام د خصوصي ملکیت د تقدس پر بنسټ ولاړ دی او د بازار اقتصاد د آزادو سیالیو له لارې د انسانانو د اړتیاوو د پوره کولو په میکانیزم دریدلي دي یا په بل عبارت، د تولید پر وسایلو خصوصي ملکیت دبازاردآزادوسیالیو له لارې د ټولنې د اړتیاوو له پوره کولو سره ټینګ تړلي دي او د ډېرو پوهانو په نظر ، یو یې له بله ، د تصور او عملي کارونې وړ نه دي.

د بازار د اقتصادي نظام بنې

د بازار اقتصاد يو لرغونی تاريخي اقتصادي نظام دی چې د بشري ټولنې د تاريخي تکامل سره سم يې وده موندلې او د ملي ټولنو له اړتياوو اود نړيوالو شرايطو له غوښتنو سره سم يې بدلون موندلی دی د تاريخ په اوږدو او په تيره بيا د شلمې پيړۍ په بهير کې د بازار د اقتصادي نظام نوي ډولونه رامنځته شوي، چې ځينې غوره بېلګې يې د آزاد بازار (لبرال مارکيټ)، ټولنيزبازار (سوسيال مارکيټ)، د چاپيريال ساتنې ټولنيزبازار (سوسيال ايکالوژيک مارکيټ) يادولای شو.

آزاد بازار:

د بازار اقتصادي نظام بيلابيلې بڼې لري يو له هغو بڼو څخه د آزاد بازار (لبرالمارکيټ) اقتصادي بڼه ده چې په هغو کې توليد او لګښت په آزاده توګه د بازار د لارې اداره کيږي دولت په مستقيمه توګه په بازار کې مداخله نه کوي او يوازې د غيرمستقيمې لارې د بازار په پروسو کې لاس وهلی شي د ساري په توګه، دولت کولای شي چې ځيني دولتي محصولات بازار ته وړاندې کړي، په سياليو کې برخه واخلي او يانوي قوانين جوړ او عملي کړي په آزاد بازار کې هر څوک خپلې شخصي ګټې لټوي او د هغو د ترلاسه کولو لپاره توليد کوي، خدمتونه وړاندې کوي، په اقتصادي معاملو کې برخه اخلي او له دې لارې په آګاهانه او يا نا آګاهانه بڼه د غونډې ټولنې دژوند د سطحې په لوړولو کې رول ادا کوي داحتمي نه ده چې يو څوک د ټولنې ته د خدمت په عالي درک او

احساس په اقتصادي پروسو کې مسوولانه ونډه واخلي، بلکې يوازې د شخصي ګټو د تر لاسه کولو په هدف اقتصادي کار يې په آخري پايله کې د ټولنې د ژوندانه د ښه والي او هيواد او هيوادوالو ته د خدمتونو خواته کشوي.

د آزاد بازار په اقتصادي سيستم کې د قراردادونو آزادي يو له غوره ځانګړنو څخه دهدولت د کار او د نورو اقتصادي معاملو په تړونونو کې لاس وهنه نه کوي. هر څوک د شخصي تشبث، د کار او شغل د انتخاب آزادي لري او کولای شي پخپله آزاده اراده دهغوپه اړه تصميم ونيسي او د آزادو قراردادونو له لارې د قانون په چوکاټ کې له نورو سره سياليو ته داخل شي د آزاد بازار بله ټاکونکې ننبه د مصرف او مصرفوونکو آزادي ده همدا شان د شغل او مسلک آزادي هم د آزاد بازار له غوره بيلوونکو بيلګو څخه ده دا ټول بياد توليد پروسايلو د خصوصي مالکيت پر بنسټ ولاړ دي.

د توليداتو او خدمتونو قيمتونه د هغو څښتنان پخپله خوښه په خپلواکه توګه ټاکي او دا په بازار کې د عرضې او تقاضا د انډول له لارې پخپله تنظيميږي. په آزاده توګه ټاکل شوي قيمتونه بيا پخپله د بازار بيلانس ساتي او د ځينو محصولاتو د اړتيا څخه د زيات توليد (اضافه توليد) مخه نيسي.

د ازاد بازار په اقتصادي نظم کې بازارته د هر چا مخه خلاصه ده هر توليدوونکی کولای شي خپل مال په آزاده توګه وړاندې کړي او هر مصرفوونکی هم کولای شي په آزاده توګه د خپلې اړتيا وړ شيان پخپله خوښه انتخاب او مصرف کړي بازار ته آزاده لاس رسي ددې سبب کيږي چې هر

تولیدوونکی هاند وکړي، تر څو د مصرفونکو د مینې او ذوق سره برابر تولید وړاندې کړي، نوي نظرونه رامنځته شي، ورځ په ورځ د ټاکلي شي نوي موډلونه اودنویو خدمتونو ډولونه تولیداو رواج شي.

د تولید پر وسایلو د خصوصي ملکیت،ازادې سیالۍ او ازاده سیالۍ چې د اقتصادي لیبرالیزم اساسي ستنې دي چې د ادم سمیت په نظر د ټولنې د ژوند د سطحې د لوړوالي لپاره لومړني شرطونه دي .

. ټولنیز ژوندانه په عمل کې هم دا وښوده چې اقتصادي لبرالیزم د اقتصاد صنعتي کېدواو د پیداوارنو ظرفیت او تنوع ته چټکتیاورکړه چې په پایله کې یې پانګوال نظام زغرده وده وکړه داپروسه بیادټولنیزو پراخه پرګنولـه بیوزلۍسره هم ملګرې ده اوپه پایله کې یې دبډایانواوبیوزلانو ترمنځ واټن ورځ تر بلې زیاتیږي.

سره له دې چې د اقتصادي لبرالیزم طرفداران په اروپا او امریکا کې ټول په بنسټیزه توګه د اقتصاد د ځواک له پاره کارکوي، خو تر منځ یې ټاکلي توپیرونه هم شته په اوسني وخت کې د لبرالیزم نظریه د سیاست د ډګر په څیر په اقتصادي برخه کې هم له هغه پخوانۍ جاذبې څخه لویدلې او د پام وړ پلویان نه لري.

په ډیرو بحثونو کې داسې هم اوریدل کیږي چې د آزاد بازار اقتصاد د افغانستان په اساسي قانون کې د افغانستان لپاره د اقتصادي سیستم په حیث

منل شوي دي دا خبره سمه نه ده د افغانستان په اوسني اساسي قانون کې د آزاد بازار اقتصاد نه، بلکې یوازې د بازار اقتصادي سیستم د هیواد د ملي اقتصاد لـــه پـــاره منـــل شـــوی او د هغـــو د بنو(اشـــکالو) د انتخـــاب لـــه پاره لارهآزادهپرېښودلشوې ده.

ټولنیز بازار (سوسیال مارکېټ):

د ټـولنیز بـازار اقتصـادي سیسـتم چـې د بـازار د اقتصـاد ځـانګړې بڼـه ده، دپانګوالۍدرژیم دسیالیوپربنسټ دولت ته داواک اودنده ورکوي چې په اقتصادي موضوعګانوکې سیاسي–ټولنیز اصلاحات تر لاس لاندې ونیسي، ټولنیز عدالت او سیاسي ثبات ته لومړیتوب ورکړي او د ټولنیزو مساواتو په لار کې ګام واخلي.

د دویمې نړیوالې جګړې وروسته د ټولنیز بازار اقتصادي سیستم مطرح شو او د هغـو د پراختیـا او پـر مختـګ پـه لارکـې ګامونـه واخیسـتل شـول. پـه پانګوالاقتصادي نظام کې د ټولنیزو مسئلو د نښېګڼې او د بیوزلو او محرومو طبقو او قشرونو په ګټه د دولت لاسوهنې ته ځکه اړتیاده چې پخپل سر او آزادې پـانګوالۍ لخوا ډیر ځله د هیـواد محرومـان او ټـولنیزي اړینې چارې لـه پامـه غورځول کیږي او پایله یې دټولنیزیووالی او سیاسي ثبات د لمنځه تلو سبب کېږي. د پانګوال اقتصاد همدا خپل سرې ودې د شلمې پیړۍ په لـومړۍ نیمـایي کـې د لـومړۍ او دویمـې نړیـوالې جګـړې پـه رامنځتـه کیـدو کـې د پـام وړ رول ولوباوه الفرید مولر ارمک او لوډویـګ ایـر هارډلـه نظره د ټـولنیز بـازار ښـیګڼه

داده چې د آزاد بـازار مثبتـي خـواوې سـاتي، د اقتصـادي ځواکمنتيـا او د توليـداتو او خـدماتو د تنـوع لـه بهيـره ننګـه کـوي، خـو پـه عـين وخـت کـې د هغو دمنفي اړخونو او بدواغيزومخنيوي کوي، په ټولنيز ژوندانه کې د ګټې د ترلاسه کولو په خاطر د آزاد بازار د رقابتونو د ورانوونکي اغيزې مخه نيسي او دڅومحدودوکســــــانوپه لاس کـــــې داقتصـــــــادي ځـــــواک دانحصـاراوتمرکزدماتولوله پـاره دټـولنې پـه ګټـه مناسب اوقـانوني تدبيرونـه نيسي. او په عين حال کې د ملي يووالي، ټولنيز مصئونيت، امنيت، سولې او عدالت د تأمين او تحکيم په لار کې هم پوره ګامونه تر لاس لاندې ونيول شي.

په ټولنيز بازار کې د دولت ځای او رول د آزاد بـازار څخه فرق لـري دلتـه دولت دآزادبازارپه څير په اقتصادي چارو کې پاسيف رول نه لري، بلکې په فعاله توګه په اقتصادي معاملاتو کې برخه اخلي او په هغه ځای کې چې اقتصـادي پروسې د ټـولنيزو، سياسي چارو دموازنې د لمنځـه تلو سبب کيـږي، فعـال دفـاعي او اصلاحي تدبيرونه نيسي. په دې حال کې د دولت غوره ټوليز سياسي هدفونه او تدبيرونه د کار په بازار کې، د شتمنيو د جوړولو په سياست کې، د کورونو د جوړولو او توزيع پـه سياست کې، د ښوونې او روزنـې پـه چارو کـې د عايـداتو پورتـه کيـدو او معاشـاتو پـه انـدازه او ويش کـې مداخلـه او داسې نـور تـر لاس لاندې نيول کيدای شي. هدفدادی چې اقتصادي پرمختـګ او د مـادي نعمتـونو پريمـاني د ملت د عـامو وګـړو تـرمنځ د کشـمکش سبب نـه شي، بلکـې د آزادي سـيالۍ پـه پايلـه کـې د رامنځتـه شـوي پرمختللـي اقتصـادي ځـواک پـه واسطه ټولنيزعدالت،پيوسـتون اوپرمختـګ تضـمين کـړي دټـولنيز اقتصـادي

مارکېټ نظام داسې شرایط رامنځته کولای شي چې د ملي اقتصاد پر مختګ د ټولنیز عدالت، پیوستون او ترقۍ سره ټینګ تړاو ولري، نه داسې چې د بې امنۍ، ټولنیز ناورین او سیاسي بې ثباتۍ سبب وګرځي. د ټولنیز بازار کله د سوسیالیزم او پانګوالي نظامونو ترمنځ د رېيمه اقتصادي لار هم نومول شوې ده، خو ډېر پوهان د داسې اصطلاح استعمال سم نه بولي په نړۍ کې د سوسیال بازار غوره نمونه د آلمان اقتصادي نظام دی چې د ملي اقتصاد د پر مختګ سره یوځای د افرادو ټولنیز مصئونیت هم تضمینوي په سوسیال بازار کې دولت مکلفیت لري چې بیوزلو، زړو، معیوبو، بیکارو او نورو ټولنیزو مرستو ته اړو کسانو او د هغو اولادونو ته د ژوندلو مړنۍ اړتیاوې د ټولنې په منځګړې کچه ورسوي هر څوک حق لري چې مناسب خوراک او څښاک، د سمو جامو د اغوستلو او د معیاري کور د اوسیدلو امکانات ولري. په هیواد کې د هراوسیدونکي روغتیا د دولت لخوا بیمه ده هرڅوک حق لري چې د دولت له بودجې او ټولنیزو فنډونو څخه ورته د زده کړې او ښوونې او روزنې شرایط برابر شي. د کوچنیانو د زده کړې او تحصیل امکانات د هغوی د میندو او پلرونو د ټولنیز موقف او شتمنۍ تابع نه وي دولت مکلف دی چې د قانون له مخې د هر چا استعداد ته د ودې مخه خلاصه او ترې بشپړه ننګه وکړي په دې توګه د سوسیال مارکېټ په نظام کې د کور، کالي، ډوډۍ، صحت او سواد ستونزو ته د حل د لارو موندل د دولت له مکلفیتونو څخه شمیرل کیږي .

دچاپیریال ساتنې ټولنیز بازار

د وخت په تیرېدو سره د بشري ټولني د پاینبت لپاره د چاپیریال اهمیت زیاتیږي او د هغو د سالم ساتلو دنده د انسانانو په وړاندي ورځ په ورځ غوره کیږي. ډیرې اقتصادي کړنې د انسانانو د ژوند په چاپیریال منفي اغیزه کوي له همدې کبله د بازار د اقتصادي نظام د ټولنیز بازار تر څنګ د شلمې پیړۍ په آخرو کې د دچاپیریال ساتنې ټولنیز بازار تیوري هم رامنځته شوه او وده یې وکړه ددې نظریې او عملي اقتصادي نظام هدف دادی چې د اقتصاد (ایکانومي) او د ژوند د چاپیریال (ایکالوژي) تر منځ بیلانس وساتل شي.

د شلمې پیړۍ تر دویمې نیمایي پورې دا نظریه چلیده چې طبیعي ذخیرې پریمانه او ډیرې دي. دژوند دچاپیریال له طبیعي زیرموځخه وړیا ګټه اخیستل کېده د شلمې پیړۍ په دویمه نیمایي او په تیره بیا د اوومې لسیزي وروسته دې نظریې زور واخیست چې د ژوند چاپیریال پخپله زیات ارزښت لري او باید د تولید له داسې میتودونو او د اقتصادي کړنو له داسې سیستمونو څخه کار واخیستل شي چې د انسانانو د ژوند پر چاپیریال یې ناوړه اغیزې کمې وي. دلته باید اقتصادي ګټې او چاپیریال ته د زیان رسیدو ترمنځ سنجش وشي او خالصه اقتصادي ګټه باید د ژوند د چاپیریال د تاوان له لاري لاسته رانه وړل شي که په سوسیال بازار کې د ټولنیز او سیاسي مصئونیت او ثبات موضوع په نظر کې نیول کېده، په سوسیال - ایکالوژیک مارکیټ کې د هغو تر څنګ د ژوند د چاپیریال ساتنه هم په پام کې نیول کیږي. په دې اقتصادي نظام کې د اقتصادي ګټو د ترلاسه کولو له پاره د ژوند د چاپیریال خرابولو ته اجازه نهورکول کیږي.

د اقتصادي کړنو او له هغې لارې د مادي ګټو د ترلاسه کولو په لار کې د ژوند د چاپیریال د خرابۍ د مخنیوي په خاطر ټاکلي معیارونه او میتودونه کاریږي. د نمونې په توګه ویلای شو چې د تولیدي ـ اقتصادي فعالیت په پایله کې د کاربن ډای اکساید د تولید د اندازې پر معیار د چاپیریال مالیه ټاکل کیږي هر څوک او هر اقتصادي ، تولیدي کامپلکس چې په یرکاربنډای اکساید تولیدوي، د ډیرې مالیې پر ورکولو مکلف وي یا هر څوک چې ډیره انرژي مصرفوي په هماغه اندازه د چاپیریال مالیه اېښودل کیږي دا سې ډیرنور میتودونه هم شته چې په اقتصادي فعالیتونو کې د چاپیریال د تخریب په مخنیوي او کمښت کې مثبت رول لوبولای شي.

د چاپیریال ساتنې ټولنیز بازار کې دولت د چاپیریال د ساتنې له پاره په بازار او اقتصادي معاملو کې فعاله مداخله کوي او هر څوک د ګټې د ترلاسه کولو په خاطر د چاپیریال په تخریب کې آزادي لاسوهنې ته نه پریږدي دلته دا هم په نظر کې نیول کیږي چې په تولیدي ـ اقتصادي پروسه کې څومره انرژي مصرفیږي او په چاپیریال یې اغیزه څومره ده؟

د چاپیریال د ساتنې د مؤسسو لخوا داسې هڅې روانې دي چې د ژوند د چاپیریال د قیمت د معلومولو او د بازار په معاملو کې داخلولو له پاره د هغو د سنجش په خاطر څرګندکمي مقیاسونه رامنځته کړي، چې تر ټاکلې اندازې پکې بریالي هم دي دا نظریه ورځ تر بلې غښتلې کیږي چې د ژوند او فعالیت چاپیریال باید چاته د وړیا شیزونو په حیث د اقتصادي فعالیتونو لپاره په

اختیار کې ورنه کړل شي دا د دولت د عمومي شتمنۍ په حیث وګڼل شي او پر استعمال یې قیود وضعه او قیمت پرې کیښودل شي. د بلې خوا د تولید په پروسه او نورو اقتصادي معاملو کې د انرژۍ مصرف تر کنترول لاندې ونیول شي او د برق، تیلو، ګازو او نوره انرژۍ باندې مالیه جګه شي.د ایکالوژیک ـ ټولنیز بازار په نظام کې هدف دا هم دی چې د راتلونکو نسلونو له پاره د ژوند طبیعي چاپیریال سالم وساتل شي

د سوسیالیزم اقتصادي نظام

د سوشیالیزم کلمه د نړۍ په هر ګوټ کې کارول کیږي او تل په سیاسي ،اقتصادي او پوهنیزو بحثو کې پر خبرې کیږي.سوشیالیزم د مفهوم او مانا له مخې تقریبا دوه زره څلورسوه اته دیرش کاله وړاندې موجود و.خو دلفظ او کلمې له مخې د نولسمې پیړۍ محصول دی او دنولسمې پیړۍ په سر کې رامنځته شوی چې په اقتصادي کتابونو کې ددغې کلمې د حقیقي پیدا کوونکي تر منځ اختلاف شتون لري په ځینو کتابونو کې د سوشیالیزم د کلمې پیدا کوونکی رابرټ اوون ښودل شوی مګر د فرانسې نومیالي عالم پیر لرو په خپل کتاب کې (ګرودو سامار) داسې ذکر کړی چې د سوشیالیزم کلمه لومړی ما استعمال کړې.

د سوشیالیزم تعریف : ډیرې سیاسي او اقتصادي ټولنې خپلې طریقې سوشیالستې بولي مګر په نظریاتو او کړنو کې یو له بل سره توپیرشتون لري د ساري په ډول انارشستانځانونه سوشیالستان بولي خو د خپلو نظریاتو له مخې په فردیت را څرخي د فرد په اصلاح کې د ټولنې اصلاح ویني حکومت او دیکتاتوري نه خوښوي همدارنګه کمونستان او مارکسستان هم د سوشیالیزم نارې وهي مګر هغوی وایي چې د ټولنې اصلاح د فرد اصلاح ده چې دحکومت او دیکتاورۍ طرفدار دي د پورتنیو توپیرنو له کبله د سوشیالیزم تعریفول هم

ستونزمن کار دی خو بیا هم کولای شو په لاندې ډول یې تعریف کړو: سوشیالیزم د هغه ښوونځي او طریقې څخه عبارت دی چې عقیده لري چې د پانګوال نظام د مالکیت او کار ډول ظالمانه دی باید د ټولنې له لوري ورته تغیر ورکړل شی.همدارنګه سوشیالستان وایي د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره باید په ټولنیز ډول اقدام وشي او دثروت سرچینې باید د ملت په لاس کې ورکړل شید تولید وسایل د دولت او یا ټولنیزو اتحادیو او کوپراتیفونو په ملکیت کې ورکول کیږي. په داسې نظام کې شخصي ملکیتونو ته اجازه ورکول کیږي، خو د خصوصي ملکیتونو شته والی د دولتي قانون له مخې منعه وي.

له شخصي مالکیت څخه موخه پرهغه شتمنیو د شخص تصاحب دی چې د هغه د شخصي او کورنیو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ترې کار اخیستل کیږي، خو د نورو د کار د ګټې د خپلولو او استثمار لپاره نه شي کارول کیدای د ساري په توګه، د اوسیدلو کور، جامې، بایسکل، موټر، هغه اندازه ځمکه چې یو شخص او د هغه د کورنۍ غړی پخپله پکې کار وکړي او همدا ډول نور ټول هغه څه چې یو څوک یې د خپل شخصي او کورني ژوند لپاره کاروي.

ددې په وړاندې خصوصي مالکیت د تولید پر وسایلو دافرادو له هغه ډول تصاحب څخه عبارت دی چې د افرادو د شخصي او کورنیو اړتیاوو څخه زیات وي او د هغو په واسطه د نورو هغو کارګرانو او مسلکي کسانو د کار څخه ګټه اخیستل کیږي چې د همداسې وسایلو د نشتوالي له کبله په خپله په مستقل ډول په تولیدي او خدماتي فعالیتونو کې برخه نه شي اخیستلای د تولیدي

وسايلو څخه بې برخې کارګران او ماهران د خپل ژوند د اړتياوو د لاسته راوړو او په خپله تحصيلي څانګه کې د کار د موندلو لپاره دې ته اړ وي چې د کوم بل پانګوال سره چې د مناسبو توليدي وسايلو څښتن دی، کار وکړي په پايله کې د خپل کار او لاس د محصولاتو ګټه په لږه او يا ډېره اندازه د هغو د کار ورکوونکي پانګوال لاس ته ورځي.

ددې لپاره چې د شخصي او خصوصي مالکيت تر منځ موضوع ښه څرګنده شی دلته به د يوې ټوټې ځمکې مثال راوړو:

که يو څوک شخصي ځمکه ولري، په هغه کې پخپله دی او د هغه د کورنۍ غړي کار او توليد وکړي او پيداوار يې هم د خپل کور د اړتياوو لپاره ولګوي، نو د ځمکې ټوټه د هغه شخصي ملکيت دی او په سوشياليزم کې يې د ساتلو او کالـه کولو حق لري خو که چيرې يو څوک په ځمکه کې پخپله کار نه کوي، خپله ټوټه ځمکه چاته په اجاره، کرايه او يا ده کروندګر ته په کروندګرۍ ورکړې وي، نو دا ځمکه د هغه په خصوصي مالکيت اوړي او په سوشياليزم کې يې د ملکيت او د هغو په وسيله د بل چا د کار او زيار د ګټې د خپلولو حق نه لري.

سوشیالیزم ته د رسیدو مراحل

- نیوکه :د سوشیالیزم ښوونځي اصولاً د ټولنې پر موجوده انتظامونو نیوکې کوي دوی په ټولنه کې د طبقاتو د له منځه وړلو لپاره کار کوي چې دلته دوه ډوله اقدام غواړي یو ډله وایي چې ډیر ژر باید بدلون راشي بله ډله وایي چې لومړی باید سیاسي ،اقتصادي ،ټولنیز او کلتوري خیړنه وشي بیا بدلون راشي.
- هیله: سوشیلستان هیله لري چې د راتلونکي زماني خلک به کوښښ وکړي چې د تولید اوسنی نظام چې سم نه دی بیرته کړي او دهغه پر ځای یو داسې نظام ټینګ کړي چې د مساوات پر پایو ولاړ وي.
- عمل: په ټولنه کې سوشیالستي نظام ته د رسیدو لپاره د سوشیلستانو تر منځ اختلاف موجو دی یو ډله یې د عمومي انقلاب طرفدار دي چې په هغو کې المانی کارل مراکس او ملګري یې د دې نظرې ملاتړي دیکارل مارکس یوازې داسې نه وایي چې انقلاب دې وشي بلکې هغه عقیده لري چې دا ډول انقلاب کیدونکی او راتلونکی دی.هغه د پانګوال نظام څخه مخالف و او په ټوله نړۍ کې کارګرو ته همدا یوه خبره کوله د نړۍ کارګرو یو له بل سره متحد شئ کارل مارکس او دهغه ملګرو سوشیالیزم ته د رسیدو لپاره د کارګرو انقلاب او د یو څه وخت لپاره د هغوی دیکتاتوري غواړي،پانګوال نظام ټولنه په دوه طبقو ویشید مارکس په عقیده تاریخ د طبقاتو ترمنځ د کشمکشو او اړودوړ

ځخه عبارت دی نه دملتونو د جنګ ځخه تاريخي پيښې د اقتصادي قدرت او زور لاندې پيدا شوي.

د کارل مارکس دا نظريه په عملي ډګر کې په اوسنۍ روسيه کې د ناکامۍ سره مخ شوه د مارکس ، انګلز او لېنن سوشيالستي مفکوره د نړۍ په نورو هېوادنو کې هم خپل ارزښت له لاسه ورکړو:

د سوشياليزم بنسټيز اصول:

۱. ټولنيز ملکيت: په سوشياليزم کې خصوصي ملکيت شتون نه لري د توليد ټول وسايل(ځمکه،کار،پانګه،مديريت) د حکومت به لاس کې وي.
۲. خصوصي کاروبار وجود نه لري:په سوشياليزم کې خصوصي کاروبار وجود نه لري ټول خلک له حکومت سره کار کوي او د دولت نوکران وي.
۳. د شتمنۍ مساوي ويش: په سوشياليزم کې ټول کاروبار د حکومت په کې وي له کاروبار ځخه چې کومه ګټه تر لاسه کيږي د حکومت خزانې ته ځي او په ټولنيزو کارونو يې لګوي.
۴. کاروبار:په سويشاليزم کې ټولو خلکو ته کار د حکومت له خوا ورکول کيږي.
۵. د پلانونو جوړول:په سوشياليزم کې يوه اداره وجود لري چې د حکومت لپاره ټول اقتصادي پلانونه جوړوي چې تر ډېره بريده په دې پلانونو کې د دولت سياسي مرامونه په پام کې نيول کيږي.

۲. فکري اتحاد: په سوشیالیزم کې ټول خلک یو نظر لري د سوشیالیزم لپاره کار کوي او د کپټلیزم خلاف وي.

د سوشیالیزم او کمونیزم تر منځ توپیر:

کمونیزم او سوشلیزم عموماً دواړه یو دبل پرځای استعمالیږي ځکه دغه دواړه مکتبونه دکپیټلزم خلاف دي ددغو دوو مکتبونو ترمنځ ډېرورته والی او هم ډېرتوپیر وجودلري خوپه توپیر پوهیدل یې ځکه ستونزمن دي چي مختلفو ټولنو (هیوادونو) د دواړو اقتصادي مکتبونو ګڼ شمېر ډولونه عملي کړي او دا دواړه مکتبونه ېې دتعصب ،یوا ړخیزه قضاوت په رڼا کي اودخپلې خوښې سره سم تعریف ، ورته اوسره بېل کړی دی. لیبرالان غواړي چي پریکړې دټولوافرادوسره شریکې شي البته دافرادو په ترجیح کې مګر محافظه کاران غواړي او وايي چي پریکړې باید دڅومحدودو نفرو تر منځ سره شریکي شي البته دیوه فرد په ترجیح.

سوشلیزم عموماً اقتصادي نظام یابنونځي ته راجع کیږي خو کمونیزم بیا هم پر اقتصادي او هم پرسیاسي ښوونځي دلالت کوي. دکمونیزم له مخې دخدماتواواجناسوتوزیع دافرادو اړتیاوو پراساس رامنځ ته کیږي خو سوشالیزم بیا استدلال کوي چي د خدماتواو اجناسوتوزیع دافرادو دهلوځلو پر بسنټ رامنځ ته کیږي.

په کمونیستي اقتصاد کي دکپیټلیزم لپاره ځای نه شته خو سوشالیزم بیا وايي، څرنګه چي ثروت دخلکوترمنځ توزیع کیږي نو کېدای شي د کپټلیزم ځیني

اړخونه په سوشیلیستي اقتصاد کې ځای ولري سوشیالیزم هغه ښوونځی دی چي وايي کارګره طبقه باید منابع په ټولیزه اوډیموکراتیکه توګه ترلاسه کړي چي وکولای شي دټولني داکثریت دبهبود لپاره اجناس تولید کړي. کمونیزم هغه ښوونځي ته وايي چي په ټولنه کي باید نه دطبقې استحصالوونکي، استحصالېدونکي اونه تېرى کوونکي اوتېرى کېدونکي باید وجود و لري.

اسلامي اقتصادي نظام

اسلام يوازې د مذهبي رسوماتو دين نه دی بلکې د انسان د ژوند يو مکمل قانون دی ،د مسلمانانو د ژوند هر څانګه مطالعه کوي ،اسلام مسلمانانو ته په اقتصادي برخه کې هم لارښوونه او رهبري کوي اسلام چې په اقتصادي برخه کې مسلمان ته کوم اصول وړاندې کړي په عملي کولو به يې انسان تل خوشاله او له سکون څخه ډک ژوند تيروي دا نور اقتصادي نظامونه انسان ته يوازې ددې نړۍ اړتياوو په پوره کيدوباندې تاکيد کوي خو اسلامي اقتصادي نظام ددې نړۍ تر څنګ د اخرت د برياليتوب لپاره هم کار کوي اسلامي اقتصادي نظام په هغه ځای کې پلی کيږي چې خلک مسلمانان وي . اسلامي اقتصادي نظام په هغو ادارو او اشخاصو مشتمل دي چې د خدايي احکامو لاندې جوړ وي تر څو د اسلامي هيوادنو خلک محدود وسايل څنګه وکاروي تر څو هغه غوښتنې چې اسلام ورته اجازه ورکړې پوره کړي د اسلامي اقتصادي نظام اصولو سرچينې قران الکريم،نبوي سنت او اجتهادي سرچينه. اسلامي اقتصاد تر دوهم نړيوال جنګ پورې همداسې د نورو علومو سره ګډ پاتې شو ، په دغه دوران کې زيات اسلامي هيوادونه د دوهم نړيوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هيوادونه د خپلو ويجاړو سستمونو ترڅنګ د اقتصادي سيستم جوړولو او بيا پر پښو درولو په هڅه کې شول ځکه دغه سستمونه د نړيوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له منځه وړل شوي وو ، څرنګه چه په هغه وخت کې نور اقتصادي سيستمونه په سود ولاړ وو ، او سود د اسلام له نظره ناروا دی

«د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سيتمونو ترمينځ ډېر توپيرونه شته او يواځې سود نه دی» نو ځکه دوی دا اړتيا وليده چه خپل اقتصادي سيستم د اسلام د اصولو او قوانينو په چوکاټ کې جوړکړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چه وړاندې ذکر وکړ چه انفرادي هلې ځلې په دې بريالۍ نه شوې چه اسلامي اقتصاد ديوه مستقل علم په ډول نړيوالو ته ور وپيژني ، نو د جمعي هلو ځلو اړتيا پيدا شوه تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په مياشت کې په اسلامي اقتصاد باندې لومړنی نړيوال کانفرانس په مکه مکرمه کې جوړ شو او په دې وسيله اسلامي اقتصاد ديوه مستقل علم په ډول دنيا ته معرفي شواو دغې داسلامي اقتصاد په مشهورتيا او پدې لاره کې دکار کولو لپاره لاره برابره کړهددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صديقي، ډاکتر محمد عمر او پروفيسر خورشيد احمد فعال رول ولو بولو په دغه کنفرانس يا سمينار کې د ډاکتر محمد نجات الله صديقي لخوا دپخوانيو اسلامي علماوو د اقتصادي نظرياتو په باب يوه مقاله يا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو تهداب کېښود.

. په قران شريف کې د اقتصاد کلمه د اعتدال په مانا ذکر شوې د لقمان په مبارک ايت کې راغلي (په خپل تګ کې ميانه رو اوسه).حضرت محمد (ص) په خپل مبارک حديث کې د اقتصاد د کلمې په اړه ويلي دي : ((که څوک په ژوند کې

میانه رو او معتدل وي څښتن تعالی به د هغه روزي زیاته کړي او که څوک اسراف وکړي نو څښتن تعالی به هغه محروم کړي.))

د اقتصاد کلمه په عربي ژبه کې هم د اعتدال او میانه روۍ مانا لري او په اسلام کې د افراط او تفریط په مقابل کې کارول شوې ده .

د څښتن تعالی د قوانینو په حدودو کې د فکر ،طبیعت ،شتمنۍ او کار د کارونې په وجه د فرد او ټولنې د اړتیاوو د لرې کولو ،هوسایني او ګټورتوب په موخه د کړنو تر سره کولو ته اقتصاد وایي.د څښتن تعالی د لارښوونې له مخې د هغو قوانینو او اصولو څخه عبارت دی چې د هغو په کار اچولو او مراعتولو په صورت کې تولید او شتمنۍ ډیرېږي ،د کار او تعاون له مخې د ټولنې افرادو ته په عادلانه ډول رسیږي لکه څرنګه چې په ځمکه او اسمان کې د ټولو موجوداتو مالک څښتن تعالی دی او پیدا کوونکی هم همدا دی او حقیقي مالک یې هم څښتن تعالی دی .اسلامي اقتصادي نظام د نړۍ د نورو اقتصادي سیستمونو د کړنو نظریاتو سره د مبدا او ماهیت له نظره توپیر لري .د اسلامي اقتصاد د ظوابطو او قوانینو سرچینه الهي احکام دي .

د اسلام په ټولو اقتصادي کړنو او تشبثاتو کې عدل،انصاف،حق ،پیژوینه او اخلاق داخل دي .

د اسلامي اقتصادي نظام ځانګړتیاوې

د اسلامي اقتصادي نظام بنسټيزې ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

1) د ژوند د لومړنيو اړتياوو پوره کول : اسلامي اقتصادي نظام انسان پرمختګ ته بنسټيز اهميت ورکوي ،په ټولنه کې ټولو افرادو ته د ژوند د لومړنيو اړتياوو په پوره کولو زور ورکوی .د انسان بنسټيزې اړتياوې خوراک،لباس،اوسيدل،ښوونه او روزنه ،روغتيايي اسانتياوې دي.

2) خصوصي ملکيت : په حقيقت کې د هر څه مالک څښتن تعالی دی کوم توکي چې د انسان په ملکيت کې وي د امانت بڼه لري ،انسان هغه د څښتن تعالی او د رسول (ص) په طريقې د کارولو پابند دی تر څو د څښتن تعالی د خوښې وړ وګرځي او انسان د نړۍ او اخرت د برياليتوب سبب ګرځي ،اسلام خصوصي ملکيت ته اجازه ورکوي مګر دا ملکيت ازاد او خود مختاره نه دی .

3) د جايداد کارول : د جايداد په کارونې اسلام چې کوم بنديزونه لګولي په لاندې ډول دي :

- اسلام د جايداد د بې ځايه کارونې څخه منع کړې
- په اسلامي اقتصادي نظام کې هيڅوک جايداد د ټولنې په خلاف نه شي کارولای
- په ټولنه کې د بې وزله او اړمنو خلکو د ده پر جايداد حق لري
- که څوک پور ته په رښتيا اړتيا ولري بايد انکار ونه کړي
- له زکات پرته هم بايد له بې وزلو سره مرسته وکړي

4) د توکو او چوپړتیاوو کارول : په اسلامي اقتصادي نظام کې د ډیرو توکو او چوپړتیاوو په کاروني بندیز دی لکه شرابو ،پوډر، چرس ،د مړو حیواناتو غوښه .همدرانګه د عیش عشرت د توکو کارول هم اسلام نه خوښوي . په اسلام کې د ټولنې هر فرد دټولنې په چوپړ مکلف دی ،اسلام د څو نفرو پرځای ټولې ټولنې په خوشالۍ زور اچوي .

5) د حکومت دندې : په یوې اسلامي ټولنې کې د حکومت دندې په لاندې ډول دي :

- د خلکو لپاره د اسلامي اصولو پر اساس د ژوند برابرول او د اړتیا په وخت کې له سختۍ کار اخیستل
- ټولو خلکو ته د ژوند د اسانتیاوو برابرول
- په بازار کې د ښه چاپیریال جوړول او د چلبازانو او غلو مخه نیول
- د اقتصادي پرمختګ او پانګونې لپاره اقدامات تر سره کول
- د شتمنۍ د ناانډول ویش مخه نیول

6) غیرسودي نظام : په اسلامي اقتصادي نظام کې سود منع دی چې ورسره د ظالمانو مخه نیول کیږي او ټولنه له طبقو ساتل کیږي شمتنۍ له یو څو لاسونو څخه ټولنې ته ورکول کیږي او د ټولنې په خیر کارول کیږي.

7) د کار اهمیت :اسلام کاریګر د پانګوال رحم ته نه پریږدي بلکې د هغوی د حقوقو مکمله ساتنه کوي اسلام کار ته ډیر اهمیت ورکوي او هغه روزي چې د

کار په وسیله تر لاسه شوې وي ډېره یې بهتره ګڼي او داسې حکم کوي چې کاریګر ته د هغه اجوره د خولو له اوچېدو مخکې باید ورکړل شي .

8) د زکات ورکړه : په اسلامي ټولنې کې په هر عاقل،بالغ مسلمان چې د زکات شرایط ولري زکات ورکول فرض دي او د اسلامي اقتصادي نظام مهمه ځانګړتیا ده .

9) دشتمنۍ د راټولوني ممانعت : اسلام د جایزو لارو څخه راغلې شتمنۍ د ټولونې اجازه نه ده ورکړې ځکه خوځښت یې درېږي او دا شتمنۍ دځو نفرو لاسو ته ورځي ،ټولنه غیراخلاقي کیږي نو ځکه اسلام د شتمنۍ ټولول نه خوښوي .

10) د وراثت قانون : په اسلام کې د شتمنۍ ویش د وارثت د قانون پر اساس تر سره کیږي له کوم شخص سره چې شتمنۍ له خپلو اړتیاوو څخه ډېرې وي پاتې برخه د وارثینو تر منځ وویشل شي نو وارثت د قانون پر اساس شتمنۍ په خپله دوران پیدا کوي .

11) دکسب خپلواکي : په اسلام کې د حلال رزق د ګټلو لپاره چې هر ډول کسب تاکي خپلواکي لري .

12) د مساوات نه شتون : په اسلامي اقتصادي نظام کې شتمنۍ مساوي نه ویشل کیږي او په اسلامي اقتصادي نظام کې هیڅ وخت دا نه دي ذکر چې د ټولو انسانانو د ژوند سهولتونه باید مساوي وي . په اسلامي اقتصادي نظام کې هر فرد په ټولنه کې برابره درجه لري .زکات،عشر او د وارثت په وسیله په ټولنه کې شتمنۍ په منصفانه ډول ویشل کیږي .

دويم څپرکی

د شتمنۍ پيدا ښت

په ټوليز ډول د شتمنۍ پيدا ښت د نوو توکو رامنځته کولو ته وايي خو موږ دلته تيروتنه کوو ځکه ماده د مادې د قانون له مخې موږ نه شو پيدا کولی او نه يې لمنځه وړلی شو د شتمنۍ د پيدا ښت څخه زموږ موخه د مادې پيدا کول نه بلکې د هغې په افاديت کې د ډيرښت راوستل دي نو معلومه شوه چې د اقتصاد په علم کې د شتمنۍ پيدا ښت څخه موخه د يو توکي د ارزښت ډير والی دی د ساري په ډول کله چې موږ لرګي په ځنګل کې پرې کړو په ارزښت کې يې ډير والی راځي خو کله چې ترې فرنيچر جوړ کړو ارزښت يې لاپسې ډيرېږي د لاندې درې طريقو په وسيله د يو توکي افاديت لوړيږي او د شتمنۍ د پيدا ښت سبب ګرځي :

I. د توکو بڼه بدلول : د توکو بڼې ته په تغير ورکولو سره د هغه افاديت لوړيږي د مثال په ډول له کاغذ څخه د کتابونو جوړول.

II. د توکو د ځای بدلول : د توکو د ډير پيدا کيدو له ځای څخه هغه ځای ته د توکي ليږدول چې په کمه اندازه پيدا کيږي او توکو ورسره ارزښتمن کيږي د ساري په ډول د لرګيو په ځنګل کې د لرګيو ارزښت ټيټ وي خو کله چې ښار ته راوړل کيږي نو د لرګيو ارزښت هم ورسره ډيريږي .

III. د توکو د وخت بدلول : کله چې توکي هغه وخت ته وساتل شي چې تقاضا ورته ډېره وي ارزښت يې لوړېږي د ساري په ډول لکه د ژمي په موسم کې د اوبلونو ګازو يا د سون د توکو د قيمت لوړوالی .

د شتمنۍ د پيدا ايښت لارې چارې : د شتمنۍ د پيدا ايښت لپاره بايد لاندې هڅې تر سره شي :

1. له ځمکې،سيندونو ،سمندرونو څخه د هغو توکو ترلاسه کول چې په کې شتون لري د ساري په ډول په سيندونو يا سمندرونو کې د کبانو نيول .
2. له ځمکې ،هوا او اوبو څخه د هغو شيانو ترلاسه کول چې دوی نه وي پيدا کړي د بيلګې په توګه له اوبو څخه د بريښنا جوړول.
3. د صنعت په وسيله له اومو موادو څخه د مصنوعاتو جوړول د ساري په ډول له مالوچو رخت جوړول .
4. د توکو لېږد له يو ځای څخه بل ځای ته ياني د لېږ راليږد له وسايلو څخه کار اخيستل .
5. مصرفونکو ته مخامخ چوپړتياوې برابرول د ساري په ډول ښوونه،روغتيا پالې او نور .

د شتمنۍ په پيدا ايښت اغيزه اچونکي عوامل : د شتمنۍ په پيدا ايښت لاندې عوامل اغيزه اچوي :

I. طبیعي عوامل : له طبیعي عواملو څخه موخه هوا ،باران،زمکه،کانونه او نور که مناسب وي نو د شتمنۍ د پیدا ایښت لپاره ښه وي او که چیرته دغه عوامل مناسب نه وي نوبیا د شتمنۍ پیدا کول کمیږي.

II. د پیدا ایښت وسایل : په نوي وسایلو شتمنۍ ډیره پیدا کیږي او په وروسته پاتې وسایلو شتمنۍ کمه پیدا کیږي د ساري په ډول که یو توکی په لاس جوړ شي ډیر وخت او په لږه اندازه جوړیږي خو که همدا کار په ماشین تر سره شي نو ډیر ژر او ډیره پیمانه به تولید شي.

III. د لیږد رالیږ وسایل : د لیږ د رالیږد وسایل که چیرې پرمختللي وي نو په هیواد کې سوداګري او صنعت پراختیا مومي شتمنۍ هم په اسانه رامنځته کیږي خو برعکس بیا شتمنۍ په اسانه نه رامنځته کیږي .

IV. د هیواد حالت : که چیرته په هیواد کې امنیت وي سیاسي استحکام موجود وي نو هلته د شتمنۍ پیدا ایښت ډیریږي خو برعکس بیا شتمنۍ په اسانه نه رامنځته کیږي .

V. د بانکوالۍ نظام : که د هیواد د بانکوالۍ نظام پیاوړی وي، کاروباري خلکو ته په وخت پانګه برابریږي په هیواد کې د شتمنۍ پیدا ایښت ډیریږي خو که دا نظام وروسته پاتې وي بیا د شتمنۍ پیدا ایښت هم کم وي.

VI. نفوس : د یو هیواد د نفوس هم د شتمنۍ په پیدا ایښت کې رول لري که د هیواد نفوس له وسایلو څخه ډیر وي نو بیا د شتمنۍ پیدا ایښت کم وي او که د نفوسو شمیر له وسایلو کم وي نو بیا د شتمنۍ پیدا ایښت ډیر وي .

VII. د کاریګرو لاس رسی : که په هیواد کې د کاریګرو شتون ډیر وي نو د شتمنۍ پیدا ابښت ډیر وي او که شتون ونه لري نو بیا د شتمنۍ پیدا ابښت هم کم وي .

د تولید عوامل

هغه وسایل چې د هغو په وسیله انسان د شتمنۍ د پیدا ابښت عمل تر سره کوي د تولید عوامل ګڼل کیږی چې په لاندې ډول دي :

ځمکه Land:

په عامه ژبه له ځمکې څخه موخه د ځمکې سطحه ده چې انسان پرې ګرځي راګرځي د اوسیدو لپاره ځای او د خوړو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره کرنه پرې تر سره کوي خو په اقتصاد کې په ځمکه کې ټول هغه طبیعي وسایل چې موږ یې په وړیا ډول ترلاسه کوو شامل دي په دې کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د ځمکې لاندې یا له پاسه وي خو افادیت ولري . مګر کم یافته نه وي موږ چې هر څومره وغواړو په مصرف یې ورسوو د ساري په ډول هوا ،اوبه نور.

پروفیسور الفرد مارشال په خپل کتاب (د اقتصاد علم اصول) د ځمکې تعریف داسې کوي : له ځمکې څخه موخه هغه ټول طبیعي وسایل دي چې طبیعیت د انسان د ښګڼې لپاره په وړیا ډول پیدا کړي د ساري په توګه د اوبه ،هوا ،رڼا ،ګرمي او نور.

پروفیسور فریزر بیا د ځمکې د تعریف په اړه وایي : له ځمکې څخه موخه ټول هغه طبیعي وسایل دي چې د عوایدو د ډیروالي سبب ګرځي،افادیت لري او محدود وي په ځمکه کې شته طبیعي وسایل :د ځمکې سطحه چې د اوسیدو او کرنې لپاره وي ،کانونه،اوبه،ځنګلونه، هوا ، غازات، رڼا ، کبان، حیوانات، طبیعي بندرونه، بېلابېلې قوتونه چې په تولید کې مرسته کوي.

د ځمکې ځانګړتیاوې : ځمکه د تولید د عامل په توګه بېلا بېلې ځانګړتیاوې لري چې د همدې ځانګړتیاوو په اساس له نورو عواملو سره توپیر لري :

1. طبیعي ډالۍ : ځمکه د انسان د هڅې په پایله کې نه ده رامنځته شوې بلکې د څښتن تعالی له خوا انسان ته په وړیا او بې له کاره ورکړل شوې که انسان هر څومره هڅه وکړي یو سانتي متر به هم پیدا نه کړي.
2. ځانګړې مقدار: د ځمکې مقدار معلوم دی هیڅ څوک نه شي کولی د ځمکې په مقدار کې زیاتوالی راولي لیکن انسان په خپله هڅه ډیره ګټه ترې پورته کولی شي.
3. حاصل خیزۍ کې توپیر : ټولې ځمکې یو شان نه وي ځینې ډیرې حاصل خیزې ،ځینې لږې او ځینې هیڅ فصل نه کوي.
4. په ځمکو کې توپیر : ځمکه ټوله په یو ځای کې شتون نه لري ځینې په بازارکې ځینو بندونو کې ځینې د کرنې لپاره وي .
5. د لیږد قابلیت : ځمکه له یو ځای څخه بل ځای ته نه لیږدول کیږي د ساری په توګه د لغمان ځمکې خوست ته یا بلخ ته ولیږد وو.

6. خپلواکه بنه : ځمکه د نورو توليدي وسايلو په نسبت پايداره اوکه کله له زيان سره مخ هم شي د تل لپاره لمنځه نه ځي.

7. بنسټيز حيثيت : ځمکه د توليد په عواملو کې بنسټيزه او مرکزي بڼه لري له ځمکې پرته د توليدد نورو عواملو شتون ناممکنه دی .

8. محدودو توليد : د ځمکې توليد محدود وي د ډيرې پانګې او کار په زياتوالي سره په کې نامحدوده نه ترلاسه کيږي .

د ځمکې اقتصادي اهميت :ځمکه د يو هيواد په اقتصادي پرمختګ کې اساسي ونډه لري چې په لاندې ډول ترې يادونه کوو:

- کرنيز پرمختګ : د يو هيواد کرنيز پرمختګ د هيواد دځمکې سطحې او هوا پورې اړه لري،که ځمکه حاصل خيزه ،مناسب باران او مناسبې اوبه ورکړل شي نو کرنيز توليدات ډيريږي .
- صنعتي پرمختګ : د يو هيواد اقتصادي پرمختګ په اومو موادو پورې اړه لري په کوم هيواد کې چې اومه مواد ډير وي نو هغه هيواد په صنعتي لحاظ ښه پرمختګ کوي د ساري په ډول کوم هيوادونه چې ډير کانونه لکه تيل ،کاغذ ،سکاره او نور لري ډير صنعتي پرمختګ کوي او کړی دی .
- د ليږد رالیږد وسايل : د ليږد را ليږد وسايل سړکونه،د اورګاډو لارې او بحري لارې په ځمکه جوړيږي چې د هغوی په وسيله توکي له يو ځای څخه بل ځای ته په اسانۍ سره ليږدول کيږي.

- د ژوند سطحه : په کوم هيواد کې چې طبيعي وسايل(کانونه، ځنګلونه او نور) په ډيره اندازه موجود وي د خلکو د عوايد د لاسته راوړولو وسايل ډير وي نو د خلکو د ژوند سطحه هم لوړه وي.
- د اوسيدو ځای : ځمکه د توليد نورو وسايلو ته د اوسيدو د ځای مانا لري ياني مزدور، پانګوال په ځمکه اوسيږي چې د اقتصادي ژوند ټولې برخې صنعت، سوداګري ټوله په ځمکه تر سره کيږي.
- قيمتي کانونه : په ځکه کې سره او سپين زر او نوري قيمتي کاني شتون لري چې دبيلابيلو توکو په جوړه ولو کې ترې کار اخيستل کيږي چې د شتمنۍ جوړښت ډيريږي.
- بريښنا : په اوبو د بريښنا د بندونو جوړول رڼا او صنعتي پرمختګ رامنځته کوي .
- ځنګلونه : له ځنګلونو څخه لرګي، ونو څخه ميوې او نور ګټې ترلاسه کولای شو .

په اقتصادي پرمختګ کې د ځمکې ونډه : د يو هيواد په اقتصادي پرمختګ کې اساسي ونډه لري له ځمکې پرته د توليد عمل ناممکنه دی ځمکه د ګرځيدو راګرځيدو او دکناستلو ځای دی ،له ځمکې پرته کرنه ناممکنه ده له اوبو، ځنګلونو او کانونو پرته ژوند څنګه ممکن دی ؟ د يو هيواد په اقتصادي پرمختګ کې ځمکه لاندې رول ترسره کوي :

- طبيعي چاپيريال : په يو هيواد کې اقتصادي پرمختګ د هغه هيواد په حاصل خيزه ځمکه ،باران،هوا پورې تړاو لري که د يو هيواد ځمکه حاصل خيزه وي او کانونه ونه لري دغه هيواد يوازې کرنيز هيواد وي اوپه صنعتي لحاظ وروسته پاتې وي .
- اومه مواد : د ځنګلو او کانونو په وسيله اومه موادو برابروي په کوم هيواد کې چې ځنګلونه او کانونه شتون ولري هغه هيواد په صنعتي لحاظ پرمختګ کوي .
- سوداګريز بندورنه : که د يو هيواد ساحلونه نړيوال سوداګريز بندرونه ولري نو کولی شي له نړۍ سره ښې سوداګريزې اړيکې ولري په سوداګرۍ کې ښه ګټه وکړي .
- بريښنا : کوم هيواد چې ډيرې رواني اوبه لري د بريښنا په توليدولو سره چې اوس مهال د اقتصادي پرمختګ عامل ګڼل کيږي کولای شي ښه ګټه واخلي .
- د ليږد راليږ وسايل : د ځمکې پر مخ د هر ډول ليږد وسايلو جوړول ممکن دي دساري په ډول سړکونو ،ريل وي جوړول که يو هيواد سمه ځمکه ولري کولای ډير ژر اقتصادي پرمختګ تر سره کړي .

کار (labour)

د توليد دويم عامل کار دی ،د انسان لپاره د ډير شيانو د جوړولو لپاره د ځمکې تر څنګ کار ته اړتيا ده تر څو تر سره يې کړي. د ساري په توګه

مزدور، کروندګر، بانکوال او نور .په اقتصاد کې کار هغه ذهني او فزیکې کړن دی چې د اجورې یا د معاش لپاره تر سره کیږي .پروفیسور مارشال کار داسې تعریف کړی :له کار څخه موخه هغه ذهني یا فزیکي هلې ځلې دي چې لویو او یا کوچنیو موخو د لاسه راوړلو لپاره تر سره کیږي .

همدرانګه پروفیسور جیونز کار داسې تعریفوي : کار له هغه ذهني او فزیکې کړن څخه عبارت دی چې دتفرح پر ځای د اجورې لپاره تر سره کیږي.همدرانګه یو بل اقتصاد پوه کار داسې تعریفوي : په کار کې ټولې هغه کړنې شاملې دي چې اجورې لپاره تر سره کیږي چې دغه اجوره په مخامخ ډول یا د یو داسې توکي ورکول چې د اخیستلو او خرڅولو قابلیت ولري . د کار په تعریف کې لاندې ټکي شامل دي :

- انساني هڅې : په اقتصاد کې کار هغه کړن ته ویل کیږي چې د انسان په وسیله تر سره کیږي .د وحشي ځناورو او ماشین الاتو په وسیله تر سره شوی کړن کار نه ګڼل کیږي .
- ذهني او فزیکې کړنه : په کار کې د انسان ذهني او فزیکي کړنې شاملې دي په دې شرط چې د اجورې لپاره ترسره شوی وي. د ساري په ډول د مزدوري کول فزیکې کار دی او درس ورکول دا یو ذهني کار دی.
- مادي اجوره : په اقتصاد کې کار هغه کړن ته ویل کیږي چې مادي بدله ولري که د تفریح ، مذهبي او کوم ټولنیز کړن وي په کار کې نه راځي .

دکار ځانګړتیاوې

1. کار له مزدور څخه لرې نه وي : کار هیڅ وخت له مزدور څخه لرې نه وي دا په دې مانا چې داسې هیڅ وخت نه کیږي انسان د په کور ناست وي او کار په کارخانه کې ترسر کیږي.ځکه چیرته چې کار وي هلته به کارګر هم وي .
2. کار نه زیرمه کیږي : د نورو شیانو په څیر کار نه زیرمه کیږي داسې نه کیږي چې کاریګر د دوه کالو کار وساتي او بیا یې په یوه ورځ ترسره کړي یا ټول کال بیکاره وي او د کال په اخر کې د ټول کال کار په اخري ورځ ترسره کړي.
3. ضایعه شوی کار نه تر لاسه کیږي : که یو کار ګر په یوه ورځ کار ترسره نه کړي نو ددغې ورځې کار یې تل لمنځه ځي .
4. کار لږ لیږدونکی دی : موږ کولی شو چې مادي شیان له یو ښار څخه بل ښار ته یا له یوه هیواد څخه بل هیواد ته ولیږدو خو د کاریګر لیږدول اسانه نه دي ځکه مزدور د نورو ځایو له ژبو ،دود و دستور سره بلد نه وي . ځکه خو ادم سمت هم په خپل کې کتاب لیکي چې په نړۍ کې تر ټولو سخت لیږد د مزدور دی.
5. په کار کې توپیر : د کاریګرو ترمنځ کار توپیر لري ځیني کاریګر ښه وړتیا لري باسواده وي یا ښه جسماني ځواک لري او ډیر کار کوی خو ځیني بیا داسې نه وي.
6. غیرارتجاعي عرضه : که چیرته په بازار کې کاریګرو ته اړتیا پیښه شي نو موږ نشو کولی په لږ وخت کې بازارته کاریګر عرضه کړو ځکه کاریګر د کار

تر وخته ډېر وخت لري چې تيار شي ځکه د کوچينانو لويول او هغو ته ښوونه کول ډېر وخت نيسي.

7. کاريگر خپل کار خرڅوي : کاريگر د اجورې په بدله کې پانگوالو ته کار ترسره کوي نوله دې کبله پانگوال بايد له کاريگر سره ښه چلند وکړي.

8. اجوره او د کار وړتيا : اجوره د کاريگر له وړتيا سره مخامخ اړيکه لري که يو کاريگر ډېره کاري وړتيا لري نو اجوره هم ډېره اخلي.

د کاري وړتيا عناصر : د يو کاريگر کاري وړتيا په لاندې عناصرو پورې تړاو لري:

❖ جسماني او ذهني قابليت : که يو کاريگر ښه جسم او ښه اخلاق ولري کولی شي چې ډېر کار ترسره کړي او په توليد کې زياتوالي راولي همدرانگه ارثي خواص هم د کاريگرو په کاري وړتيا اغيزه لري ځيني کاريگر په ارثي ډول ډېر خواريکښ او دهغو کاري وړتيا هم لوړه وي .

❖ اخلاق له کاري وړتيا سره مخامخ اړيکه لري که يو کاريگر ايمانداره او امانت دار وي خپل وخت نه ضايع کوي. ټول وخت په کار تيروي طبيعي خبره له نورو هغو کاريگرو چې بېځايه وخت تيروي ډېره کاري وړتيا لري.

❖ ټولنيز حالت : د يو هيواد ټولنيز حالت هم په کاري وړتيا ډېره اغيزه لري ځکه کاريگر ته مناسبه اجوره ور نه کړل شي د کاريگر کاري وړتيا هم کميږي ځکه له هغه سره د کار جذبه لمنځه ځي همدرانگه که د پانگوال او کاريگر ترمنځ اړيکې ښه وي او پانگوال له کاريگرو سره ښه چلند کوي ورسره د

کاریګرو کاري وړتیا لوړیږي همدرانګه کاریګر ته د کار مطابق اجوره ورکړي نو هغه هم په کاري وړتیا کې ښه ثابتیږي.

❖ ښوونه او روزنه : د ښوونې په وسیله کاریګر د کار په اړه معلومات حاصلوي او د روزنې په وسیله کاریګر خپل کار په ښې طریقې سره پیژني نوله دې کبله د روزل شوي او ناروزل شوي کاریګر ترمنځ لوی توپیر شتون لري روزل شوی کاریګر په لږ وخت کې ډیر کار ترسره کوي او نا روزل شوي یې نشي تر سره کولی.

❖ اوبه او هوا : د کوم هیواد چې هوا ډیره ګرمه یا ډیره یخه او یا هم وچه وي نو هلته کاریګر تر ډیره وخته کار نه شي تر سره کولای هلته د کاریګرو کاري وړتیا کمه وي خو برعکس چیرته چې هوا نرمه مناسبه وي هلته کاري وړتیا هم ډیره وي همدرانګه کاري چاپیرال هم د کاریګر په کاري وړتیا ډیره اغیزه لري که ښه چاپیریال وي نو د کاریګرو کاري وړتیا ورسره هم ډیریږي.

❖ د ژوند سطحه : د ژوند سطحه د کاریګر په کاري وړتیا ډیره اغیزه لري که په کوم هیوا د کې د کاریګرو اړتیاوې پوره کیږي نو دهغوی کاري وړتیا هم ډیریږي .

❖ د کار وخت : که کاري وخت ډیر وي او کاریګر په کې دمه نه شي کولای نو بیا د کاریګرو کاري وړتیا هم راکمیږي خو که چیرې کاري وخت کم وي نو د هغوی کاري وړتیا لوړیږي.

❖ د پرمختګ موقع : که کاریګرو ته د پرمختګ لارې هوارې وي نو د هغوی په کاري وړتیا مخامخ اغیزه لري د هغوی په کاري وړتیا کې زیاتوالی

راځي او که د پرمختګ موقع نه وي نو بیا د هغوی په کاري وړتیا بده اغیزه لري او د هغوی کاري وړتیا ورسره کمیږي همدرانګه که صنعتکار یا پانګوال لایقه سړی وي او کاریګرو ته د پوهې ، خوښې او مخکنۍ (تجربه) په اساس کار ورکړي د کارګر په وړتیا کې زیاتوالی راځي همدرانګه د کاریګر لپاره په خپله خوښه کار ټاکل چې هغه ورسره مینه لري ځکه یو کار چې په مینه ترسره کیږي هغه تر هغه کاره ډیره بهتره دی چې په زور یا ناخوښه توګه تر سره کیږي .

❖ د کار ویش : هر کاریګر ته د هغه په خوښه کار ورکول په کاري وړتیا کې زیاتوالی راولي ځکه هغه د کار په اجرا کولو سره په هغه کار کې ښه وړتیا پیدا کوي او په ښې طریقې سره یې ترسره کوي .

❖ د کار تحفظ : د کار تحفظ د کاریګر په وړتیا کې زیاتوالی راولي او که کاریګر کاري تحفظ ونلري او هغه دا ویره ولري چې که پانګوال هر وخت وغواړي کاریګر له کاره لرې کولای شو نو بیا د هغه په کاري وړتیا بده اغیزه لري.

❖ د عوایدو لګښت : که کاریګر خپل عواید په ښو خوړو او ښو لباسونو باندې په لګښت ورسوي نو د هغه ورسره کاري وړتیا ډیریږي خو که خپل عواید په شرابو او نور مضرو لارو ولګوي نو بیا د کاریګر کاري وړتیا راکمیږي .

د کار ویش (Division of labour)

په اقتصاد کې د کار له ویش څخه موخه د یو کار ویش په څو برخو دی چې هر کارګر یې د کار یوه ځانګړی برخه ترسره کوي د ساري په توګه که موږ وغواړو

چې یوه څوکۍ جوړه کړو نو یو کارګر به لرګي اره کوي،دویم به په کې میخ وهي ،دریم به څوکۍ جوړوي او څلورم به پالش ورکوي.

د کار ویش لاندې ډولونه لري :

1. د مسلک پر اساس : د کار په دې ډول ویش کې کارونه د مسلک په اساس ویشل کیږي د کار په دې ډول ویش کې یو کارګر کار له پیل څخه تر پایه تر سره کوي د ساري په توګه موچي،ترکاڼ او نور .
2. د مغلقتوب پر اساس : دکار په دې ویش کې یوکار د مغلقتوب له وجې کار په څو مراحلو ویشل کیږي هر کارګر د کار یوه برخه مخ ته وړي یا یې ترسره کوي له نورو مراحلو سره هیڅ کار نه لري د ساري په ډول د موټر جوړول چې ټایرونه یو شخص تړي ،رنګ یې بل کارګر کوي ،همداسې ماشین تړل او نور کارونه هر کارګر خپل کار ترسره کوي.
3. سیمه ایز ویش : ځینې سیمې په طبیعي لحاظ د یو ځانګړي توکي په تولید کې تخصص لري او د هغه په سبب مشهور وي د ساري په توګه دافغانستان غالۍ .

د کار د ویش ګټې: د کار ویش لاندې ګټې لري :

- د کاري وړتیا زیاتوالی : د کار په ویش کې کارګر هغه کار سرته رسوي چې د هغه لپاره ډېر مناسب وي چې د کارګر کاري وړتیا ډېریږي او د کار معیار ورسره لوړ ځي.

- په مهارت کې ډېروالی :د کار په ویش کې یو کارګر یو کار په مسلسل ډول ترسره کوي ورسره کار په ښې طریقې سره ترسره کیږي او دهغه په اجرا کولو کې ښه مهارت لري.
- په روزنه کې اسانوالی : د کارپه ویش کې د دې پر ځای چې کارګر ته د ټول کار په اړه معلومات ورکړې، یوازې د هغه کار په اړه معلومات ورکول کیږي چې سرته یې رسوي نو له دې کبله په لږ وخت کې هغه روزل کیږي .
- د نوښتونو امکان : کله چې کارګر یو کار ترسره کوي نو ټوله پاملرنه یې همدا یو کار ته وي هڅه کوي تر څو دا کار په ښې طریقې سره سرته ورسوي د ډېرې پاملرنې له سببه ډېر نوښتونه کوي.
- د وسایلو ښه کارول : که یو کارګر ټول کارونه په خپله ترسره کوي نو د بیلابیلو وسایلو اړتیا پیښیږي خو د کار په ویش کې یو کارګر یوازې د یو کار یوه برخه ترسره کوي یوازې هغه وسایل کاروي چې د دې کار پورې تړوا لري او نور وسایل وزګار پاتې کیږي چې ورسره وسایل ښه کارول کیږي .
- د لیږد زیاتوالی : هر کار په جزوي برخو کې ډېر سره ورته والی لري نو له دې کبله یو کارګر له یوه صنعت څخه بل صنعت ته په اسانۍ سره لیږدول کیږي .
- تولید لګښت کموالی : د کار د ویش په وجه تولید ډېریږي نو له دې کبله في واحد جنس باندې لګښت را کمیږي او مصرفوونکي توکي په ښه بیه تر لاسه کوي ، د کار د ویش په وجه په تولید کې ډېر والی راځي چې ورسره ملي تولیدات هم ډېریږي .

- د کار بوج : د کار د ویش په وجه په انسان د کار بوج کمیږي که یو کار هر څومره سخت وي کارګر د هغه کار یوازې یوه برخه تر سره کوي او د کار بوج پرې نه راځي همدارنګه کاریګر هر کار په خپله خوښه ترسره کوي او له بوج څخه لرې وي .
- دکاري وخت کمښت : د کار د ویش په وجه کارګران د ماشینونو په مرسته په لږ وخت کې ډیر کار ترسره کوي او دهغوی په کاري وخت کې کمښت راولي .

د کار د ویش زیانونه: د کار ویش د ګټې تر څنګ لاندې زیانونه هم لري :

- نا خوښه : د کار د ویش په سبب یو کارګر هر ځل یو کار تر سره کوي نو د یو کار تکرر د کارګر زړه وهي او کار په ډیرې دلچسپی سره یې نه ترسره کوي چې ورسره د توکو معیار راټیټیږي تل د یوه کوچني کار ترسره کول د پرمختګ هڅې کموي .
- د لیږد کمښت : د کار د ویش په وجه یو کار یوازې د یو کار په یوه برخه کې پوهه پیدا کوي چې د کارګر د کار ساحه ډیره محدودیږي او د هغه په لیږد کې کمښت راځي او ورسره د بې کارۍ ګواښ هم رامنځته کیږي.
- د مسوولیت کمښت : د کار د ویش په وجه هر کارګر یوه برخه د کار سرته رسوي د یو کار په مکمله توګه د یو کار مسوولیت نه اخلي هر کارګر خپله دنده په بې پروایۍ ترسره کوي .

- د کارګر او پانګوال اړيکې : د کار د ويش په وسيله توليد کې ډېروالی راځي په کمپنيو کې د کارګرانو شمير په زرګونو وي او د کمپنۍ مالک يو وي چې د دوی ترمنځ اړيکې ستونزمنې دي او د هغوی د غوښتنو د حل لپاره لازم اقدامات نه ترسره کيږي چې د کارګر او مالک ترمنځ ناسمه پوهه او همغږي رامنځته کوي.
- نړيوالې اړتياوې : د کار د سيمه ايز ويش په اساس د نړۍ هيوادونه يو بل ته اړ دي دا حالت په سياسي او اقتصادي لحاظ ډېر خطرناک وي په ځانګړې توګه د جنګ په دوران کې.
- يو پر بل انحصار : د کار د ويش په وسيله کارګران يو پر بل پسې تړلي وي که د يوې ځانګې کارګر نه راځي نو د بلې ځانګې کار مجبوره دی چې بيکاره پاتې شي .

پايله:

د کار د ويش په وسيله په توليد کې زياتوالی راځي چې ورسره د توکو قيمت راټيټيږي ،د کارګرانو د کار په وخت کې کمښت رامنځته کيږي او د خپل ژوند د سمښت په اړه ډېر کار کوي ،د کار د ويش په وسيله وسايل په ښه توګه کارول کيږي او د کار دويش په وسيله په هيواد کې اقتصادي پرمختګ رامنځته کيږي .

نفوس (Population)

د تولید په عواملو کې کار یو مهم عامل دی چې د یو هیواد په نفوسو انحصار لري. په کوم هیواد کې چې نفوس ډیر وي کاریګر هم ډیر وي او د کوم هیواد نفوس چې کم وي د کاریګرو شمیر یې هم کم وي .یوه خبره د یادونې وړ ده چې په یو هیواد کې د شتمنۍ پیدا ایښت د کارګرو په شمیر نه بلکې د کارګرو په جسماني او ذهني وړتیا پورې تړاو لري امکان لري چې په یو هیواد کې د اوسیدونکو شمیر ډیر وي خو د شتمنۍ د پیدا ایښت له کبله وروسته پاتې وي د ساري په ډول د هندوستان هیواد نفوس نسبت امریکا ته ډیر دی خو د امریکا نفوس نسبت هندوستان ته ډیره شتمنۍ تر لاسه کوي په اوسني وخت کې د نفوسو مسئله د نورو اقتصادي مسایلو په څیر ډیره مهمه ده د کومو هیوادنو نفوس چې ډیر وي په هغه هیوادونه کې ګڼ شمیر اقتصادي او ټولنیزې ستونزې شتون لري نو له همدې کبله په اتلسمه زیږدیزه پیړۍ کې اقتصاد پوهانو دې مسئلې ته ځانګړې پاملرنه وکړه او د نفوس په اړه یې ځانګړي نظریات وړکړل ماتهس یو انګلیسي عالم وو چې د نفوسو په اړه تحقیق ترسره کړی دی د نومړي په وخت کې کارګران په ستونزو کې ول ځکه د هغوی اجوره کمه وه ،د توکو قیمتونه لوړ وو ،ماشینونو د کارګرانو ځای ونیوه نو له دې کبله کارګران بیکاره شول مالتهس د کارګرانو دغه حالت ته پاملرنه وکړه د هغوی د بې وزلۍ او افلاس د معلومولو لپاره اراده وکړه د دې کار د ترسره کولو لپاره هغه د نړۍ ډیرو هیوادنو ته سفرونه وکړل او خپل نظریات یې په یوه مقاله (د نفوسو په اصولو) کې څرګند کړل چې په کال 1798ز کې خپره شوه . وروسته له

نور تحقیق او تاریخي شواهدو څخه یو ځل بیا په کال 1803ز کې دا مقاله خپره شوه مالتهس په کې خپل نظر داسې څرګند کړو : له یوې خوا د ځمکې مقدار ثابت دی چې ورسره د خوراکي توکو د پیدا کیدو وسایل محدود دي خو له بلې خوا انساني نسل په تیزۍ سره زیاتوالی مومي او که د دغه زیاتوالي مخه ونه نیول شي قحطي به رامنځته شي . د نوموړي په مقاله کې لاندې ټکي دخیل دي :

1. د نفوسو او خوراکي توکو د تولید ډیربښت : د نفوس ډیربښت نسبت د خوراکي توکو نسبت ته ډیر دی مالتهس یو حسابدان هم وو چې خپله خبره یې د ریاضي په ژبه څرګنده کړې ده د یو هیواد د نفوس د ډیربښت هندسي سلسله ده 1-2-4-8-16-32-64 نسبت سره وي خو د خوراکي توکو ډیربښت یې حسابي سلسله 1-2-3-4-5-6-7-8 نسبت سره وي چې د خوراکي توکو تولید نسبت د نفوسو ډیربښت ته ډیر کم دی .
2. دوه ګونی نفوس :د مالتهس د نظر په اساس کې نفوسو وده په خپل حال پاتې شي نو په پنځو کالو کې دوه برابره کیږي ،پنځوسو کالو کې څلور چنده او په سل کالو کې اته برابره کیږي د نفوسو شمیر به دومره ډیر شي چې د خوارکي توکو ټول وسایل به پوره نشي او انسانان به یو بل ووژني .
3. د نفوسو د ودې د مخنیوي تدابیر : د مالتهس د نظري په اساس د نفوس د ودې د مخنیوي لپاره باید د لاندې دوو طریقو کار واخیستل شي :

- اختیاري طریقه : په اختیاري طریقه کې انسان په خپله هڅه کوي تر څو د نفوسو د ودې مخه ونیسي چې هغه لارې په لاندې ډول دي :

- د واده وروسته کول
- له اخلاقي اصولو کار اخيستل
- د واده نه کول
- د کورني پلان عملي کول
- د تولد په اصولو عمل کول
- د مذهب پيروي

- طبيعي طريقه : که د نفوسو وده په فطري ډول پرېښودل شي او هيڅ رنګه اختياري طريقه د نفوسو د ودې د مخنيوي لپاره ونه کارول شي خو طبيعي طريقه کولای شي چې د نفوسو د ودې مخنيوي وکړي له طبيعي طريقې څخه موخه د الله تعالی له لورې په ځانګړې سيمې نازليږي :

- زلزله
- جنګ
- سيلاب
- قحطي
- اور او نور

4- تياره راتلونکی : که چيرته د نفوسو وده په خپل حال پاتې شي نو د نفوسو شمير به دومره ډير شي چې خلکو ته به د اړتياوو د پوره کولو لپاره وسايل شتون ونه لري او نړی به له يوې خطرناک حالت سره مخ شي .

د مالتهس په نظرې نيوکې

د مالتهس په نظرې نوو اقتصاد پوهانو له غور وروسته لاندې نيوکې کړېدي :

- د حسابي فارمولې ناسم کارول : د يو رياضي دان په توګه هغه فارمول چې مالتهس وړاندې کړی و په عملي ژوند کې د تطبيق وړ نه دی د نړۍ په يو هيواد کې هم د نفوسو وده په هندسي نسبت او د خوراکي توکو توليد په حسابي نسبت په سمه توګه نه سنجول کيږي خو يوه خبره چې په نړۍ کې د نفوسو وده نسبت د خوراکي توکو ډيرښت ته ډيره ده خو مالتهس چې کومه حسابي فارموله وړاندې کړې وه ناسمه او بې بنسټه وه .
- خوړو په توليد کې زياتوالی : له مالتهس څخه وروسته کله چې په نړۍ کې صنعتي اوښتون رامنځته شو نو د صنعتي او کرنيزو توکو د توليد په برخه کې له ماشينونو څخه کار واخيستل شو چې ورسره د خوراکي توکو توليد ډير شو دغه ډيرښت کله کله د نفوسو له ډيرښت څخه هم ډير وي.
- د ژوند د سطحې لوړ والی : د مالهتس نظريه په هر هيواد کې سمه نه ثابتيږي ځکه په اوسني وخت کې نړۍ کې داسې هيوادونه شتون لري چې په اقتصادي لحاظ ډير پرمختللي دي دنفوسو د ډيرښت سره سره بيا هم د هغوی د ژوند سطحه لوړه ده نو له دې کبله د هغه دا نظريه چې د دغو هيوادنو راتلونکې به تياره وي ناسمه ده.
- کار ډير والی : د مالتهس د نظرې په اساس چې انسا ن په دې نړۍ کې له خيټې سره پيدا شوی او په ټولنه بوج دی خو په حقيقت کې انسان په نړۍ کې له

خیتې سره پیدا شوی خو الله پاک هغه پېښې ،لاسونه او مغز هم ورکړی دی.کنین د هغه د دې نیوکې په مقابل کې ویلي دي چې د انسان معده له لومړۍ ورځې څخه کار پیلوي خو کار بیا شل کاله وروسته پیلوي .

- ♣ ناهیلي : مالتهس ویلي وو چې د انسان راتلونکې تیاره ده نو له دې کبله انسان د خپلې راتلونکي په اړه ناهیلی وو او د کار احساس یې له منځه تللو .
- ♣ اخلاقي بربادي : مالتهس د نفوسو د ډېرښت د دریدو لپاره انسان باید په خپله خوښه ځینې تدابیر ونیسي د ساري په ډول د تولید مخنیوی او په کورني پلان عمل کول چې په اصل کې فحشا او نورو کارونو ته لمن وهل دي د کار انسانانو ټولنیز اخلاق خرابیوي.
- ♣ ناسمه عقیده : د مالتهس د نظریې پر اساس چې طبیعت (نعوذ بالله) الله د خوراکي توکو په تولید کې ناکام شوی چې په مذهبي لحاظ دا عقیده ناسمه ده ځکه الله پاک انسان ته بیلا بیل نعمتونه هم ورکړي دي چې ترې ګټه پورته کړي همدارنګه په نړۍ که کوم توکي ته اړتیا پیښه شي نو د نړۍ له نورو هیوادنو څخه یې واردیږي .
- ♣ د ځمکې کارول : نومیالي اقتصاد پوه کولن کلارک د ځمکې په اړه ویلي چې که چیرته ځمکه په ښه توګه وکارول شي نو کولای شي د ځمکې د اوسني نفوسو لپاره لس برابره خوراکي توکي برابر کړي. د خوراکي توکو کمښت نه رامنځته کیږي مالتهس د خپلې نظریې بنسټ د تولید د کمښت په قانون اینبي چې د هغه په اساس د ځمکې تولیدات کمیږي خو په اوسني وخت کې د نوي ماشین الاتو په وسیله د ځمکې تولیدات ډیریږي .

♣ اقتصادي پرمختګ : د مالتهس د نظريې په اساس داسې معلومېږي چې په نړۍ کې د نفوسو ډېرښت ستونزې زېږوي او هيواد له اقتصادي ستونزو سره مخامخېږي ليکن هغه هيوادونه چې د نفوسو شمير يې کم وي، هغوی نه شي کولای چې له خپلو طبيعي وسايلو څخه ګټه پورته کړي، خو که نفوس يې ډير وي کولای شي چې له خپلو سرچينو څخه ښه ګټه پورته کړي او ښه اقتصادي پرمختګ وکړي.

پايله

ترکومه ځايه چې د توکو او نفوسو د ډېرښت موضوع ده هغه ثابته او په خپل حال ده د نفوسو ډېرښت د توکو د توليد څخه ډير دی د مالتهس د وخت په مقابل کې کرنې او صنعت په طريقو کې اوښتون رامنځته شو د کار د ويش او ماشينونو په دوران کې د ليږد راليږد په وسايلو کې ښه والی او ارزاني رامنځته شوله نوله دې کبله د توکو توليد له حده ډير پرمختګ وکړو چې په اوسني وخت کې د توکو توليد د نفوسو له ډېرښت څخه لوړ دی خو که مالتهس د خپلې نظريې لپاره دا شرط ايښی وای چې که د توليد طريقو کې کوم بدلون رانه شي او په دې صورت کې د نفوسو ډېرښت له توکو څخه ډير وي نو په دې صورت کې د مالتهس نظريه سمه ثابتيده .

د نفوسو نوې نظريه : د مالتهس د نظريې د نيمګړتياوو له کبله يوې نوې او تولنيزې نظريې ته اړتيا پيښه شوه چې پروفيسر کنين او يو شمير نورو اقتصاد

پوهانو د دغې اړتیا په نظر کې نیولو سره د نفوسو په اړه یوه نوې نظریه وړاندې کړه چې د نفوسو معیاري نظریه ورته وایي د نفوسو دې نظریې د معیاري نفوسو د نظرېې بنسټ کېښودو. معیاري نفوس هغه نفوس ته ویل کیږي چې شمیر یې د هیواد د تولید د وسایلو مطابق وي چې دهغه په شتون کې د خلکو سړي سر عواید لوړیږي .که نفوس له معیاري نفوس څخه کم وي تفریط نفوس ورته وایي چې په دې صورت کې د هیواد نفوس له ټولو وسایلو څخه ښه ګټه نه شي پورته کولای او ډیر وسایل بیکاره پراته وي په دې حالت کې کورنۍ تولید کم وي او سړي سر عاید هم کم وي د دې برعکس که د نفوسو شمیر له معیاري نفوسو څخه ډیر وي نو د نفوسو افراط ورته وایي په دې صورت کې د سړي سر عاید کم وي ځکه چې له وسایلو څخه د ګټې پورته کونې لپاره لږو خلکو ته اړتیا وي خو په دې وخت کې د خلکو شمیر ډیر وي ، د معیاري نفوسو پیژندنه پروفیسور کنین په خپل کتاب شتمنۍ کې داسې کړې : په یو معین وخت کې د ځانګړو حالاتو لاندې د یوې کمپنۍ د کارکوونکو ځانګړي شمیر څخه موږ ډیر عاید تر لاسه کړو او که په دې لږ تغیر راشي زموږ عواید ورسره کمیږي همداسې د نفوسو په معامله کې د انسانانو یو داسې معیاري شمیر ته اړتیا وي چې د هغوی په شتون کې موږ ډیر سړي سر عاید ترلاسه کړو که په نفوسو کې ډیربښت او یا کمښت راشي زموږ په عاید کې به توپیر راشي د معیاري نفوسو دنظریې د وضاحت لپاره یو مثال ورکوو یو کرنیز فارم دی چې لس جریبه ځمکه لري چې په دې فارم کې د بیلابیلو کارکونکو تولیدات په لاندې جدول کې توضیح کوو .

د ځمکې مقدار	کارګرو شمیر	ټول تولید	اوسط او سرې سر تولید
10 جریبه	1	40 ټنه	40 ټنه
10	2	100	50
10	3	180	60
10	4	200	50
10	5	200	40

په پورتني جدول کې څرګندیږي که چیرته په لس جریبه ځمکه کې یو کار ګر کار کوي نو هغه یې په ښه صورت نه شي کرلی نو له دې کبله په ټول تولید او منځني تولید کې کموالی راځي او که د ځمکې په همدې ټوټې دوه کارګران واچوو نو په ټول تولید او منځني تولید کې ډیروالی راځي خو که چیرته درې کارګران په کار واچوو نو منځنی تولید ډیریږي چې په دې ځمکه معیاري کارګر باید درې وي که له دریو کارګرانو څخه ډیر شي په منځني تولید کې کمښت راځي اوکه له دریو کم شي بیا هم په منځني تولید کې کمښت راځي .همداسې د یو هیواد نفوس هم وي که نفوس له معیاري شمیر څخه کم وي نو د هیواد له وسایلو کار نه اخیستل کیږي چې په پایله کې په ټول تولید او منځني تولید کې کمښت راځي او که نفوس ډیر شي او مناسب حد ته ورسیږي نو د تولید وسایل په ښه توګه کارول کیږي چې په ټول او منځني تولید کې ډیرښت راځي .دا خبره باید په نظرکې ونیسو چې د معیاري نفوسو نظریه د یو ځانګړي مقدار یا حد نوم نه دی چې د هغه په شمیر او حد کې د نوو وسایلو په رامنځته کیدلو سره بدلون راځي که د

يو هيواد وسايل کم وي خو ډير کم نفوس وي بياهم دا نفوس معياري نفوس نه دی که چيرته د يو هيواد نفوس ډير وي او ورسره وسايل هم ډير نو بيا هم معياري نفوس دی.

د نفوسو د معياري نظريې ځانګړتياوې:

1. معياري نفوسو کې تغير : د نفوسو معياري نظريه ثابت او ځانګړی حد نه لري د نوو وسايلو په پيدا کولو او کارولو سره په کې تغير راځي که د يو هيواد وسايل کم وي او نفوس يې هم کم وي خو وسايل يې ډير کم وي نو د هغه هيواد معياري نفوس نه دی خو که د يو هيواد نفوس ډير وي خو وسايل يې هم ډير وي د دغه هيواد نفوس معياري دي.

2. د نفوسو ډيربښت : د نفوسو په ډيربښت سره تل په لوږه ،افلاس او غربت کې زياتوالی نه رامنځته کيږي بلکې هغه هيوادونه چې ډير نفوس لري هلته د نفوسو ډيربښت د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور وي.

3. د توليد وسايل : د نفوسو د نوې نظريې په وسيله موږ کولای شو چې دا پريکړه وکړو چې د هيواد د وسايلو په نظر کې نيولو سره په کوم هيواد کې نفوس ډير دی او په کوم کې کم.

نيوکې

- عملي کولو وخت : د دې نظريې تطبيق په عملي ژوند کې ډير ستونزمن کار دی د هيواد د معياري کولو لپاره ډير اعدادو او ارقامو ته اړتيا وي چې

ډیر وخت ونیسي که فرض کړو چې د هیواد معیاري نفوس برابر شو له لږ وخت وروسته بیرته بدلیږي او اخیستل شوي ارقام او اعداد بې ګټې پاتې کیږي .

- د معیاري نفوس خیال : د معیاري نفوسو نظریه یوه مبهمه نظریه ده چې موږ پرې پریکړه نه شو کولای .

پایله

د نفوسو نوې نظریه د مالتهس له نظریې څخه بهتره ده چې د نفوسو په د ډیرښت او کمښت په علمي لحاظ تر څیړنې لاندې نیسي مالتهس د نفوس ډیرښت څخه ویریدو ،خو معیاري نظریه کې د حقیقت عنصر غالب دی چې ددې نظریې په اساس د نفوسو ډیرښت او کمښت کوم اهمیت نه لري که د یو هیواد وسایل او نفوس دواړه ډیر وي بیا هم کوم توپیر نه لري او کولای شي چې خپلو وګړو ته د ژوند اسانتیاوې برابرې کړي اوکه نفوس یې کم وي او وسایل یې هم کوي بیا هم کومه اغیزه نه لري نوله دې کبله ویلی شو چې د نفوسو معیاري نظریه تر ډیره بریده د قبلولو وړ ده .

پانګه Capital :

په عامه اصطلاح پانګه نغدي پیسې یا په بانک کې پیسو (حساب) ته وایي، خو دیو کاروباري شخص لپاره کاروباري وسایل نغدې پیسې ماشین الات

پانګه ګڼل کیږي چې د پانګې مفهوم له دې سره توپیر لري پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د نورې شتمنۍ دلاسته راوړلو لپاره کارول کیږي هغه شتمنۍ چې یوازې زمونږ غوښتنې پوره کوي او عاید پرې نه ترلاسه کیږي پانګه نه بلل کیږي لکه : که یو شخص موټر د خپل ځان لپاره کاروي دا پانګه نه ده خو که دغه موټر په کرایه ورکړي نو بیا پانګه ده یوه خبره د یادونې وړ ده چې یوازې هغه توکي په پانګه کې دخیل دي چې د عاید د ترلاسه کولو لپاره نه وي واخیستل شي که څوک زوړ موټر واخلي هغه په پانګه کې نه راځي او همدرانګه که څوک زوړ کور واخلي بیا هم په پانګه کې نه راځي ځکه زوړ کور نوی شوی نه دی ،یوازې د ملکیت حقوق یې له یوه شخص څخه بل شخص ته لیږدول شوي دي . په هیواد کې نوې شتمنۍ نه ده رامنځته شوی دپانګې په اړه اقتصاد پوهانو نظرونه ورکړي چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو :

- ادم سمت : پانګه د یو شخص د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راوړي .
- ایس .ای. تهامس : له ځمکې پرته د افرادو او هیواد د شتمنۍ هغه برخه چې د نورې شتمنۍ په ترلاسه کولو کې مرسته کوي .
- الفرد مارشال : ټوله هغه جمع شوې شتمنۍ چې د یو تولیدي فعالیت لپاره کارول کیږي پانګه بلل کیږي .
- ریکاردو : پانګه د یو هیواد شتمنۍ هغه برخه ده چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره په لګښت رسیږي .

- ♣ چیپ مین : پانګه هغه شی دی چې د شتمنۍ په پیدا کولو کې مرسته کوي .

د پانګې ځانګړتیاوې

- د پانګې ډیر والی د انسان د وس خبره ده د وخت په تیریدو سره په پانګې کې زیاتوالی راځي او په یو هیواد کې د دپانګې زیاتوالی د هیواد اقتصادي پرمختګ بنسټ جوړوي .
- لیږد وړ : پانګه د لیږد وړ ده پانګه له یو ځای څخه بل ځای ته په اسانۍ سره لیږدول کیږي .
- د پیدا ایښت نامحدوده ځواک : د کار او ځمکې د پیدا ایښت قوت محدود دی خو د پانګې د پیدا ایښت حد نامحدود .
- د شتمنۍ برخه : پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د عوایدو د زیاتوالي لپاره د توکو په شکل تر لاسه کیږي .

پانګه او نور عناصر

پانګه په عمومي ډول له نورو عناصرو لکه شتمنۍ ،پیسې ،ځمکه او عواید سره ګډه په یو مفهوم کارول کیږي دا په داسې حال کې ده چې یو له بل ستر توپیر لري ددې لپاره چې د پانګې په مفهوم ښه پوه شو نو لازمه ده چې له لاندې عناصر تشریح کړو :

1. پانګه او شتمني: له شتمنۍ څخه موخه ټول هغه شیان دي چې زموږ اړتیاوې پرې پوره کیږي او لاندې ځانګړتیاوې لري:

- افادیت ولري
- کم پیدا وي
- د لیږد وړ وي

پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د عاید د لاسته راوړلو لپاره کارول کیږي، که شتمنۍ د غوښتنو د پوره کیدو لپاره وکارول شي پانګه نه بلل کیږي د ساري په ډول خوراک، لباس او نور. پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راځي.

2. پانګه او پیسې: له پیسو څخه مراد ټول هغه وسایل دي د تبادلې د وسیلې په توګه کارول کیږي پیسې پانګه نه ده خو هغه پیسې پانګه ده چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره کارول کیږي د ساري په ډول په کاروبار کې پرتې پیسې پانګه بلل کیږي.

3. پانګه او عواید: پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راځي برعکس عاید هغه شتمنۍ ده چې د پانګې د کارونې څخه لاسته راغلې وي د ساري په ډول کله مو چې کور په کرایه ورکړی وي کور پانګه او کرایه یې عاید دی.

4. پانګه او ځمکه : د پانګې او ځمکې ترمنځ یو شی ګډ دی چې دواړه په تولید کې لاس لري او دواړه د تولید عاملین دي خو لاندې توپیر لري :

- ځمکه د انسان په وسیله نه ده پیدا شوی خو پانګه بیا د انسان د هڅې په پایله کې رامنځته شوې .
- په ځمکه کې ډېروالی او کموالی نه راځي خو په پانګه کې ډېروالی او کموالی راځي او ځمکه څوک لمنځه نه شي وړلی خو پانګه ډېر ژر له منځه ځي .
- ځمکه له یو ځای څخه بل ځای ته نه لیږدول کیږي خو پانګه په زرګونه کیلومتره لرې لیږدول کیږي.

په اقتصادي پرمختګ کې د پانګې ونډه : د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ ډېرمهمه ونډه لری لکه څرنګه چې د انسان وجود لپاره د وینې اړتیا ده همداسې د اقتصاد پرمختګ لپاره پانګه اړینه ده چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو :

1. له طبیعي وسایلو څخه ګټه پورته کونه : انسان تر هغه وخته له طبیعي وسایلو څخه ګټه نه شي پورته کولای ترڅو چې پانګه تهیه نه کړي ،د کرنیزو توکو په تولید کې د کانونو په راویستلو کې او د نورو وسایلو د کارولو لپاره پانګې ته اړتیا ده .

2. پراخه تولید : د پانګې په وسیله تولیدات ډیرېږي ځکه که څوک ډیره پانګه ولري کولای شي ډیر اومه مواد او نوي ماشین الات واخلي چې ورسره تولید ډیرېږي.

3. د تولید د لګښت کموالی : د پانګې په وسیله یوازې دا نه چې تولید ډیرېږي ورسره د تولید لګښت هم راټیټېږي د پانګې په مرسته د تولید عملیه تیزېږي ښه او باکیفتیه توکي ژر تیارېږي او ورسره في واحد لګښت راټیټېږي .

4. اقتصادي پرمختګ : په اوسني وخت کې د پانګې ارزښت دومره ډیر دی چې بې له پانګې یو کوچنی کاروبار هم نه پیلېږي دا یوازې د پانګې زور دی چې انسان په خپل ژوند کې په هر برخه کې پرمختګ کړی دی پانګه د هر هیواد اقتصاد حالت ټاکي په کوم هیواد کې چې ډیره پانګه وي په اقتصادي لحاظ پرمختللی وي او په کومو هیوادنو کې چې د پانګې کمښت شتون ولري هغه هیواد اقتصادي پرمختګ نه شي کولای ،د پانګې په وسیله د وګړو د ژوند سطحه لوړېږي .

5. د تولید عامل :د توکو په تولید کې ځمکه ،کار ،پانګه او اداره ټول برخه لري چې دریو کار ،ځمکې او ادراې انحصار په پانګې دی د ساري په ډول زموږ په هیواد کې کرنه دومره حاصل نه کوي لکه څومره چې پرمختللي هیوادونه کوی دا ځکه چې له هغوی سره نوی ماشین الات او ښې کیمیاوي سرې شته.

متشبث Entrepreneur

په پخوانیو زمانو کې انسانانو خپلې اړتیاوې په خپله پوره کولې ،کارونه ساده وو او بازارونه محدود له صنعتي اوښتون وروسته د توکیو تولید پراخه شو نو له دې کبله یو داسې عامل ته اړتیا پیښه شوه چې د تولید عوامل سره یو ځای او د تولید چوپړتیاوې تر سره کړي ،اومه مواد واخلي ،د تولید پروسه ترسره کړي د کاروبار ګټه او زیان په ځان ومني چې داسې شخص ته متشبث ویل کیږي. متشبث د کاروبار بنسټ جوړوي ،د تولید عوامل سره یو ځای کوي د تولید د عواملو پیسې ادا کوي ،د ګټې په نیت د کاروبار بوج اخلي د ساري په ډول د کارخانو مالکین،هټۍ وال،کروند ګر ټول متشبثین دي.

پروفیسور نیون متشبث داسې تعریفوي : داسې شخص یا اشخاص چې ځمکه ،کار او پانګه تنظیوي او داسې پریکړه کوي چې د تولید عوامل څومره یو ځای شي او کوم توکي تولید کړي.

د متشبث او اجیر ترمنځ توپیر

- د اجیر ګټه له مخکې څخه ټاکل شوې وي خو د متشبث ګټه له مخکې څخه نه وي ټاکل شوې که کاروبار یې ښه وو ښه ګټه او که ښه نه وي نو کیدای شي چې زیان هم وکړي.
- د اجیر ګټه کمه وي خو صفر یا منفي کیدای نشي خو د متشبث ګټه صفر او یا هم له زیان سره مخامخ کیدای شي.

په اقتصادي پرمختګ کې د متشبث ونډه

له صنعتي اوښتون وروسته د تولید په پروسه کې د ماشین کارول پیل شول او ورسره په تولید کې زیاتوالی هم راغلو، کاروبار پراختیا پیدا کړه نو له دې کبله د یو داسې عامل اړتیا پیښه شوه چې پراخه کاروبار سنبال کړي او کاروبار د بریالیتوب په لور بوځي په اوسني وخت کې د تولید په عملیه کې له نوو او مغلقو ماشینونو کار اخیستل کیږي چې د کاروباري ادارو ترمنځ سخته سیالي روانه ده نوله دې کبله د کاروبار د بریالیتوب لپاره یو داسې پوه، ښه اخلاق لرونکي، موقع پیژندونکي او تجربه کار شخص ته اړتیا ده ، چې دې کار د متشبث اهمیت لاپسې ډیر کړی د کاروبار په بریالیتوب او ناکامۍ کې ډیره ونډه لري د وروسته پاتې هیوادونو د وروسته پاتې کیدو عامل دا هم دی چې ښه متشبثین نه لري خو پرمختللي هیوادونه بیا ددې خلاف ښه متشبثین لري د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې متشبث لاندې رول تر سره کوي :

1. د تولید د عواملو یوځای والی : د تولید عوامل یو ځای نه وي له بیلا بیلو ځایو او اشخاص سره وي په خپل منځ کې یې اړیکه نه وي هر یو عامل په خپل سر تولید نه شي کولای متشبث دتولید عوامل سره یوځای کوي او تولیدي پروسه پرې مخ ته بیایي.
2. پراخه پیمانه تولید : په اوسني وخت کې تولید ډیر صورت نیسي نو له دې کبله یو ښه متشبث ته ډیره اړتیا ده څو کاروبار په ښه لور بوځي.
3. د بازار پراختیا : د تولیداتو په ډیروالي سره بازارونه پراخه شول د کاروباري ادارو ترمنځ سیالۍ سختي شوې نو له دې کبله یو داسې متشبث ته اړتیا ده څو توکي په ښه قیمت وپلوري همدارنګه کله چې کاروبار پراختیا پیدا کوي ورسره په هیواد کې خلکو ته د کار زمینه هم برابریږي.

4. د تولید مغلق نظام: په اوسني وخت کې د تولید نظام ډېر مغلق دی نو ددې لپاره یو داسې شخص ته اړتیا ده څو په کاروبار ښه پوه شي د کاروبار په ګوابنونو وپوهیږي او دهغه مسوولیت واخلي هغه بهرنۍ او کورنۍ پیښې چې کاروبار اغیزمنوي له هغوی څخه کاروبار په ښه توګه وساتي.

د تولید قوانین یا د حاصل قوانین

Laws of production or Laws of Returns

تولید د تولید د څلورو عواملو (ځمکه،کار ،متشبث،پانګه) په پایله کې رامنځته کیږي که موږ وغواړو چې تولید ډیر کړو له دې څخه موخه دا ده چې د تولید عوامل باید ډیر کړو په عملي ژوند کې ځمکه او متشبث د خپلواکو عواملو په توګه ګڼل کیږي.که موږ غواړو چې تولید ډیر کړو نو باید پانګه او کار کې زیاتوالی راولو خو دا اړینه نه ده چې په کوم نسبت د تولید عوامل زیات کړو په هماغه اندازه دې تولید هم ډیر شي کله چې موږ د تولید په عواملو کې زیاتوالی راولو نو له لاندې دریو حالتو سره مخامخیږو :

I. یا به یې نسبت ډیر وي
II. یا به یې نسبت مساوي وي
III. یا به یې نسبت کم وي

چې پورتنیو ته د تولید درې قوانین وایي لومړي ته د حاصل ډیربښت قانون ،دویم ته د حاصل استقرار قانون او دریيم ته د کمښت قانون وایي چې په لاندې ډول هر یو تر مطالعې لاندې نیسو :

د حاصل د ډیربښت اویا د لګښت د کمښت قانون

Law of increasing Return or Diminishing Cost

که په تولید کې د تولید د عواملو د زیاتوالي په نسبت ډیر ډیربښت راشي د ډیربښت قانون ورته وایي د ډیربښت په قانون کې ځمکه او تشبث ثابت ،پانګه او کار متحرک په نظر کې نیول کیږي د پانګې او کار په ډیربښت سره په تولید کې زیاتوالی راځي یا ورسره نهایي تولید ډیریږي . پروفیسور بنهم (Benhem)د ډیربښت قانون داسې تعریف کړی : د تولید د عواملو په مجموعه کې که د یو عامل په تناسب کې زیاتوالی راشي نو ورسره تر یو ځانګړي حد پورې په نهایي تولید کې هم ډیربښت راځي.د "بنهم"په نظر که په یو کاروبار کې د تولید عامل ثابت او د تولید په نورو عواملو کې یو شان زیاتوالی راشي ورسره په نهایي تولید کې تر یو ځانګړي حد پورې ډیربښت راځي دې ته د ډیربښت قانون وایي د ډیربښت قانون کولای شو په لاندې جدول کې ښه تشریح کړو :که له موږ سره د لس جریبه ځمکې لپاره یو تراکتور شتون ولري نو د پانګې او کار د بیلا بیلو واحدونو له کبله دا ډول تولیدات ترلاسه کوو:

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهایي تولید

1	100ټنه	100ټنه
2	300 ټنه	200= 100-300
3	600ټنه	300=300-600
4	1000ټنه	400=600-1000
5	1500ټنه	500=1000-1500

د پورتني جدول څخه راڅرګندېږي که د ځمکې مقدار ثابت وي او د نورو عواملو په مقدار کې زیاتوالی راشي په تولید کې د هغوی په نسبت ډېر زیاتوالی راځي دساري په ډول که د پانګې او کار مقدار (1) وي نو ټول تولید 100ټنه وي خو که د پانګې او کار مقدار دوه برابره شي ټول تولید د 200پرځای 300سوه کیږي چې دغه ته د ډیرښت قانون ویل کیږي. د ډیرښت قانون کولای شو په لاندې ګراف کې هم ښه روښانه کړو:

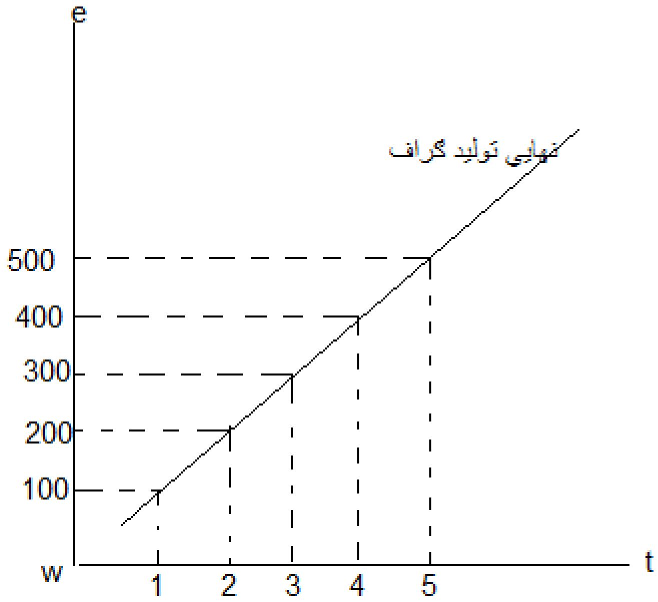

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقيم خطونه چې د wtاو we نامه يادېږي وينئ او د w په نقطه کې سره يو بل پرې کوي .د wtمستقيم خط د کار او پانګې واحدونه ښکاره کوي .د we مستقيم خط د نهايي توليد مقدار رابښييکله چې موږ يو واحد کار او پانګه ولرو نو زموږ ټول توليد سل ټنه کيږي خو کله چې د کار او پانګې يو واحد بل وراضافه کړو چې ټول دوه واحده شي نو ټول توليد د دي پر ځای چې دوه سوه ټنه شي درې سوه کيږي او نهايي توليد دوه سوه ټنه چې همداسې ادامه لري له ګراف څخه هم راڅرګنديږي چې که د کار او پانګې يو

واحد وي ټول تولید سل ټنه خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کیږي د دې پر ځای چې دوه سوه شي درې سوه کیږي .

د لګښتونو د کمښت د حاصل د ډیرښت د قانون دویم نوم دی څکه کله چې د پانګې او کاریګر په مقدار کې ډیرښت راوستل شي ورسره په منځنیو لګښتونو او یا نهایي لګښتونو کې کمښت راځي چې کولای شو لاندې جدول ته هم ځیر شو :

د پـــانګې او کارګر اندازه	ټول تولید	ټول لګښت	منځنی لګښت
1	100	1000	10=1000/100
2	300	2000	6.67=2000/300
3	600	3000	5 =3000/600
4	10000	4000	4=4000/1000
5	15000	5000	3.33=5000/1500

منځني لګښتونه = ټول لګښتونه/ټول تولید . منځني لګښتونه موږ ته د ټول لګښت پر ټول تولید ویشو ورسره موږ ته منځني لګښتونه په لاس راځي .

په پورتني جدول کې څرګندیږي چې د کار او پانګې د یو واحد له کبله سل ټنه تولید صورت نیسي چې ټول لګښت پرې زر افغانۍ راځي او منځنی لګښت یې لس افغانۍ کیږي .خو کله چې د پانګې او کار واحدونه دوه کیږي ټول تولید

دري سوه ،ټول لګښت دوه زره افغانۍ او منځنی لګښت 6.67ته راښکته کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي هر څومره چې د کار او پانګې واحدونه ډیر شي منځنی لګښت ورسره کمیږي کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو .

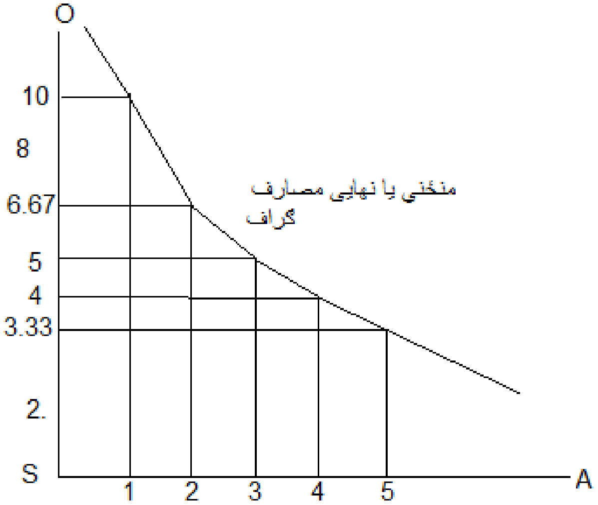

ګراف کې مونږ او تاسو ګورو چې کله چې د کار او پانګې واحد یو وي منځنی لګښت لس افغانۍ وي خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کیږي منځنی لګښت مخ په ښکته راځي منځنی لګښت یا مصرف 6.67ته راښکته کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي .

د حاصل د ډیرښت او د لګښت د کمښت د قانون فرضیات :

- د تولید د عواملو ښه یو ځای کیدل : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره باید فرض کړای شي چې تر اوسه د تولید عواملو د یو ځای کیدو ښه حد نه دی تیر د تولید د عواملو ښه یو ځای کول هغه وخت وي چې د توکو د تولید په وخت کې لګښتونه کم تر کمه شي .
- د برخو ښه : دا قانون هغه وخت عملي کیږي چې د تولید متغیرو عواملو ښه یو شان وي او هیڅ ډول بدلون په کې نه وي راغلی .
- د تولید طریقه : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره باید د تولید په طریقه کې توپیر رانه شي .

I. دحاصل یا د لګښت د استقرار قانون : د استقرار قانون د ډیرښت او کمښت قانون ترمنځ دی دا قانون هغه وخت پلي کیږي چې د ډیرښت قانون ودریږي او د کمښت قانون پیل نه وي د استقرار قانون کولای شو داسې تعریف کړو : که د تولید په یو عامل کې زیاتوالی راشي خو په نهایي تولید کې زیاتوالی را نه شي د استقرار قانون ورته وایي .چې کولای شو په لاندې جدول کې یې ښه روښانه کړو :

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهایي تولید
1	100ټنه	100ټنه
2	200 ټنه	100= 100-200
3	300 ټنه	100=200-300

4	400 ټنه	100=300-400
5	500 ټنه	100=400-500

په پورتني جدول کې موږ ګورو د پانګې او کار په یو واحد سره ټول او نهایي تولید سل ټنه کیږي خو کله چې د پانګې او کار واحدونه دوه کیږي ورسره ټول تولید هم دوه سوه ټنه کیږي او نهایي تولید یو ځل بیا سل ټنه کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي او تر اخره په نهایي تولید کې ډیربښت او یا کمښت نه راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم توضیح کړو:

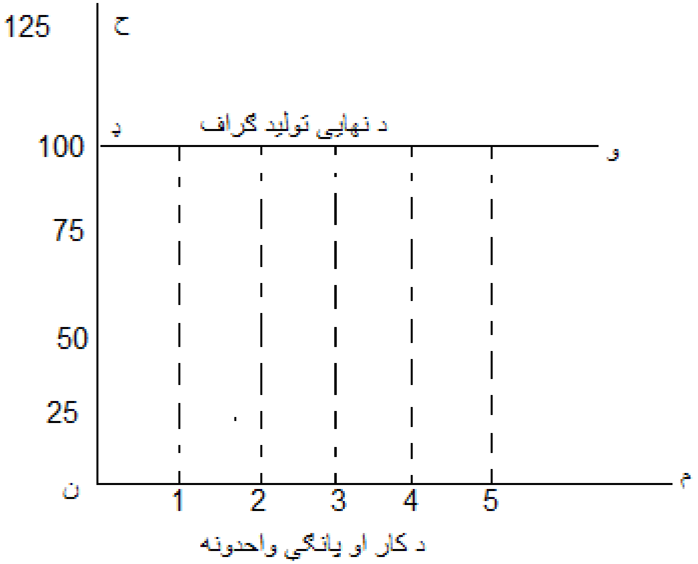

په پورتني ګراف کې تاسو وینئ کله چې د تولید او پانګې واحد یو وي د نهایي تولید اندازه سل ټنه ده خو کله چې د کار او پانګې واحد له یو څخه دوه کړو په

نهايي توليد کې ډېر والی نه راځي همداسې د دريو ،څلورو او پينځو واحدونو په زياتوالي سره سره بيا هم نهايي توليد سل پاتې کيږي .

د حاصل د استقرار قانون ته د لګښتونو د استقرار قانون هم وايي ځکه د نوي توکو توليد لپاره په لګښت نه ډېرښت او نه کمښت راځي کولای شو په لاندې جدول کې ورته ځير شو :

د پـــانګې او کار اندازه	ټول توليد	ټول لګښت	منځني لګښتونه
1	100 کمپله	1000	10=1000/100
2	200	2000	10=2000/200
3	300	3000	10=3000/300
4	400	4000	10=4000/400
5	500	5000	10= 5000/500

پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د کار او پانګې د واحد په مرسته سل کمپلې توليديږي چې ټول لګښت يې زر افغانۍ کيږي او منځنی لګښت يې لس افغانۍ دی خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي توليد دوه سو کمپلو ته لوړيږي ټول لګښت يې دوه زره افغانۍ کيږي خو منځنی لګښت بيا هم لس افغانۍ کيږي په همدې ترتيب د نورو واحدونو په ډېرښت سره په منځني لګښت کې زياتوالی نه راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم توضيح کړو :

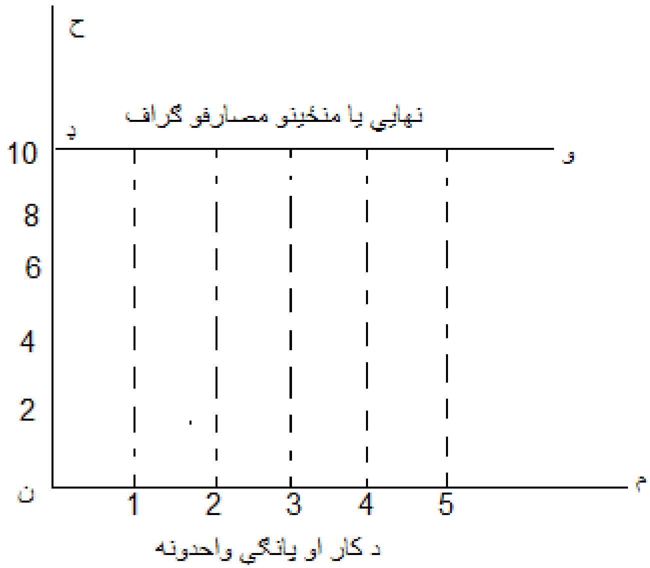

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ که هر څومره د پانګې او کار په واحدونو کې زياتوالی راشي په منځني لګښت کې زياتوالی يا کموالی نه راځي .

د دې قانون فرضيات :

- اومو موادو عرضه : د اومو موادو عرضه بايد په بازار کې دومره وي چې که په بازار د تقاضا په زياتوالي سره سره په قيمت کې تغير رانه شي .

♣ د تولید عواملو بدله : د تولیداتو د ډېربښت په وجه پانګې او کارګر ته ډېره اړتیا پیښېږي خو د تقاضا په زیاتوالي سره سره باید بدله یو شان وي لکه لګښتونه،وجوره او سود نرخ .

♣ د کار ویش : د دې قانون سم ثابتولو لپاره باید کار دویش په نظام کې توپیر رامنځته نشي .

II. د حاصل د کمښت یا د لګښت ډېربښت قانون : که موږ هر

څومره د کار او پانګې په مقدار کې زیاتوالی راولو د ځمکې په نهایي تولید کې تر یو ځانګړي حد پورې زیاتوالی راځي چې دغه حد ته معیاري حد ویل کیږي .کله چې دغه حد ته رسیږي نو بیا که د کار او پانګې په مقدار کې هر څومره زیاتوالی راولو په نهایي تولید کې کمښت راځي چې دې قانون ته د حاصل د کمښت قانون ویل کیږي .که په تولید کې زیاتوالی د تولید د عواملو د زیاتوالي په نسبت کم وي نو دې ډول قانون ته د حاصل د کمښت قانون وایي .پروفیسور بنهم د حاصل د کمښت قانون داسې تعریف کړی : که د تولید د عواملو په مجموعه کې د یو عامل په تناسب کې زیاتوالی راشي له یوې نقطې وروسته د دغه عامل په نهایي تولید کې کمښت راځي . همدارنګه پروفیسور الفرد مارشال د حاصل د کمښت قانون په اړه وایي : که ګروند ګر په ځمکه د پانګې او کار واحدونه له یو ځانګړي مقدار څخه زیات کړي نو د ځمکې تولید د هغوی په نسبت کمیږي په دې شرط چې د کرنې په هنر کې بدلون رانه شي چې کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهايي تولید
1	100ټنه	100ټنه
2	180 ټنه	80= 100-180
3	240ټنه	60=180-240
4	280ټنه	40=240-280
5	300ټنه	20=280-300

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د کار او پانګې د یو واحد تولید سل ټنه دی خو کله چې د پانګې او کار په مقدار کې زیاتوالی راځي د هغه په نسبت په نهايي تولید کې کمښت راځي . همدرانګه کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

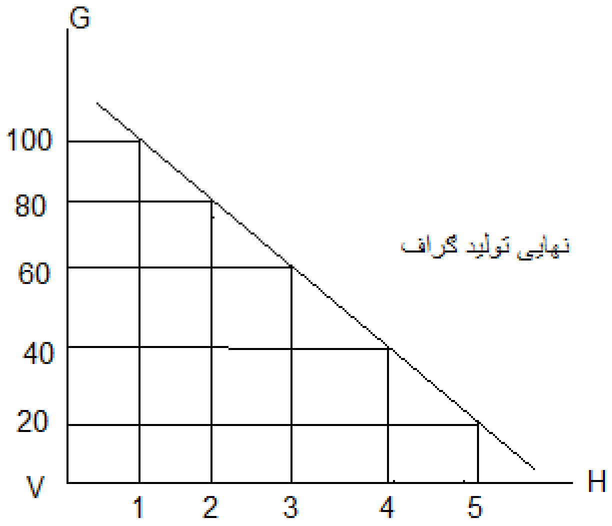

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ کله چې د کار او پانګې واحد يو نهايي توليد سل ټنه وي خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي نهايي توليد اتيا ټنه کيږي او کمښت په کې راځي همدارنګه د نورو واحدونو په زياتوالي سره په نهايي توليد کې کمښت راځي ګراف مخ ښکته راځي.

د حاصل د کمښت د قانون دويم نوم د لګښت د ډيربښت قانون دی ځکه کله چې مورږ په توليداتو کې ډيربښت راولو نو د کار او پانګې په عواملو کې ډيربښت راولو چې ورسره په منځينو لګښتونو کې ډېروالی راځي لاندې جدول ته ځيرشئ:

د پانګې او کار اندازه	ټول تولید	ټول لګښت	منځنی لګښت
1	100	1000	10=1000/100
2	180	2000	11.11 = 2000/18
3	240	3000	12.50=3000/240
4	280	4000	14.29=4000/280
5	300	5000	16.67=5000/300

تاسو په پورتني جدول کې ګورو کله چې د کار او پانګې واحد یو وي ټول تولید سل ټنه ټول لګښت یې زر افغانۍ او منځنی لګښت یې لس افغانۍ ده خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه شي ټول تولید 180 ټنه کیږي ټول لګښت دوه زره افغانۍ او په منځني لګښت لوړیږي له لسو افغانیو څخه 11.11افغانیو ته پوره کیږي په همدې ترتیب د نورو واحدونو په زیاتوالي سره په منځني لګښت کې زیاتوالی راځي چې همداسې ادامه پیدا کوي .

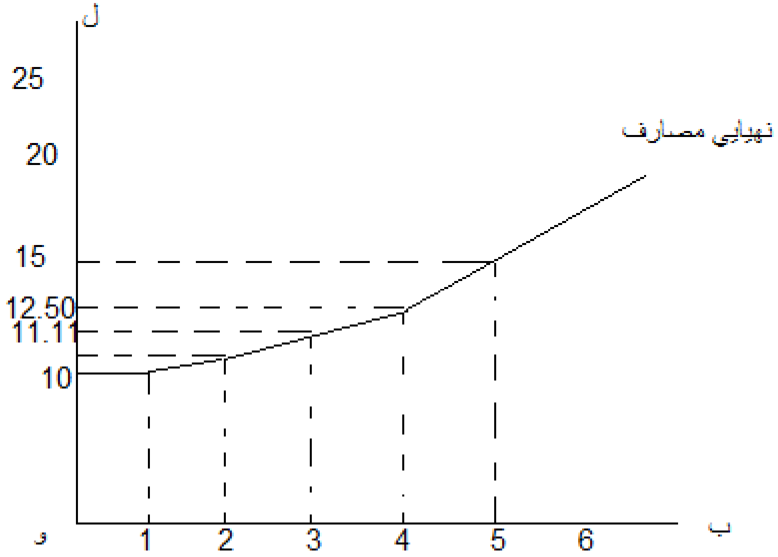

په پورتني ګراف کې ښودل کیږي که د کار او پانګې واحد یو وي منځنۍ لګښت لس افغانۍ خو که د کار او پانګې واحدونه دوه کړو منځنۍ لګښت **11.11**ته لوړیږي همداسې که هر خومره د کار او پانګې واحدونه ډیر کړو ورسره منځني لګښتونه ډیریږي .

د قانون فرضیات: د لګښتونو د ډیرښت د قانون فرضیات په لاندې ډول دي :

- ټاکل شویو عاملینو په مقدار کې نه بدلونه : د لګښتونو د ډیرښت قانون هغه سم ثابتیږي چې ټاکل شویو عاملینو په مقدار کې تغیر رانه شي څه چې پخوا ول هماغه پاتې شي .

- د تولید په طریقه کې نه بدلون : د دې قانون سم ثابتولو لپاره باید دا خبره په نظر کې ونیول شي چې د تولید په طریقه هیڅ ډول بدلون نه رانه شي .
- معیاري حد تیر شوی وي : د لګښتونو د ډیربښت قانون هغه وخت سم ثابتیږي کله چې معیاري حد تیر شوی وی معیاري حد هغه حد ته ویل کیږي چیرته نهایي تولید ډیر زیات وي
- د برخو بڼه : د تولید په کومو عواملو کې چې تغیر راوستل کیږي د ټولو برخو بڼه باید یو شان وي څکه د تولیداتو د کمښت ارتجاعیت له راټولیدو سره برخو سره نه وي بلکې تولید معیاري حد له تیریدو له وجې وي .

کولای شو د حاصل درې واړه قوانین په یو ګراف او جدول کې هم روښانه کړو :

په عملي ژوند کې چې مونږ کله کاروبار پیلوو نو په پیل کې د پانګې او کار د واحدونو په اضافوالي سره په نهایي تولید کې ډیربښت راځي چې دلته د حاصل د ډیربښت قانون په عمل کې وي ،بیا یو داسې وخت را رسیږي چې د پانګې او کار د واحدونو په زیاتوالي سره نهایي تولید یو شان کیږي چې دلته د حاصل د مساوات قانون په عمل کې وي او بیا یو داسې حد رامنځته کیږي که د کار او پانګې په واحدونو کې هر څومره زیاتوالی راولو نو نهایي تولید په کمیدو وي چې دلته د حاصل د کمښت قانون په عمل کې وي .کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د کار او پانګې واحدونه	ټول تولید	نهايي تولید	قوانین
1	10 ټنه	10 ټنه	د حاصل د ډېربښت قانون
2	25 ټنه	15=10-25 ټنه	
3	45 ټنه	20 = 25-45 ټنه	
4	70 ټنه	25 = 45-70 ټنه	د حاصل د يو شانوالي قانون
5	95 ټنه	25 = 70 -95 ټنه	
6	120 ټنه	25 = 95 -120 ټنه	
7	140 ټنه	20 = 120 – 140 ټنه	د حاصل د کمښت قانون
8	155 ټنه	15 = 140 – 155 ټنه	
9	165 ټنه	= 155 – 165 10ټنه	
10	170 ټنه	5 = 165 – 170 ټنه	

په پورتني جدول کې ګورئ کله چې د کار او پانګې په واحدونو کې زياتوالی راځي تر څلورو واحدونو پورې په نهايي توليد کې ډېربښت راځي چې دلته د حاصل د ډېربښت قانون په عمل کې وي . له دې وروسته د پنځم او شپږم واحد په

زياتوالي سره نهايي توليد سره يو شان وي چې دلته د حاصل د يو شانوالي قانون په عمل کې وي له دې وروسته چې د کار او پانګې نور واحدونه زيات شول نو نهايي توليد په کې کميږي چې دلته د حاصل د کمښت قانون په عمل کې وي کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو .

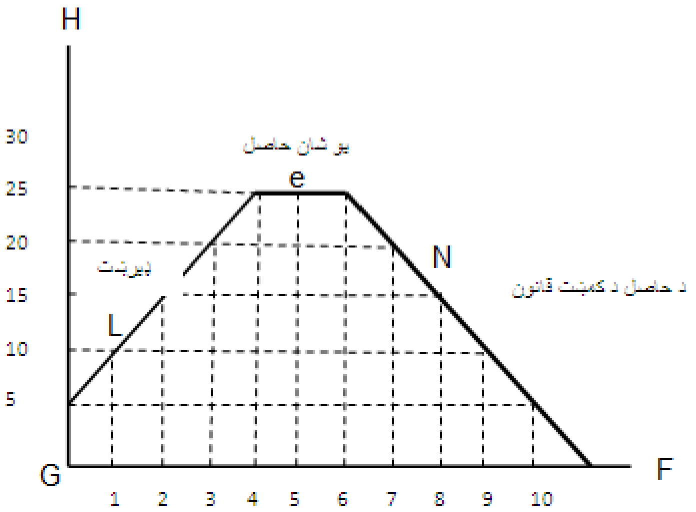

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقيم خطونه GF او GH وينئ چې د G په نقطه کې سره يو بل پرې کوي. GF د کار او پانګې واحدونه ښيي او GH د نهايي توليد مقدار ښيي په لومړي سر کې تاسو ګورئ چې ګراف پورته خواته روان دی چې د حاصل د ډيربنت قانون مورږ ته راښيي خو ګراف چې کله د e نقطې ته ورسيږي نو دا نقطه مورږ ته د حاصل د يوشانوالي قانون راښيي د e له نقطې وروسته ګراف

نزولی سیر نیسي چې مورږ ته د حاصل د کمښت قانون راښیي. L,e او N درې خطونه مورږ ته د حاصل درې قوانین راښیي.

همدرانګه کولای شو د لګښت درې قوانین هم په یو جدول او ګراف کې روښانه کړو :

د کار او پانګې واحدونه	ټول تولید	ټول مصارف	منځني مصارف	قوانین
1	10 ټنه	1000 افغانۍ	100 =10/1000	د لګښت د کمښت قانون
2	25 ټنه	2000 افغانۍ	80 =25 /2000	
3	45 ټنه	3000 افغانۍ	66.67 = 45/ 3000	
4	70 ټنه	4000 افغانۍ	57.14 =70/4000	
5	95 ټنه	5000 افغانۍ	52.63 =95/5000	
6	120 ټنه	6000 افغانۍ	50 =120/6000	د لګښت د مساوات قانون
7	140 ټنه	7000 افغانۍ	50 = 140/7000	

8	155 ټنه	8000 افغانۍ	51.61 =155/8000	دلګښت د ډیربښت قانون
9	165 ټنه	9000 افغانۍ	54.54 =165/9000	
10	170 ټنه	10000افغانۍ	58.52=170/10000	

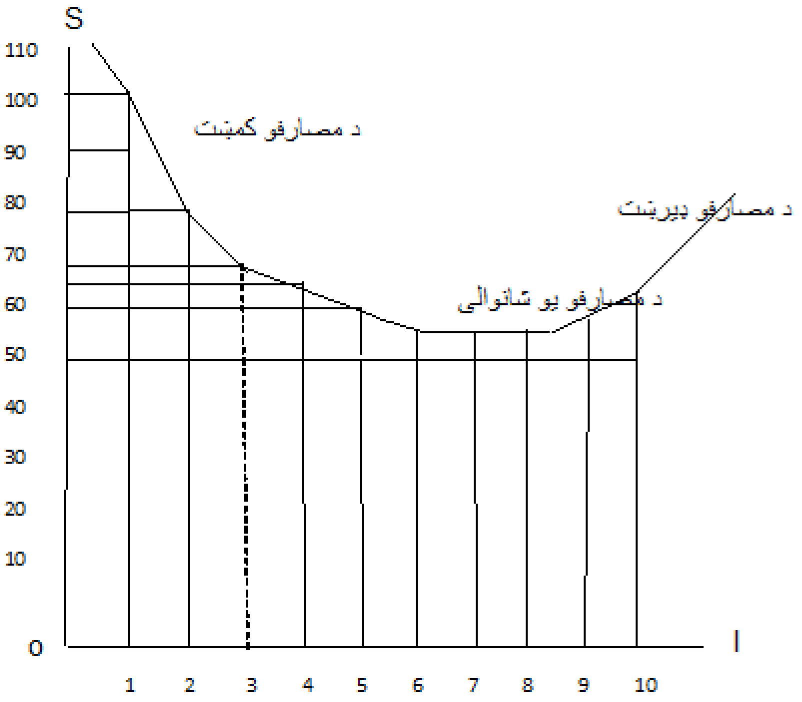

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې ګراف په لومړي سر کې مخ ښکته راځي دا په دې مانا چې دا د مصارفو کمښت ښيي بیا یو داسې ځای رارسیږي چې ګراف د

مستقیم خط شکل نیسي چې د مصارفو یو شان والی ښيي او له دې وروسته ګراف بیرته مخ پورته ځي چې د مصارفو ډیرښت څرګندوي .

دتولیدونکو او مصرونکو نظریات

تولیدونکو نظریه

د دې لپاره چې تولیدونکي ډیر تولید په لږ لګښت ترسره کړي د تولید عوامل باید داسې سره یوځای کړي چې لګښت د کمښت اخري حد ته ورسیږي ،په ګټور بازار کې تولیدات وپلوري او تولید ادامه پیدا کړي په پایله کې ویلي شو چې د تولیدونکو ته د تولید لګښت ځانګړی اهمیت لري ځکه د عوایدو او لګښت تر منځ توپیر د تولیدونکو ګټه جوړوي ،تولیدونکي باید خپل لګښت د کمښت اخري حد ته ورسوي تر څو ډیره ګټه تر لاسه کړي .

تولید هغه پروسه ده چې په هغې کې د تولید عوامل داسې سره یو ځای کیږي چې په توکو او چوپړتیاوو تبدیل شي.

هغه اړیکه چې د تولید عوامل او د تولید مقدار په خپل منځ کې لري د تولید تابع ورته وايي د تولید عوامل کار ،پانګه او ځمکه په تولید کې ونډه لري . کولای شو چې تابع په لاندي ډول ولیکو :

$$Q = F (K, V, L)$$

= Qد تولید مقدار

= Kپانګه

= V کار

= Lځمکه

د خپل کار د اسانتیا لپاره د ځمکې او پانګې مقدار د تولید په پروسه کې ثابت فرضوو. غواړم د تولید په پروسه کې یوازې د کار مقدار ارزیابي کړم. چې زموږ تابع لاندې بڼه اختیاروي :

$$Q = F (V)$$

دکار مقدار= تولید مقدار

پورتني تابع موږ ته وايي که د کار د واحدونو په شمیر کې زیاتوالي او یا کموالی راولو نو په تولید به یې اغیزه څه وي .فرض کړی چې د ځمکې مقدار

ثابت او ماشين الات هم په لاس کې لرو . په همدې ځکه لومړی يو کارګر کار کوي چې تر يو معلومې نېټې وروسته ي 20کيلو ګرامه غنم توليديږي. خو کله چې يو بل کارګر هم وراضافه کړو نو ټول توليد 50 کيلو ګرامو ته پورته کيږي په همدې ترتيب د نورو کارګرو په اضافه والي سره چې کوم تغيرات په توليد کې راځي په لاندې جدول کې روښانه شوي :

دکارګرو شمير	ټول توليد	نهايي توليد	منځنی توليد
1	20	20	20
2	50	30	25
3	90	40	30
4	140	50	35
5	180	40	36
6	210	30	35
7	230	20	32
8	240	10	30
9	235	5	26

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ کله چې په ځمکه يو کارګر کار کوي ټول توليد 20 کيلو ګرامه خو کله چې نور کارګران ور اضافه کيږي ټول توليد ورسره ډيريږي خو منځنی او نهايي توليد تر يو بريده لوړيږي خو بيا وروسته بيرته نزولی سير نيسي او کميږي. چې کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

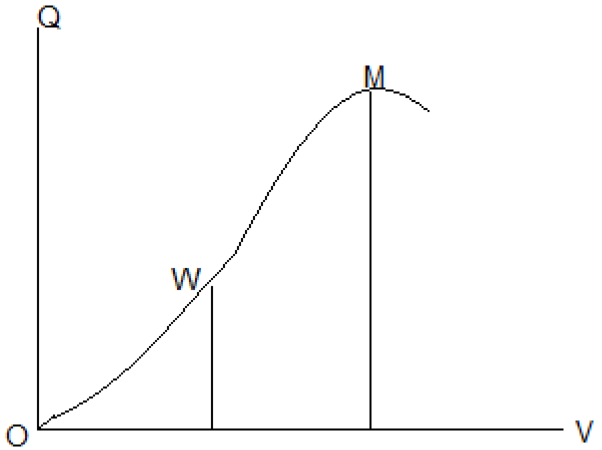

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ تاسو د تولید تابع ګورئ چې OV د کار واحدونه او OQ د تولید مقدار ښيي. د تولید تابع لومړی صعودي بڼه اختیاروي او د M تر نقطې پورې رسيږي او بیا نزولي لار نیسي .همدرانګه OW او WM سره یو شانوالی نه لري چې موږ ته راښي چې نهایي تولید د کار د عواملو په تغیر سره د نهایي تولید په مقدار کې تغیر راځي .نهایي تولید هغه تولید ته ویل کیږي چې د هر اضافه شوي کارګر څخه په لاس راځي .کولای شو چې د نهایي تولید اړیکه په دې ډول ولیکو: MP= Qn – Qn−n

همدرانګه د تولید د بیلا بیلو ډولونو تر منځ اړیکه په لاندې ګراف کې روښانه کړو :

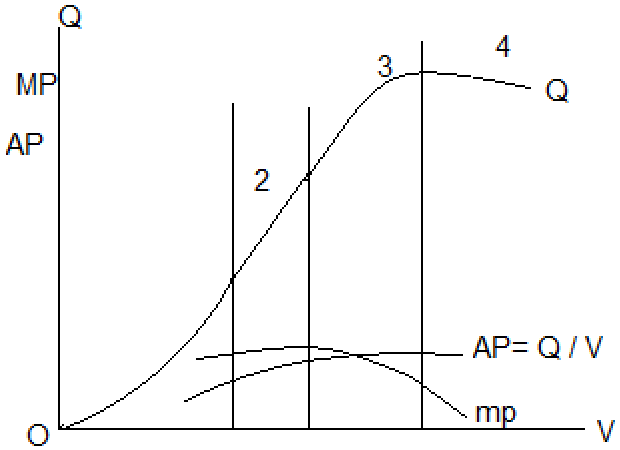

د نهایي تولید سیر په لومړیو کې صعودي او بیا وروسته نزولي بڼه اختیاروي چې دا کړنه په کرنه کې ډیره عامه ده چې دې ته د نزولي بهرې قانون هم وایي. کله چې ټول تولید د کار په واحدونو وویشو نو منځنی تولید په لاس راځي چې مقدار یې په څلورمه ستنه کې ښودل شوی.

د ټول تولید ،نهایي تولید او منځني تولید د ګراف تر منځ اړیکه کولای شو په څلورو مرحلو کې روښانه کړو :

1. په لومړۍ مرحله کې ټول تولید ،نهايي تولید او منځنی تولید ډېرېږي .د کار د هر واحد په زیاتوالي سره د تیر واحد په نسبت کې زیاتوالی راځي په دې مرحله کې د نهايي تولید مقدار د ډېربنت مقدار حد اکثر ته رسیږي .

2. په دویمه مرحله کې ټول تولید او منځنی تولید ډېرېږي خو نهايي تولید کمیږي د دې مرحلې په اخر کې نهايي تولید له منځني تولید سره چې مقدار یې حد اکثر ته رسیږي مساوي وي .

3. په دریمه مرحله کې ټول تولید د ډېربنت خپل اخري حد ته رسیږي خو منځنی او نهايي تولید کمیږي دکار د بیلا بیلو واحدونو د زیاتوالي سره سره منځنی تولید کمیږي او د دې مرحلې په اخر کې صفر کیږي چې ټول تولید د ډېربنت خپل نهايي حد ته رسیږي .

4. په څلورمه مرحله کې ټول تولید کمیږي او نهايي تولید منفي لوری نیسي یانې د کار د یو واحد په زیاتوالي سره ټول تولید د ډېریدو پر ځای کمیږي چې منځنی تولید هم په دې مرحله کې کمیږي.

لګښت Cost

په تیر مبحث کې مو د تولید او د تولید د عواملو ترمنځ په اړیکې خبرې وکړې نو په دې برخه کې غواړم د تولید لګښتونه تر څیړنې لاندې ونیسو .په تولید کې لګښت په حقیقت کې د تولید د عواملو قیمت دی چې د توکو او چوپړتیاوو

په تولید کې کارول کیږي .هغه اړیکه چې د تولید د مقدار او د تولید د لګښت ترمنځ ده د لګښت تابع ورته وایي. د تولید تابع او د لګښت تابع یو له بل سره مخامخ اړیکه لري .د لګښت تابع لاندې بڼه لري :

TC = F (Q)

(تولید مقدار)f= ټول لګښت

یانې د لګښت تابع د تولید مقدار دی.په ټولیز ډول د تولید لګښت د ثابتو او متغیرو لګښتونو باندې وېشو.

ثابت لګښت : هغه لګښت د چې د تولید د مقدار په تغیر سره تغیر نه خوري (تر یو معین مقدار پورې ثابت وي) ثابت لګښت ورته وایي .

متغیر لګښت : هغه لګښت ته ویل کیږي چې د تولید مقدار په تغیر سره په کې تغیر راځي .د لګښت تابع لاندې بڼه لري:

TC = FC + VC

متغیر لګښتونه + ثابت لګښتونه = ټول لګښت

اوس کولای شو چې د لګښت تابع داسې ولیکو : TC = F (Q) +FC

ثابت لګښتونه + (تولید مقدار) f = ټول تولید

د ثابتو لګښتونو ګراف خطي او د x له محور سره موازي وي چې لاندې بڼه لري:

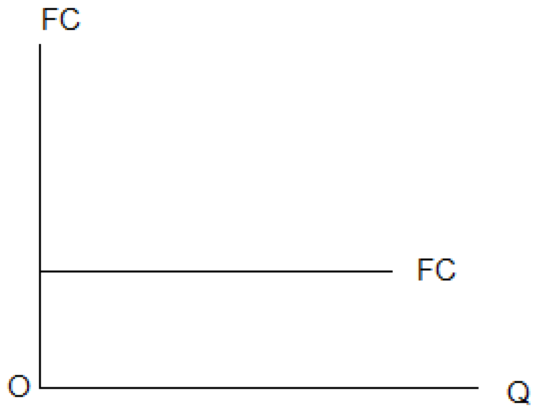

د متغیر لګښت ګراف د تولید د ګراف پر اساس رسمیږي موږ کولای شو د تولید په برخه کې د ګراف پر اساس د متغیر لګښت ګراف رسم کړو .

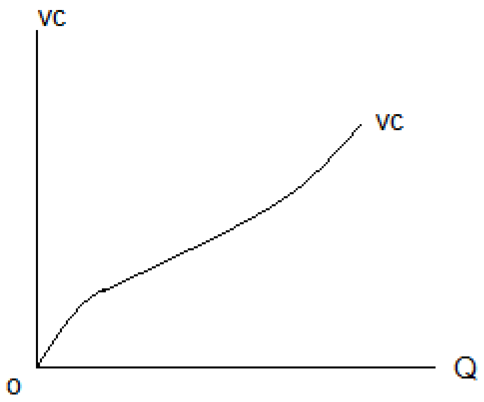

ټو لګښتونه د ثابت او متغیر له ټولګې څخه عبارت دي نو کولای شو په لاندې ډول یې ګراف رسم کړو :

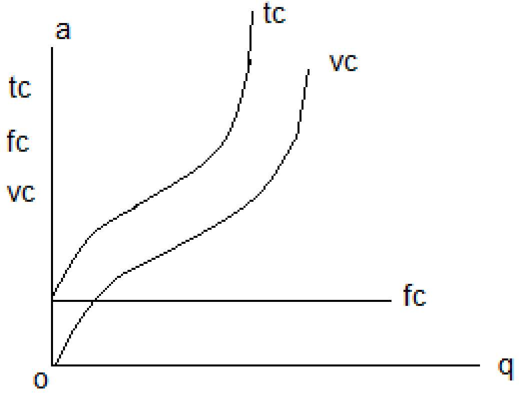

د ثابتو او متغیرو لګښتونو تر څنګ د لګښت یو شمیر نور ډولونه هم لري چې په لاندې ډول دي :

نهایي لګښت : نهایي لګښت د تولید د اخري واحد لګښت دی .یانې د نوي واحد د زیاتوالي لګښت دی .د مثال په توګه که د دوه واحدو ټول لګښت 95 افغانۍ وي که موږ دریم واحد وراضافه کړو ټول لګښت 115 افغانۍ کیږي چې د دریم واحد د نهایي لګښت د پیدا کولو لپاره 115 منفي 95کوو چې 20 په لاس راځي مانا دا چې دریم واحد نهایي لګښت 20افغانۍ دی . د تعریف پر اساس کولای شو تابع په داسې رسم کړو : MC = TCn – TCn–1

ټول منځني لګښتونه : کله چې ټول لګښتونه د تولید په مقدار وویشو نو ټول منځني لګښتونه په لاس راځي چې د تولید د هر واحد لګښت رابنیي چې تابع په دې ډول ده :

ATC = TC / Q

تولید مقدار/ ټول تولید = ټول منځني لګښتونه

متغیر منځني لګښتونه : کله چې متغیر لګښت د تولید په مقدار وویشو منځني متغیر لګښتونه په لاس راځی :

AVC = VC / Q

تولید مقدار / متغیر لګښت = منځني متغیر لګښت

ثابت منځني لګښت : د ثابت لګښت ویش په ټول تولید څخه ثابت منځني لګښت په لاس راځي :

AFC = FC/ Q

تولید مقدار / ثابت لګښت = ثابت منځني لګښت

نهايي لګښت، ټول منځني لګښت ،ټول منځني ثابت لګښتونه او منځني متغیر لګښتونه ګرافونه په لاندې ډول دي :

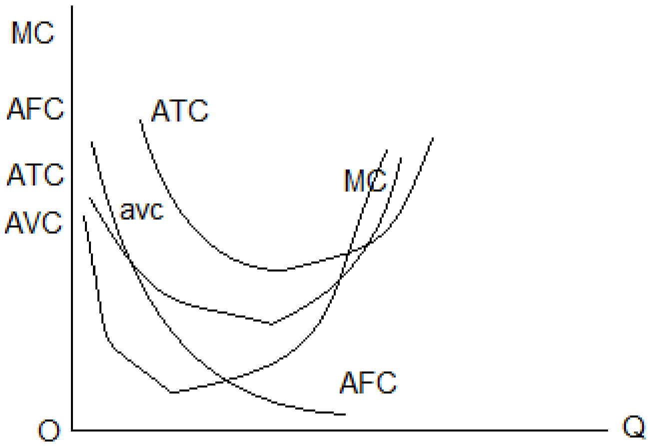

قدرمنو لوستونکو د لا ښې پوهوني لپاره کولای شو د لګښتونو ډولونه په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

1	2	3	4	5	6	7	8
Q	FC	VC	TC	AFC	AVC	AC	MC
1	60	30	90	60	30	90	–
2	60	40	100	30	20	50	10
3	60	45	105	20	15	35	5

4	60	55	115	15	13	28.75	10
5	60	75	135	12	15	27	20
6	60	120	180	10	20	30	45

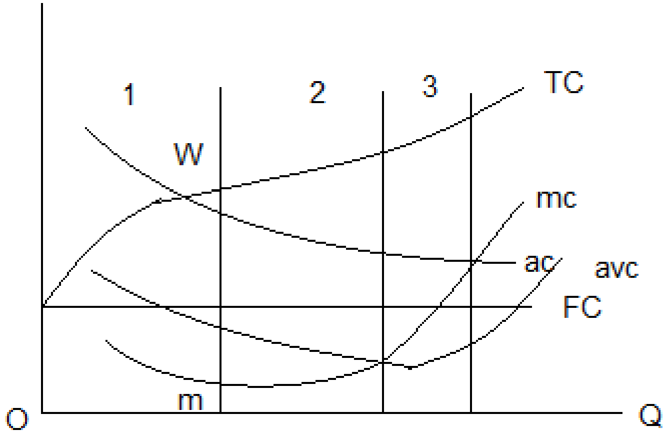

د لګښت د ګرافونو ترمنځ اړیکه : په پورتنۍ دستګا کې تاسو د لګښت د ټولو ګرافو ترمنځ اړیکه وینئ چې لاندې څلور ناحیې ترې تشخیصې کیږي :

لومړۍ ناحیه : ټول لګښت ډیریږي خو نهایي لګښت د تولید مقدار په ډیر والي سره کمیږي او یو داسې نقطه (W) را رسیږي چې نهایي لګښت خپل اخري حد ته

رسیږي (m) .نهايي لګښت،منځنی ټول لګښت او متغیر منځنی لګښت نزولی لار نیسي .

دویمه ناحیه : په دویمه ناحیه کې ټول لګښت زیاتوالی مومي او نهایي لګښت صعودي لار نیسي خو ټول منځني لګښتونه او متغیر منځني لګښتونه نزولي لار نیسي .

دریمه ناحیه : په دریمه ناحیه کې نهايي لګښت او منځني متغیر ډیریږي خو ټول منځني لګښتونه کمیږي.

څلورمه ناحیه : په دې ناحیه کې د ټولو لګښتونو ګرافونه صعودي لار نیسي .

له پورتنیو څرګندونو څخه رامعلومیږي چې څنګه لګښت د تولید د مقدار په تغیر سره تغیر مومي . د دې پوښتنې ځواب چې تولیدونکي تر کومې تولید کوي او لګښت ورکوي ؟ په هغه بازار پورې اړه لري چې دوی په کې کړنې تر سره کوي .

دویم- د مصرفوونکو نظریه :

افاده : د هر مصرفوونکي غوښتنې نامحدودې او وسایل یې محدود دي او تل هڅه کې وي تر څو په لږو وسایلو ډیرې غوښتنې پوره کړي او سکون تر لاسه کړي .له یو توکي څخه لاسته راغلی سکون کولای شو چې په واحدیا اعدادو

معلوم کړو . د ساري په ډول يو شخص دوه ګيلاسه شيدې څکي نو ويلي شو چې دا شخص چې په اقتصاد کې ده ته مصرفونکی وايي 50، 10، 5واحدونو يا اعدادو په وسيله سکون ترلاسه کړو په اقتصاد کې له افادې څخه موخه د توکي هغه وړتيا ده چې د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو قابليت ولري. د ساري په توګه د لوښې د لرې کولو لپاره ډوډۍ او د دتندې د لرې کولو اوبه ته اړتيا ده چې اوبه او ډوډۍ افاديت لري د افادې د ښو پيژندلو لپاره لاندې توپيرونه اړين دي :

افاده او ګټه : بعضې خلک افاده او ګټه په يوه مانا کاروي دا په داسې حال کې ده چې افاده او ګټه يو له بل سره لوی توپير لري ډيری وخت ليدل کيږي چې يو توکی انسان ته زيان رسوي خو افاديت لري د ساري په توګه د شراب څښل انسان ته زيان رسوي خو د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو توان لري همداسې زهر د انسان د مرګ غوښتنه پوره کوي ځکه په زهرو کې افاديت شتون لري نو ځکه ويلي شو چې ټول ګټه لرونکي توکي افاديت لري خو ټول افاديت لرونکي توکي ګټه لرونکي توکي نه دي.

افاده او سکون : له افادې څخه موخه د يو توکي هغه خاصيت دی چې د انسان د يوې غوښتنې د سکون سبب ګرځي دا په دې مانا چې افاده په توکو کې دخيله ده او سکون د افادې تر کارونې وروسته تر لاسه کيږي .

د افادې بيلابيل ډولونه :

لومړنۍ افاده : کله چې موږ یو توکی موږ په لږ لږ مقدار کارو د توکي د لومړي مقدار په کارونې سره چې کوم افادیت ترلاسه کوو دې ته لومړنۍ افاده وایي د ساري په توګه د ډوډۍ خوړلو په وخت چې د لومړی مړۍ څخه کومه افاده حاصلیږي دې ته لومونۍ افاده وایي.

نهایي افاده : کله چې په یو وخت کې یو انسان د یو توکي څو برخې په متواتر ډول کاروي له هرې برخې چې کارونکي افادیت اخلي دې ته نهایي افادیت وایي.

ټوله افاده : کله چې د توکو د برخو په کارولو سره مصرفوونکو په ټولیز ډول له کوم افادیت ترلاسه کوي دې ته ټوله افاده وایي. کله چې مصرفوونکي د کوم توکي له یوې برخې ټول افادیت ترلاسه کړي نو دې ته د یو برخې ټول افادیت وایي.

مثبته افاده : افاده په هغه صورت کې مثبته وي چې غوښتنه په پوره توګه پوره شوې نه وي او مکمل سکون نه وي ترلاسه شوی. مکمل سکون هغه وخت ترلاسه کیږي چې نهایي افادیت صفر شي.

صفر افاده : افاده هغه وخت صفر کیږي چې سکون په مکمله توګه تر لاسه شي او د دې توکي د نورو کارولو په وجه سکون نه ترلاسه کیږي .

منفي افاده : افاده هغه وخت منفي کيږي کله چې د يو توکي مسلسل کارولو له کبله سکون مکمل تر لاسه شي او کله چې دا توکی نور کارول کيږي انسان ته تکليف رسوي .کولای شو په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

منه	ټوله افاده	نهايي افاده	لومړنۍ افاده
لومړۍ	20	20	لومړنۍ افاده
دويمه	35	15=20-35	مثبته افاده
دريمه	45	10=35-45	-
څلورمه	50	5=45-50	-
پينځمه	50	0=50-50	صفر افاده
شپږمه	45	5-=50-45	منفي افاده
اوومه	35	10-=45-35	منفي افاده

له پورتني جدول څخه راڅرګنديږي چې د لومړنۍ کاروني څخه شل سلنه افاده حاصليږي چې دې ته لومړنۍ افاده وايي د دويمې منې په خوراک سره افاده 35 ته لوړيږي چې دې ته نهايي افاده وايي همداسې د دريمې او څلورمې نهايي افاده 5او 10 ده خو کله چې پينځمه منه وخوري نو په مکمله توګه سکون حاصليږي نو دلته افاده صفر کيږي له دې وروسته بيا افاده منفي لور نيسي.

د نهايي افادې د کمښت قانون

موږ په ورځني ژوند کې وينو کله چې موږ د کوم توکي کارونه پيل کړو په لومړي سر کې دا توکي موږ ته ډېر سکون راکوي افاده يې هم ډيره وي خو کله چې موږ دا توکی په مسلسله توګه و کارو نو افاديت يې ور ور کميږي اخر يو داسې وخت راځي چې موږ د دې توکي کارول بندو په اقتصاد کې د انسان دې کړن ته د افادې دکمښت قانون وايي .په اقتصاد کې د شتمنۍ د ويش مهم او اساسي قانون دی. دا قانون د ايچ ايچ ګوسن له خوا په کال **1854**ميلادې کال کې وړاندې شو چې وروسته بيا مارشال په ښه انداز وړاندې کړو .

که نور عوامل ثابت وي د يو توکي د هر برخې له کاروني وروسته د هغه په افاديت کې نسبت وروسته ته کمښت راشي نو د افادې د کمښت قانون ورته وايي .ډاکتر مارشال په دې اړه وايي : په يو وخت کې يو ډول توکي مسلسل کارول د هغه توکي د نور په کارلو سره د هغه په افاديت کې کمښت راځي .

همدارنګه چيپ مين په دې اړه وايي : کله چې يو توکی له موږ سره په ډيره پيمانه شتون ولري نو موږ يې په ډيره کمه پيمانه د نور غوښتو تمه لرو .

د شربت ګيلاس	تېوله افاده	نهايي افاده
1	**12**	**12**
2	**22**	**10=12-22**
3	**30**	**8=22-30**

4	36	6=30-36
5	40	4=36-40
6	42	2=40-42
7	43	1=42-43

په پورتني جدول کې موږ او تاسو ګورو د شربتو د لومړي ګیلاس له کبله ټوله افاده دولس او نهایي افاده یې هم دولس ده خو کله چې دویم ګیلاس و څښنو ټوله افاده یې دوه ویشت کیږي او نهایي افاده یې کمیږي همداسې د دریو ،څلورو او نورو ګیلاسونو په کارونې سره په نهایي افاده کې کمښت راځي.

کولای شو په ګراف کې هم روښانه کړو :

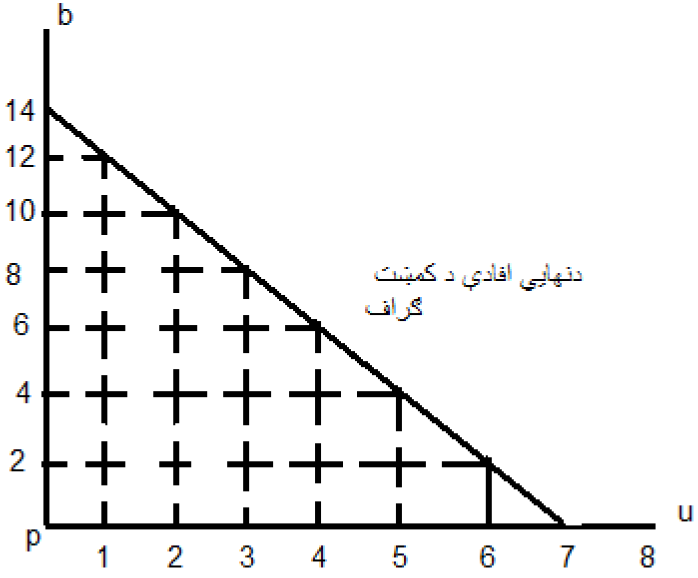

په پورتني ګراف کې وينو کله چې لومړی ګيلاس وکارول شي نهايي افاده دولس کيږي خو کله چې دويم وکارول شي نهايي افاده لسو ته راښکته کيږي او ګراف نزولي سير نيسي.

د نهايي افادې د کمښت د قانون فرضيات :د اقتصاد په علم کې هم د نورو قوانيو په څير د يو قانون د سم ثابتولو لپاره بايد يو څو خبرې فرض کړي چې دې ته د قانون مفروضات ويل کيږي . که دا مفروضات وي قانون سم ثابتيږي او که نه سم نه ثابتيږي د نهايي افادې د کمښت قانون لاندې مفروضات لري :

1. د برخو مناسب مقدار : د نهايي افادې د سم ثابتولو لپاره بايد د توکي برخې مناسبې وي که چيرته په برخې ډيرې کوچنۍ وي نو نهايي افاده د کمښت پر ځای نوره هم زياتيږي دساري په توګه کله چې يو انسان تږی وي د دې پر ځای چې يو ګيلاس اوبه ورکړل شي يو غړپ ورکول کيږي نو دهغه تنده لاپسې ډيريږي او کميږي نه . او که د غړپ پر ځای يو ګيلاس ورکړل شي نو سمدستي يې نهايي افاديت کميږي .
2. يو شان ځانګړتياوې : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم بايد فرض کړای شي د کوم توکي برخې چې کارول کيږي بايد يو شان بڼه او ځانګړتياوې ولري د هرې برخې وزن،بڼه حجم او خوند بايد يو شان وي .د ساري په توګه کله چې موږ منه معيار نيسو ټولې منې بايد يو شان وي داسې نه چې يوه کوچنۍ او بله غټه وي او يې په خوند کې توپير وي .

3. مسلسل کارول : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید په نظر کې ونیول شي چې توکي باید په مسلسله توګه وکارول شي او که مسلسل ونه کارول شي دا قانون سم نه ثابتیږي. د مثال په توګه که یو شخص یوه منه سهار او یوه ماښام وخوري نو د منې افاده نه کمیږي .

4. د مصرفوونکو عاید :د دې قانون سم ثابتولو لپاره یو شرط دا هم دی چې د مصرفوونکي په عاید کې تبدلي رانشي ځکه کله چې یو انسان عادي مامور او یو باسیکل لري خو کله چې د انسان وزیر شي نو سمدستي موټر اخلي نو دلته د باسیکل افاده صفر کیږي دا په داسې حال کې ده چې له دې انسان سره د باسیکلونو په شمیر کې زیاتوالی نه دی راغلی. همدرانګه د مصرفوونکي په ذهنیت کې تغیر هم دا قانون سم نه ثابتوي ځکه یو شخص ام خوري خو کله چې په یاد شي چې ډاکتر له امه څخه منع کړی سمدستي د ام خوړل دروي نو دلته خو د ام په افادیت کې کمښت نه راځي بلکې د انسان په ذهن کې تغیر راځي .

5. دود او دستور کې توپیر : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید په نظر کې ونیول شي چې د خلکو په دود دستور کې توپیر نه وي راغلی ځکه کله چې د یو توکي دود لاړ شي خلک یې نه اخلي دا په داسې حال کې ده چې د توکي په مقدار کې به تغیر نه وي راغلی مګر افادیت به یې کم شوی وي .

د نهايي افاديت د کمښت د قانون استثنات يا حدود

بعضې داسې وختونه وي چې دا قانون هلته نه تطبيقيږي اويا د يو څه وخت لپاره معطليږي چې دې حالت ته موږ د قانون حدود يا استثنات وايی د نهايي افاديت د کمښت قانون لاندې استثنات لري :

- پوه او هنر : د پوهې او هنر د حاصلولو برخه کې دا قانون نه تطبيقيږي د پوهې د ترلاسه کولو لپاره چې يو انسان څومره مطالعه کوي علاقه يې لا پسې ډيريږي . که غور وکړو کله چې انسان يو کتاب څو څو ځله مطالعه کړي نو زړه يې ور څخه توريږی چې د پوهې او هنر په برخه کې هم دا قانون تر يو بريده تطبيقيږي .
- پيسې او شتمني : د پيسو او شتمني په برخه کې هم دا قانون سم نه ثابتيږي ځکه انسان په طبيعي لحاظ حريص دی که پيسې او شتمني په ډير مقدار ولري نورې هم غواړي د دې سبب دا دی چې د انسان غوښتني نسبت وسايلو ته ډيرې دي نو ځکه تل د خپلو غوښتنو د پوره کولو په موخه د پيسو او شتمني د ترلاسه کولو په موخه هلې ځلې کوي .
- کارول او د شمير ډيرښت : بعضې داسې توکي شته چې څومره ډير کارول کيږي او په شمير کې ډيرښت راشي افاديت يې نه کميږي د ساري په توګه که په يو ښار کې موبايل ډير شي نو ډير خلک يې کاروي افاديت يې نور هم ډيريږي .

- نمود او نمایش : هر انسان په فطري ډول ځانپالی وي د نورو په وړاندې د عزت د ترلاسه کولو په موخه په نمود او نمایش ډېر زیار باسي هغه د نمود او نمایش وسایل ډېر کاروي چې د دې توکو په ډېر کارولو سره یې افادیت نه کمیږي نو ځکه په دې توکو دا قانون تطبیقیږي همدارنګه انسان تل د اقتدار او واک په ترلاسه کولو پسې ګرځي او هر څومره چې ډېر تر لاسه کړي افادیت یې نه کمیږي لاپسې ډیریږي د دې تر څنګ په نشه یي توکو هم دا قانون نه طبیقیږي ځکه د نشه یی توکو مسلسل کارول د انسان عادت ګرځي او تل هڅه کې چې ډېر تر لاسه کړي او افادیت یې نه کمیږي .

د نهایي افادې د کمښت قانون له مفروضاتو او استثناتو سره سره بیا هم ډېر مهم قانون دی او په دې هر هوښیار انسان پوهیږي چې د یو توکي مسلسل کارول د هغه افادیت کمیږي .د تقاضا قانون هم د نهایي افادې د کمښت په قانون ولاړ دی د نهایي افادې دکمښت قانون له مخې د یو توکي ډېر کارول د هغه په افادیت کې کمښت راځي نو له دې کبله مصرفوونکی غواړي د یو توکي نور وپیري چې د هغه قیمت ټیټ شي چې د انسان له دې رویې څخه د تقاضا قانون اخیستل شوی او هغه دا ده چې د قیمت په ټیټوالي سره تقاضا ډیریږي او د قیمت په جګوالي سره تقاضا کمیږي ،همدرانګه مصرفوونکي ته لارښونه کوي چې هغه باید دومره توکي وپیري چې نهایي افاده یې له قیمت سره برابره وي که نهایي افاده یې له قیمت څخه ډیره وي نور اخلي اوکه نه همدرانګه د قیمت په ټاکلو کې هم له موږ سره مرسته کوي ځکه موږ هغه توکي پیرو چې قیمت او افاده یې سره مساوي وي د دتر څنګ د مالیې په ټاکلو کې هم دا قانون

له موږ سره مرسته کوي ځکه شتمن باید ډیره مالیه ورکړي ځکه له هغو سره شتمني ډیر شتون لري او افادیت یې هم ورته ډیر نه وي او غریب باید لږ ورکړي ځکه له هغو سره شتمني کمه کوي او ډیر افادیت ورته لري .

د نهایي افادې د مساوات قانون

د نهايي افادې د کمښت مطابق د یو توکي مسلسل کارول د هرې راتلونکې برخې نهایي افاده کمیږي او یو داسې ځای را رسیږي چې نهایي افاده یې صفر کیږي. یو هوښیار انسان یو توکی په دومره مقدار هم نه کاروي چې نهایي افاده یې صفر ته ورسیږي بلکې دې حالت ته له رسیدو مخکې هغه بل توکي ته مخه کوي د ده له کارولو وروسته بل توکي ته مخه کوي هغه په بیلابیلو توکو ځکه مصارف کوي چې له ټولو توکو نهایي افاده مساوي ترلاسه کړي چې په اقتصاد کې دې قانون ته د نهایي افادې د مساوات قانون وايي .

که له یو مصرفوونکي سره یو داسې توکي شتون ولري چې په ډیرو برخو کې کارول کیږي او مصرفوونکی دا توکي داسې وکاروي چې له ټولو برخو یو شان نهایي افاده ترلاسه کړي نو دې ته د نهایي افادې د مساوات قانون وايي .ډاکتر الفرد مارشال د نهایي افادې د کمښت قانون داسې تعریف کړی دی :

که له یو شخص سره یو داسې توکي شتون ولري چې له یو څخه په ډیرو کارونو کې کارول کیږي او دا توکي یوازې په هغو کارونو داسې وکاروي چې له ټولو

مساوي نهايي افاده ترلاسه کړي .کولای شو چې په لاندې جدول کې هم روښانه کړو:

د پیسو واحدونه	غنم	غوړي	بوره
1	16	14	12
2	14	12	10
3	12	10	8
4	10	8	6
5	8	6	4
6	6	4	2
ټوله نهايي افاده	66	54	42

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې له يو شخص سره ټولې شپږ افغانۍ شتون لري هغه غواړي چې غنم،غوړي او بوره پرې واخلي .که دا شخص ټولې افغانۍ په غنمو ورکړي نو ټوله افاده يې 66واحده تر لاسه کوي او که غوړي پرې واخلي ټول افاديت يې 54واحده کيږي او که بوره پرې واخلي نو 42 واحده کيږي .که مصرفوونکی هوښيار وي نو ټولې پيسې به هيڅ وخت هم يوازې په غنمو،غوړيو او يا بوره ونه لګوي .که هغه درې افغانۍ په غنمو ورکړي 12 واحده افاده تر لاسه کوي او که څلور نو 10 واحد افاده تر لاسه کوي او که څلورمه افغانۍ په غوړيو مصرف کړي نو 14واحده نهايي افاده ترلاسه کوي همداسې نوځکه

مصرفوونکی څلورمه افغانۍ په غوړيو لګوي او پنځمه افغانۍ هم په غوړيو لګوي ځکه له غنمو دلته ډیره افاده تر لاسه کوي . او شپږمه افغانۍ که په غوړيو ولګوي نو هغه 10 واحده نهايي افاده ترلاسه کوي او که په بورې يې ولګوي نو 14واحده نهايي افاده تر لاسه کوي . که مصرفوونکی دا ټولې افغانۍ داسې بدلې رابدلې ولګوي نو له ټولو لګول شويو پیسو څخه لاسته راغلی نهايي افاده سره مساوي وي نو له ټولې افادې څخه ډيره افاده ترلاسه کيږي .

که درې لومړۍ افغانۍ په غنمو ولګول شي نو ټوله افاده :

16+14+12=42 برخې

څلومه او پنځمه افغانۍ په غوړيو لګوي ټوله افاده :

14+12=26برخې

شپږمه افغانۍ که په بوره ولګوي نو ټوله افاده :=12

داسې پيسې چې په بيلابيلو لارو چې ولګول شي نو ټوله لاسته راغلې 80 واحده افاده ترلاسه کوي که دا مصرفوونکی خپلې افغانۍ په بله طريقه ولګوي نو له 80 څخه ډيره نه شي ترلاسه کولای .

کولای شو چې په ګراف کې هم وښايو :

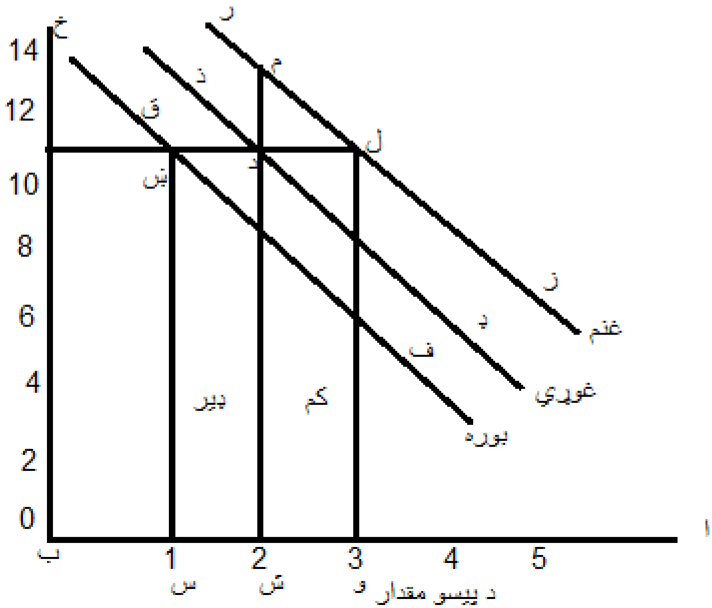

په پورتني ګراف کې زر د غنمو نهايي افادي خط، ډذ د غوړيو نهايي افادي خط او ف ق د بورې د نهايي افادي خط راښيي.که درې افغانۍ په غنمو ،دوه په غوړيو او يوه افغانۍ په بورې مصرف کړي نو د پيسو د هر واحد نهايي افاده سره مساوي ده لکه څرنګه چې په ګراف کې معلومېږي . په دې ترتيب د پيسو کارول مصرفوونکو ته تر ټولو ډېره افاديت تر لاسه کوي که له دې پرته په هر لار وکاروي نو کم افاديت تر لاسه کوي که په بورې د يوې افغانۍ پر ځای دوه افغانۍ ولګوي نو س ش او ښ ډېرېږي په بورې د يوې افغانۍ د زياتولي په صورت کې د غنمو يوه افغانۍ کمېږي په غنمو د يوې افغانۍ کم مصرف سره و

ل ش م کمیږي . زیات شوی مقدار له کم شوی مقدار څخه لږ دی نو ځکه له پورتني ترتیب څخه بل هر ترتیب کې مصرفوونکو زیان مومي.

دلته د پیسو د هر واحد نهایي افاده مساوي نه ده او په دې شکل کې هم ښکاري چې مصرفوونکو ته هغه وخت ډیر افادیت ترلاسه کیږي چې د هر واحد نهایي افاده سره مساوي وي .

د نهایي افادې د مساوات د قانون دویم نوم د استبدال دی ځکه مصرفوونکی خپلې پیسې په بیلا بیلو لارو لګوي تر څو له ټولو مساوي افاده تر لاسه کړي .همدرانګه د دې قانون دریم نوم ناپیلی دی ناپیلی ځکه ورته وایي چې مصرفوونکی په یو داسې ځای کې وي چې د ټولو توکو نهایي افاده مساوي وي نو ځکه توکی یو پر بل د برتري ورکولو څخه ډډه کوي .او د دې قانون څلورم نوم سکون دی دې قانون ته د سکون قانون ځکه وایي چې په دې قانون کې مصرفونکی پیسې په بیلا بیلو لارو لګوي تر څو ټوله افاده تر ټولو ډیره شي د ډیرې افادې په تر لاسه کولو سره مصرفوونکی ډیر سکون تر لاسه کوي .

د نهایي افادې د مساوات د قانون حدود : د قانون لپاره حدود په دې مانا کې په همدې حدودو کې قانون چلیږي چې د دې قانون لپاره په لاندې ډول دي :

- دود دستور او فیشن : بعضې مصرفونکي د توکو د نهایي افادې پر ځای دود دستور او فیشن په نظر کې نیسي .د ساري په توګه ښځې قیمتي لباس

او زیورات کاروي په دې توکو د پیسو له لګښت څخه مساوي افاده نه ترلاسه کیږي نو ځکه دا قانون دلته صدق نه کوي .

- معلومات : ځینې وخت مصرفوونکو ته د بازار په اړه معلومات نه وي نو ځکه د پیسو د مقدار د لګولو له کبله مساوي افاده نه شي ترلاسه کولی .
- بې پروایي : مصرفوونکي ځیني وخت د پیسو د لګښت په وخت کې بې پروایي کوي او د توکو افادیت په نظر کې نیسي او د پیسو واحدونه په لګښت رسوي نو ځکه مساوي افادیت نه ترلاسه کوي او دا قانون هم دلته نه پلي کیږي .
- د ویش وړ نه وي : ځیني داسې توکي وي که په وړ برخو وویشل شي نو کارول یې ستونزمن کیږي د ساري په توګه لکه موټر ،قالینه او نور په دې حالت کې هم مصرفوونکي نهایي افادیت نه شي تر لاسه کولای .

د نهایي افادې د مساوات د قانون اهمیت

- د شتمنۍ ویش : هر مصرفوونکی غواړي خپل وسایل داسې وکاروي چې ډیر افادیت تر لاسه کړي نو دا قانون ورته لارښونه کوي چې په هغو توکو لګښت ونه کړي چې افادیت یې لږ وي بلکې په هغو توکو یې ولګوي چې ډیر افادیت ولري او دتوکو افادیت سره مساوي تر څو ډیرسکون ترلاسه کړي .
- د شتمنۍ پیدا ابنبت : متشبث له خپلو محدود وسایلو څخه د ډیر ګټې د ترلاسه کولو تمه لري متشبث ډیره ګټه هغه وخت ترلاسه کوي چې د تولید وسایل ښه سره ګډ کړي د وسایلو ښه ګډ لپاره متشبث وسایل تبدیل راتبدیلوي تر څو یې ښه وکاروي له تبدیلولو سره متشبث ته معلومیږي دکوم عامل چې

نهايي افاديت کم وي د هغه پر ځای يو بل عامل چې ډير افاديت ولري کاروي نو له دې کبله متشبث ته دا قانون ور ښيي چې د توليد عوامل داسې وکاروي چې ډيره ګټه تر لاسه کړي .

- د شتمنۍ تبادله : د توکو تبادله او د ارزښت او قيمت په ټاکلو کې دا قانون ډير اهميت لري د توکو د تبادلې په وخت کې مصرفوونکی لږ افاديت لرونکي توکو په ډير افاديت لرونکي توکي تبادل کړي ډير سکون ترلاسه کوي .
- د شتمنۍ ويش : د ملي عايد ويش د پيداينښت د هر عامل د نهايي افاديت پر اساس وي متشبث د هر عامل په مقابل کې ورکړه د هغه د نهايي افاديت مطابق کوي ځکه که د توليد د عامل بدله د هغه د نهايي افاديت څخه کم ورکړي نو د توليد لپاره د هغه ترلاسه کول ستونزمن کيږي .د نهايي افادې د مساوات قانون د ملي عايد ويش او د توليد د عواملو د بدلې په ټاکلو کې مرسته کوي .

دریم څپرکی

تقاضا Demand

انسانان د خپلو غوښتنو په پوره کېدا پيسې ګرځي کله چې يو ښه شی ګورې د ترلاسه کولو په هڅه کې يې شي د انسان غوښتنې اړتياوې نه شي پوره کولای ځکه که اړتياوو غوښتنې پوره کولای شوای نو له موږ سره د اوسيدو لپاره کور، د خوراک لپاره خواړه او د اغوستو لپاره کالي شتون لري خو موږ بيا هم غوښتنې لرو خو د غوښتنو د پوره کولو لپاره يوازې اړتيا بشپړه نه ده ګڼ شمير نور شيانو ته هم اړتيا ده دا خبره سمه ده تر څو چې په زړه کې د يو توکي د اخيستلو خواهش شتون ونه لري نو تقاضا نه رامنځته کيږي خو يوازې غوښتنه تقاضا نه ده غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدليږي چې لاندې شرايط ولري :

1. د اخيستو ځواک : دانسان غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدليږي چې د اخيستو ځواک يې ولري يانې د غوښتنې د پوره کېدا لپاره پيسې له ځانه سره ولري د ساري په ډول د يو ښه موټر غوښتنه هغه وخت تقاضا کيږي چې د اخيستو ځواک يې ولري که د اخيستو ځواک يې ونلرې دا غوښتنه يوازې

غوښته پاتې کيږي او تقاضا نه جوړيږي نو په اقتصاد کې غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدليږي چې د يو توکي د اخيستو ځواک ولري .

2. د اخيستلو اراده : کله چې يو شخص د شي د ترلاسه کولو لپاره د غوښتنې په تقاضا د بدليدو دويم شرط اراده ده چې دا شخص يې بايد وکړي د ساري په ډول د يو شتمن سړي لپاره د يو لوکس موټر اخيستل اسانه کار دی او د اخيستلو ځواک يې هم لري خو که داسړی اراده ونه کړي نو د ده دا غوښتنه يوازې غوښتنه پاتې کيږي په تقاضا نه بدليږي .

په اقتصاد کې تقاضا د يو شي د اخيستو غوښتنه ،د اخيستلو ځواک او د اخيستلو اراده چې درې واړه په وخت کې سره يو ځای شي تقاضا ترې جوړيږي او که يو ځای نه شي تقاضا نه بلل کيږي . پروفيسور بنهم تقاضا داسې تعريفوي : په ځانګړي وخت او ځانګړي قيمت د توکو هغه مقدار چې اخيستونکي يې د اخيستو قدرت ولري تقاضا بلل کيږي . کولای شو د تقاضا مفهوم په مساوات کې هم توضيح کړو : تقاضا= د اخيستلو ځواک+ د اخيستلو اراده .

په تقاضا او غوښتنې کې توپير : د تقاضا د مفهوم د ښه پوهيدو لپاره اړينه ده تر څو په دې توپير پوه شوو . په دې نړۍ کې هر شخص غواړي چې د خان په خير ژوندتير کړي د ژوند ښه وسايل ولري چې د دې ټولو ترلاسه کول يوه غوښتنه ده او دخلکو له دې غوښتنې څخه هغه وخت تقاضا جوړيږي چې د اخيستلو ځواک او اراده يې ولري کنه دا يوازې غوښتنه ده او بس .

په تقاضا او اړتیا کې توپیر

د تقاضا او اړتیا د توپیر د معلومولو لپاره یو مثال په نظر کې نیسو که یو شخص له خپل دفتر څخه څلور کیلومتره لرې اوسیږي ددې ستونزې د لرې کولو لپاره یو بایسکل ته اړتیا لري د ده دا اړتیا هغه وخت تقاضا کیږي کله چې د اخیستو ځواک او اراده ولري .

له قیمت سره د تقاضا اړیکه : تقاضا له قیمت سره مخامخ اړیکه لري که موږ ته د یو توکي د قیمت په اړه معلومات نه وي نو موږ د هغه توکي تقاضا نه شو معلومولی له قیمت پرته د تقاضا یادول بې مانا دي د ساري په ډول موږ نه شو کولای چې وو وایو د غوړو تقاضا لس کیلو ګرامه ده لیکن داسې ویلې شو چې اته کیلو غوړو ته تقاضا ده چې د یو کیلو ګرام غوړیو قیمت پنځوس افغانۍ وي دا په دې مانا چې هر شخص د توکو قیمت ته ګوري بیا یې پیري کله چې د توکي په قیمت کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر راځي . کولای شو په لاندې جدول کې هم واضیح کړو :

في کیلو ګرام قیمت (افغانۍ)	تقاضا (کیلو ګرام)
50 پنځوس افغانۍ	4 کیلو ګرام
40 څلویښت افغانۍ	8 کیلو ګرام
30 دیرش افغانۍ	12 کیلو ګرام

20 شل افغانۍ	16 کیلو ګرام
10لس افغانۍ	20 کیلو ګرام
5پنځه افغانۍ	25 کیلو ګرام

تاسو په پورتني جدول کې ګورئ چې کله قیمت لوړیږي تقاضا هم کمیږي خو کله چې قیمت ټیټیږي تقاضا ډیریږي د ساري په ډول کله چې د منو قیمت پنځوس افغانۍ وي نو تقاضا ورته څلور کیلو ګرامه وي خو کله چې قیمت څلویښت افغانۍ کیږي تقاضا ورته اته کیلو ګرامه کیږي .کولای شو چې په ګراف کې يې هم توضیح کړو :

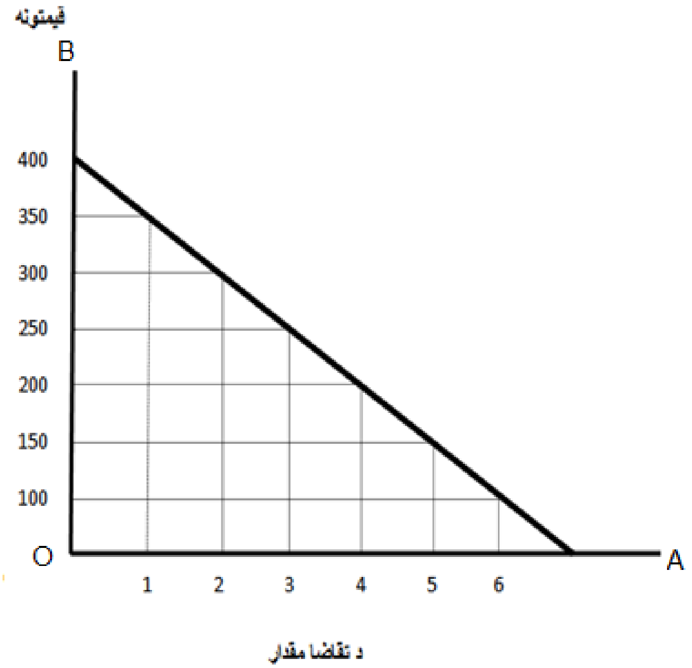

په پورتني ګراف کې تاسو AOاو BOدوه مستقيم خطونه ګورئ چې د O په نقطه کې يو بل پرې کوي . په دې ګراف کې د OAخط د تقاضا مقدار ښيي او د OBخط د قيمت اندازه ښيي .کله چې د توکي قيمت 350افغانۍ وي نو تقاضا ورته 1وي خو کله چې 300 افغانيو ته راځي تقاضا ورته ډېرېږي او دوه کېږي همداسې تر اخره دا په دې مانا چې کله قيمت لوړېږي تقاضا کمېږي او کله چې قيمت ټيټېږي تقاضا ډېرېږي .

د تقاضا قانون Law of Demand: د تقاضا قانون د مصرفوونکو هغه ارتجاعيت ښيي چې د يو توکي د قيمت په تغير سره د هغو په تقاضا کې تغير

راځي په ټولیز ډول داسې څرګندیږي کله چې د یو توکي قیمت لوړ شي تقاضا یې کمیږي خو کله چې قیمت ټیټ شي تقاضا ډیریږي د قیمت او تقاضا دې اړیکې ته د تقاضا قانو ن وایي . پروفیسور مارشال د تقاضا قانون داسې تعریف کړی : که نور عوامل ثابت وي د یو توکي د قیمت په ټیټوالي سره تقاضا کې ډیربښت او د قیمت په جګوالي تقاضا کې کمښت راځي .

یو خبره د یادونې وړ ده چې د قیمت او تقاضا تغیر کوم تناسب نه لري د ساري په توګه که د یو توکي قیمت دوه برابره شي مهمه نده چې تقاضا له پخوا څخه نیمه شي .کولای شو د تقاضا قانون په لاندې جدول کې هم توضیح کړو :

في کیلو ګرام قیمت (افغانۍ)	تقاضا (کیلو ګرام)
30 دیرش افغانۍ	5 کیلو ګرام
25 پنځویشت افغانۍ	10 کیلو ګرام
20 شل افغانۍ	20 کیلو ګرام
15پنځلس افغانۍ	30 کیلو ګرام
10لس افغانۍ	40 کیلو ګرام
5 پنځه افغانۍ	50 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ کله چې د بورې قیمت دیرش افغانۍ وي نو تقاضا ورته 5 کیلو ګرامه وي خو کله چې قیمت لس افغانۍ کیږي نو تقاضا هم ورسره

ډيريږي او 40 کيلو ګرامو ته رسيږي. د دې خبرې مطلب دا چې کله د بورې په قيمت کې جګوالى راځي تقاضا يې کميږي او کله چې د بورې په قيمت کې ټيټوالى راځي تقاضا يې لوړيږي.

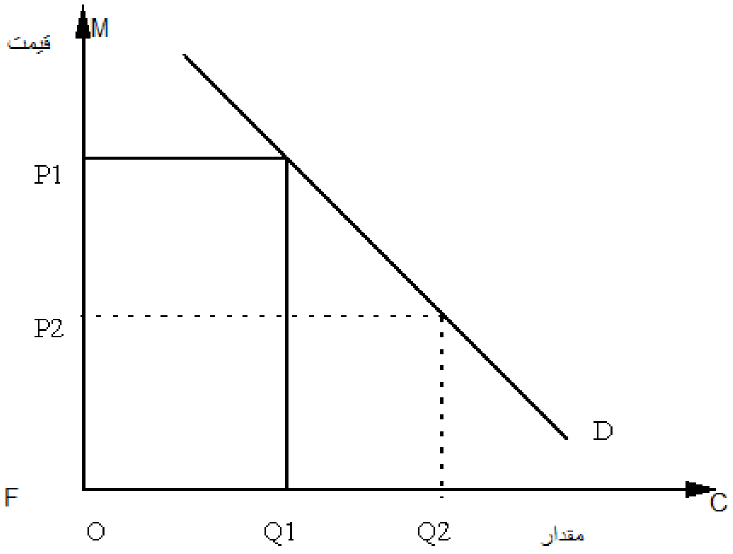

د تقاضا قانون د معلوملو لپاره مو دوه مستقيم خطونه FC او FM ويستلي چې د F په نقطه کې يو بل قطعه کوي چې FC د تقاضا مقدار او FM د قيمت اندازه رانښيي تاسو ګورو کله چې قيمت په P1 کې وي نو د تقاضا مقدار په Q1 کې خو

کله چې قیمت P2 ته راټيټیږي د تقاضا مقدار تغیر خوري Q2 ته لوړیږي . له ګراف څخه معلومیږي کله چې قیمت لوړ وي تقاضا کمه او کله چې قیمت ټیټ شي تقاضا ډیریږي چې همدې ته د تقاضا قانون وایي.

د تقاضا د قانون فرضیات : کله چې موږ د تقاضا د قانون په اړه خبرې کوو نو موږ په لومړي سر کې دا روښانه کړه چې د تقاضا قانون هغه وخت سم ثابتیږي کله چې نور عوامل ثابت وټاکل شي چې همدې عواملو ته د تقاضا د قانون فرضیات وایي او په لاندې توګه ترې یادونه کوو :

- د مصرفوونکو عواید : موږ د تقاضا د قانون په وخت د مصرفوونکو عواید ثابت په نظر کې نیسو څکه که د مصرونکو په عوایدو کې ډیرښت راشي که قیمت پورته هم لاړ شي کیدای شي چې خلک په هماغه اندازه تقاضا ولري او که د مصرفوونکو په عوایدو کې کمښت راشي د قیمت په ټیټوالي سره سره بیا هم په تقاضا کې ډیرښت رانه شي .
- عادات او فیشن :د تقاضا قانون هغه وخت سم ثابتیږي چې د مصرفوونکو په عادت او فیشن کې تغیر رانشي که چیرته د مصرونکو په عادت او فیشن کې تغیر راشي د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم خلک ورته ډیره تقاضا لري او پیري یې.
- د متبادلو توکو قیمت : کله چې د یو توکي متبادل توکي وجود ولري کله چې د متبادلو توکو په قیمت کې تغیر راځي ورسره د دې توکي په قیمت کې

هم تغير راځي نو د تقاضا د قانون د سم والي لپاره د متبادلو توکو قيمت ثابت نيول کيږي .

- د توکو بڼه : د تقاضا د قانو ن د سم ثابتوالو لپاره دا هم اړينه ده چې د توکو بڼه تغير ونه کړي ځکه که چيرته توکي د پخواني توکي سره په وزن ، خوند او شکل کې تغير ولري او کم افاديت ولري د قيمت په جګوالي سره سره بيا هم تقاضا نه ډيريږي اوکه د خوند ،وزن او شکل په سبب له پخواني توکي ښه وي د قيمت په جګوالي بيا هم تقاضا لري نو له دې کبله د تقاضا قانون سم نه ثابتيږي .

- د مصرفوونکو شمير : د تقاضا د قانون د سم والي لپاره اړينه ده چې د مصرفوونکو په شمير کې تغير رانه شي ځکه کله چې د يوتوکو د مصرفوونکو په شمير کې ډيرښت راشي نو د قيمت په لوړوالي سره سره بيا هم په تقاضا کې توپير نه راځي.

- د راتلونکي فکر : که چيرته دخلکو په ذهن کې د يو توکي د کمښت ويره شتون ولري د توکي د قيمت په جګوالي سره سره ی‌ې بيا خلک ډير اخلي ددې لپاره چې د تقاضا قانون سم ثابت شي د راتلونکي حالت سم په نظر کې نيول کيږی .

- د تقاضا په بڼه کې تغير : کله چې د خلکو د تقاضا په بڼه کې تغير راشی بيا هم د تقاضا قانون سم نه ثابتيږي د ساري په ډول يو سړی دی کله چې منې کيلو پنځلس افغانۍ شي يو کيلو هم نه اخلي خو ناڅاپه سړي ناروغه کيږي ډاکتر ورته وايي چې له منو پرته نور څه مه خوره نو سړی مجبور دی که منې هر

ځومره قیمته شي بیا هم منې اخلي چې دلته د تقاضا په بڼه کې تغیر راځي چې دا حالت هم د تقاضا په قانون کې نه شته د خلکو د تقاضا بڼه باید تغیر ونه خوري .

- د توکو اعلانول : د تقاضا په قانون کې داسې هم ویل کېږي چې توکي د اعلان په وسیله په زړه راښکونکي او ښه انداز مه وړاندې کوئ ځکه چې په تقاضا کې يې ډیربنت رانه شي .
- نوي کارول : که د یو توکي نوي کارول رامنځته شي د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم تقاضا ډیریږي د ساري په ډول کله چې د بریښنا کارول رامنځته شول د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم خلک ډیر کاروي او تقاضا ورته شتون لري چې دلته هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

د تقاضا د قانون استثنات: د تقاضا د قانو ن پر اساس کله چې د یو توکي قیمت لوړ شي تقاضا يې کمیږي خو کله چې قیمت ټيټ شي تقاضا ورته ډیریږي خو ځیني داسې حالتونه دي چې هلته د تقاضا قانون نه عملي کیږي .

1. ارزانه توکي : په ډیر کم قیمت لرونکو توکو دا قانون نه عملي کیږي ځکه یوه غریبه کورنۍ د غنمو پر ځای جوار کاروي خو کله چې جوار ډیر ارزانه شي دا کورنۍ د جوارو تر څنګه د غنمو کارول هم پیل وي نو ځکه د جوارو د قیمت له ټيټوالي سره سره بیا هم ورته تقاضا نه ډیریږي .
2. لوړ قیمت لرونکي توکي : لوړ قیمت لرونکي توکي چې شان او شوکت لپاره کارول کیږي دا قانون پرې نه کارول کیږي لکه سره زر ،سپین زر او نور ځکه د سرو قیمت راټيټ شي بیا يې هم غریب خلک نه پیري .

3. په راتلونکي قیمت : که په راتلونکي کې د یو توکي د قیمت د لوړېدو امکان وي بیا هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي ځکه د یو توکي قیمت لوړ شي د تقاضا د قانون پراساس تقاضا یې باید کمه شي مګر خلک په دې ویره کې وي چې نور هم لوړیږي بیا یې هم تقاضا کې ډیربنت راځي .

4. د توکي کمښت : که مصروفوونکي د یو توکي په اړه دا خطر احساس کړي چې کیدای شي توکي کم شي نو د قیمت په ډیر والي سره بیا هم خلک پیري دلته د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

د تقاضا راټولیدل او پراخیدل Extension and contraction of demand:

کله چې په تقاضا کې تغیر د قیمت د تغیر په سبب رامنځته شي دې ته د تقاضا راټولیدل او پراخیدل وايي . که قیمت ټیت شي تقاضا ډیره شي دې د تقاضا پراختیا وايي او که قیمت لوړ شي تقاضا کمه دې د تقاضا راټولیدل وايي . چې کولای شو په لاندې جدول کې یې هم وښایو :

د تقاضا پراختیا		د تقاضا راټولیدل	
في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
4 افغانۍ	2 کیلو ګرام	1 افغانۍ	8 کیلو ګرام
3 افغانۍ	4 کیلوګرام	2 افغانۍ	6 کیلو ګرام
2 افغانۍ	6 کیلو ګرام	3 افغانۍ	4 کیلو ګرام
1 افغانۍ	8 کیلو ګرام	4 افغانۍ	2 کیلو ګرام

په پورتني لومړي جدول کې تاسو ګورئ کله چې د توکي قیمت ټیټیږي تقاضا ورته ډیریږي دا په دې مانا چې توکي تقاضا پراختیا مومي او دې ته د تقاضا پراختیا وایي په دویم جدول کې کله چې د توکي قیمت لوړیږي تقاضا یې کمیږي چې همدې ته د تقاضا راټولیدل وایي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښیو :

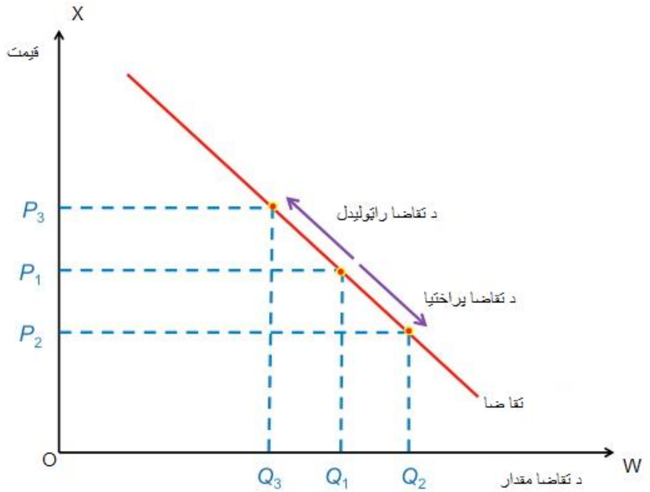

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مسقیم خطونه OWاو OX چې د Oپه نقطه کې سره قطعه کوي OWمستقیم خط د تقاضا مقدار او د OX مستقیم خط قیمت اندازه ښیي ، همدارنګه تاسو په ګراف کې ګوري کله چې قیمت په P1 کې وي د تقاضا مقدار په Q1 کې وي . کله چې قیمت P3 شي تقاضا ورسره راټولیږي له

Q1څخه Q3 ته راالوېږي .خو کله چې قیمت له P1څخه P2 ته راولیږي تقاضا ورسره پراختیا مومي له Q1 څخه Q2 ته مخه کې تقاضا ورسره پراختیا مومي .

د تقاضا لوړېدل او ټیټېدل Rise and Fall of Demand: کله چې په قیمت کې تغیر نه وي راغلی خو په تقاضا کې تغیر راشي او یا قیمت کې تغیر راشي خو تقاضا کې تغیر رانه شي دي د تقاضا لوړېدل او ټیټېدل وایي .

د تقاضا لوړېدل : کله چې د یو توکي قیمت تغیر نه وي کړی خو د ځیني عواملو لکه د فیشن ،د عوایدو ډېرښت په وجه په تقاضا کې ډېرښت راغلي وي او یا د یو توکي قیمت لوړ شوي وي خو تقاضا کې تغیر نه وي راغلی دې ته د تقاضا لوړېدل وایي .

1. قیمت هماغه وي تقاضا کې ډېرښت راغلی وي
2. قیمت لوړ شوی وي خو تقاضا پخوانۍ وي .

کولای شوو په لاندې جدول کې موضوع ښه روښانه کړو په لومړي جدول کې مورږ قیمت تغیر نه وي کړي تقاضا ډېر شوي وي روښانوو:

لومړی جدول

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
30 افغانۍ	5 کیلو ګرام

30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
30 افغانۍ	15 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې د یو کیلو منهو قیمت 30 افغانۍ وي د ځینو عواملو له کبله په تقاضا کې تغیر راغلو تقاضا له پنځو کیلو ګرامو څخه لسو کیلوګرامو او له لسو څخه پنځلسو ته پورته شوې همدارنګه کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښیو :

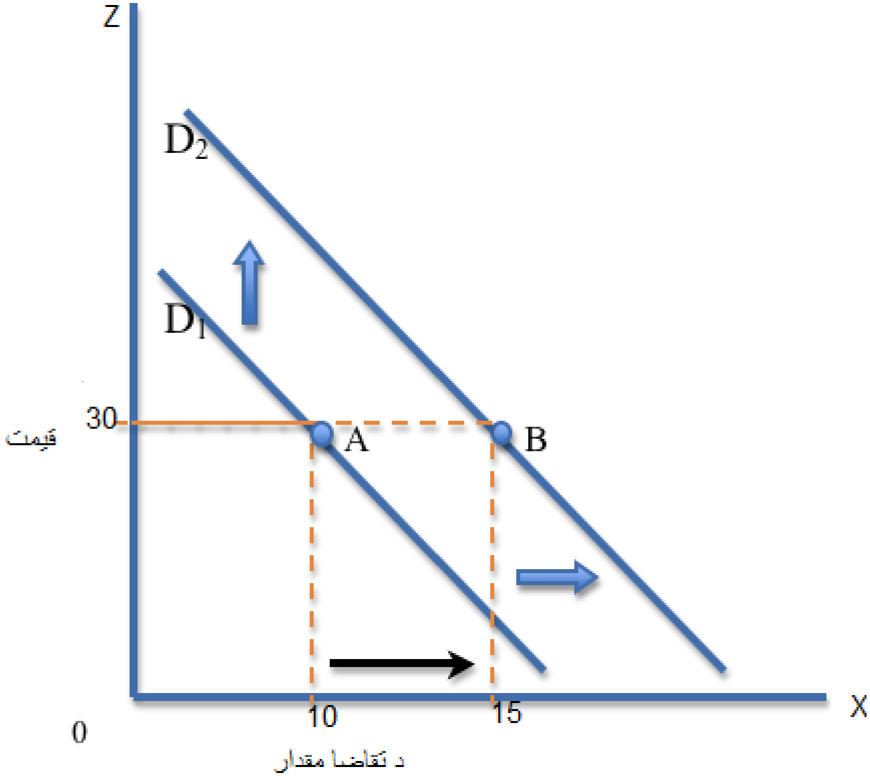

په ګراف کې تاسو ګورئ چې کله چې قمیت دیرش افغانۍ وي تقاضا خط په D1 کوي خو د ځینو عواملو له کبله په همدې قیمت د تقاضا خط له D1 څخه D2 ته لوړیږي چې همدې ته د تقاضا لوړیدل وايي.

دويم جدول

في کیلو ګراف قیمت	تقاضا
30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
40 افغانۍ	10 کیلو ګرام
50 افغانۍ	10 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ کله قیمت دیرش افغانۍ وي د تقاضا مقدار لس کیلو ګرامه وي خو کله چې قیمت له دریشو افغانیو څخه څلویښتو افغانیو ته لوړ شي بیا هم په تقاضا کې تغیر نه راځي تقاضا په پخوانۍ بڼه شتون لري تقاضا هماغه لس کیلو ګرامه وي چې کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښایو :

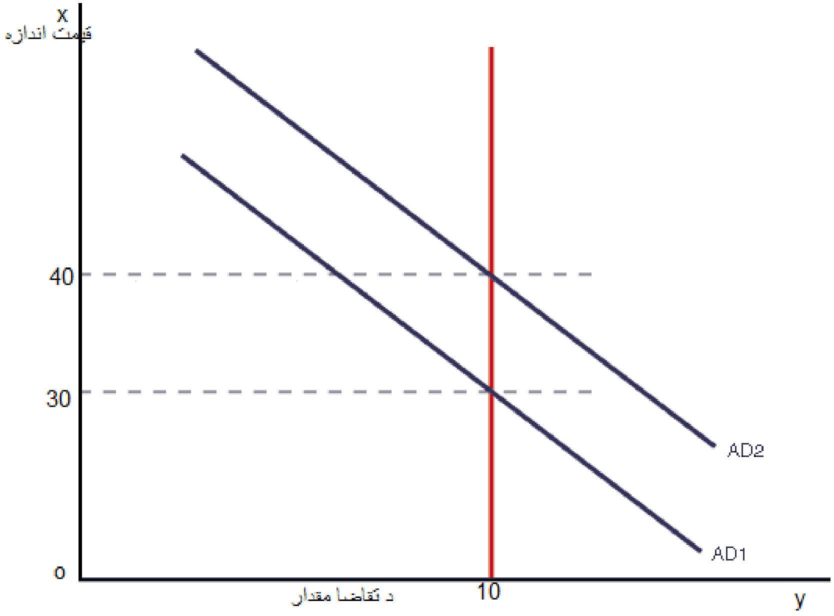

تاسو په پورتني ګراف کې وینئ کله چې د توکو قیمت دیرش افغانۍ وي د تقاضا مقدار لس ټنه وي او د تقاضا ګراف په AD1کې وي خو کله چې د توکو قیمت له دیرشو افغانیو څخه څلویښت افغانیو ته لوړ شي په تقاضا کې بیا هم تغیر نه راځي تقاضا په خپل حال پاتې کیږي او د تقاضا خط له AD1څخه AD2 ته لیږدول کیږي .

د تقاضا ټیټیدل : کله چې قیمت پخوانۍ وي او تقاضا کمه شي او یا کله چې قیمت کم شي خو تقاضا کمه نه شي دې ته د تقاضا ټیټیدل وایي چې کولای شو په لاندې جدول او ګراف کې یې روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
30 افغانۍ	15 کیلو ګرام
30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
30 افغانۍ	5 کیلو ګرام

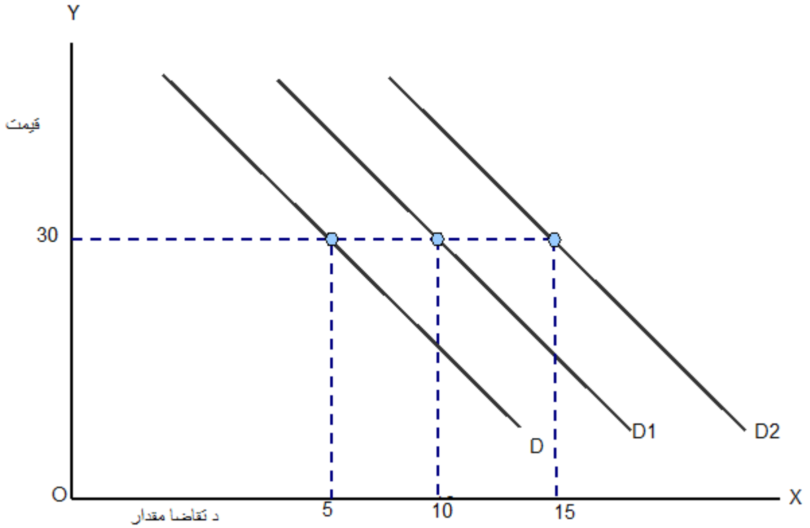

په پورتني جدول او شکل کې تاسو ګورئ چې قیمت پخوانۍ دی خو د ځینو عواملو په وسیله په تقاضا کې تغیر راغلی له پنځو څخه لسو او له لسو څخه پنځلسو ته لوړیږي . چې د تقاضا خط له D څخه D1 ته او D2 ورسره تغیر خوري .

خو په دویمه برخه کې تقاضا ثابته ده او په قیمت کې کمښت راغلی .کولای شو په لاندې جدول او ګراف کې دا هم روښانه کړو :

في کیلو ګراف قیمت	تقاضا

30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
20 افغانۍ	10 کیلو ګرام
10 افغانۍ	10 کیلو ګرام

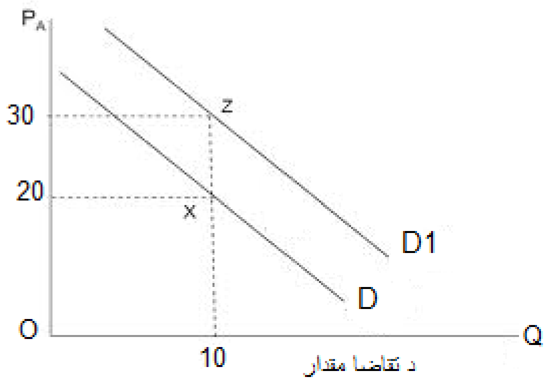

په پورتني ګراف او جدول کې تاسو ګورئ چې تقاضا تغیر نه خوري خو قیمت تغیر خوري خو تقاضا د بیلا بیلو عواملو له کبله تغیر خوري کله چې قیمت شل افغانۍ وي تقاضا لس کیلو ګرامه او د تقاضا خط په D کې وي خو کله چې قیمت له شلو افغانیو څخه دریرشو افغانیو ته لوړیږي تقاضا تغیر نه خوري خو د تقاضا خط له D څخه D1 ته لیږدول کیږي.

په تقاضا کې د تغیر سببونه: په تقاضا کې دوه ډوله تغیر رامنځته کیږي چې په لاندي ډول ورته اشاره کوو:

- په تقاضا کې پراختیا او راټولیدل
- د تقاضا لوړوالی او ټیټ والی

په تقاضا کې پراختیا او راټولیدل لاندې سببونه لري :

♣ د نوو اخیستونکو تقاضا : کله چې د یو توکي قیمت ټیټ شي هغه خلک یې هم اخلي چې پخوا یې نه اخیستلو نو له دې کبله په تقاضا کې پراختیا رامنځته کیږي .

♣ د عاید اغیزه : کله چې د یو توکي قیمت ټیت شي خلک یې د پخوا په اندازه ډیر اخلي او داسې فکر کوي چې عواید یې ډیر شوي چې په تقاضا کې پراختیا رامنځته کیږي خو کله چې د توکي قیمت لوړ شي خلک کم اخلي تقاضا راټولیږي او خلک فکر کوي چې عواید یې کم شوی دي .

♣ د متبادلو توکو اغیزه : کله چې د یو توکي د متبادل توکي قیمت کم شي خلک داسې فکر کوي چې دا توکو له نورو توکو ارزانه دی خلک یې ډیر پیري په تقاضا کې ډیربښت راځي د دې برعکس کله چې د متبادلو توکو قیمت لوړ شي خلک دا توکی هم په کم مقدار اخلي او تقاضا یې راټولیږي .

د تقاضا لوړ والی او ټیټ والی لاندې سببونه لري :

♣ په عوایدو کې تغیر : کله چې د مصرفوونکو په عوایدو کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر راځی دا په دې مانا کله چې د خلکو عواید د پخوا په پرتله ډیرشي نو د خلکو د اخیستو قوت ډیریږي ،مصرفوونکي په پخوانیو

قیمتونو ډیر توکي پیري چې تقاضا ورسره لوړیږي د دې برعکس کله چې د خلکو عواید کم شي د خلکو د اخیستو قوت کمیږي ورسره تقاضا هم ټیټیږي .

♣ د شتمنۍ په ویش کې تغیر : کله چې په یو هیواد کې د شتمنۍ په ویش کې مساوات شتون ولري نو د ژوند د اړتیاوو د پوره کولو توکو، په تقاضا کې لوړوالی راځي او که د شتمنۍ ویش مساوي نه وي نو بیا شتمنۍ یوازېپه اساتنیاوو لګول کیږي په ټولیزه توکه تقاضا راټیټیږي .

♣ په نفوسو کې تغیر : هر کله چې د یو هیواد په نفوس کې ډیرښت راشي تقاضا لوړیږي خو کله چې کمښت راشي تقاضا ټیټیږي .

♣ فیشن کې تغیر : کله چې فیشن کې تغیر راشي د ځینو توکو تقاضا لوړیږي او د ځینو توکو تقاضا کمیږي د ساري په توګه د کوم توکي فیشن چې اوس وي تقاضا یې ډیره او د کوم توکي فیشن چې اوس نه وي تقاضا یې ټیټیږي .

♣ د متبادلو توکو قیمت کې تغیر : کله چې د متبادلو توکو قیمت ټیټ شي نو دمتبادل توکي تقاضا ډیریږي خو کله چې متبادل توکي قیمت لوړ شي خلک متبادل توکي نه کاروي او په تقاضا کې ټیټوالی راځي .

♣ اقتصادي حالت : کله چې په یو هیواد کې کاروبار ښه پرمخ روان وي د خلکو عواید ډیریږي د عوایدو په ډیریدا سره تقاضا لوړیږي خو که په هیواد کې کاروبار ښه پرمخ نه وي روان نو د خلکو عواید کمیږي ورسره تقاضا هم ټیټیږي .

- د موسم تغیر : هر کله چې په موسم کې تغیر راشي ورسره په تقاضا کې هم تغیر راځي. د ساري په ډول د ګرمي په موسم کې یخ ته اړتیا هم داسې د یخنی په موسم کې ګرمو جامو ته تقاضا ډیر وي .
- ګډه تقاضا : د ځینو توکو د تقاضا په ډیر والی سره د یو شمیر نورو توکو تقاضا هم ډیریږي د ساري په ډول د چای ته تقاضا ډیره شي ورسره بورې ته هم تقاضا ډیریږي .
- په سپما کې تغیر : که مصرفوونکي د عاید ډیره برخه سپموي نو تقاضا کمیږي خو که ډیر برخه په لګښت رسوي تقاضا ډیریږي .

د تقاضا ارتجاعیت **Demand Elasticity**: د تقاضا د ارتجاعیت څخه موخه دا ده چې کله په قیمت کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر رامنځته کیږي .په اقتصاد کې د لومړي ځل لپاره د تقاضا د ارتجاعیت په اړه ډاکتر الفرد مارشال نظر ورکړی دی : که نور عوامل ثابت ونیول شي که د یو توکي په قیمت کې کمښت راشي تقاضا ډیریږي او که ډیرښت راشي تقاضا یې کمیږي . کله چې د قیمت په وجه په تقاضا کې توپیر رامنځته شي دې ته تقاضا ارتجاعیت وایي . که په تقاضا کې د ارتجاعیت ځانګړتیا شتون ونه لري کله چې قیمت تغیر خوري تقاضا تغیر نه خوري . ارتجاعیت موږ ته وایي چې د یو توکي د قیمت په کمښت سره څومره تقاضا کې ډیر والی راځي او دکوم توکي د قیمت په ډیرښت سره په تقاضا کې څومره کمښت راځي .

د تقاضا د ارتجاعیت ډولونه :

- ډېره ارتجاعيت لرونکې تقاضا
- کمه ارتجاعيت لرونکې تقاضا
- برابره ارتجاعيت لرونکې تقاضا

- ډېره ارتجاعيت لرونکې تقاضا **More Elastic Demand**: کله چې په قيمت کې لږ تغيرات راشي او تقاضا ډېره تغير وخوري دې ډول ارتجاعيت ډېره ارتجاعيت لرونکې تقاضا وايي .د مثال په توګه کله چې د يو کيلو مڼو بيه پنځوس افغانۍ وي نو تقاضا پنځه کيلو ګرامه وي خو کله چې د مڼو بيه څلويښت افغانۍ کېږي تقاضا پنځلس کيلو ته پورته کېږي . کولای شو په لاندې جدول کې موضوع ښه روښانه کړو :

في کيلو ګرام قيمت	تقاضا
50 افغانۍ	5 کيلو ګرام
40 افغانۍ	15 کيلو ګرام
35 افغانۍ	20 کيلو ګرام

په پورتنې جدول کې ګورې کله چې په قيمت کې ډېر لږ تغير رامنځته شي تقاضا ورسره په ډېره پيمانه تغير خوري کله چې د خوړيو قيمت پنځو افغانې وي نو تقاضا ورته پنځه کيلو ګرامه وي خو کله چې قيمت له پنځو افغانيو څخه څلويښت افغانيو ته راټيټ شي تقاضا ډيره لوړيږي له پنځو کيلو ګرامو څخه

پنځلس کیلو ته پورته کیږي چې ډیره ارتجاعیت لرونکي تقاضا ده .کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

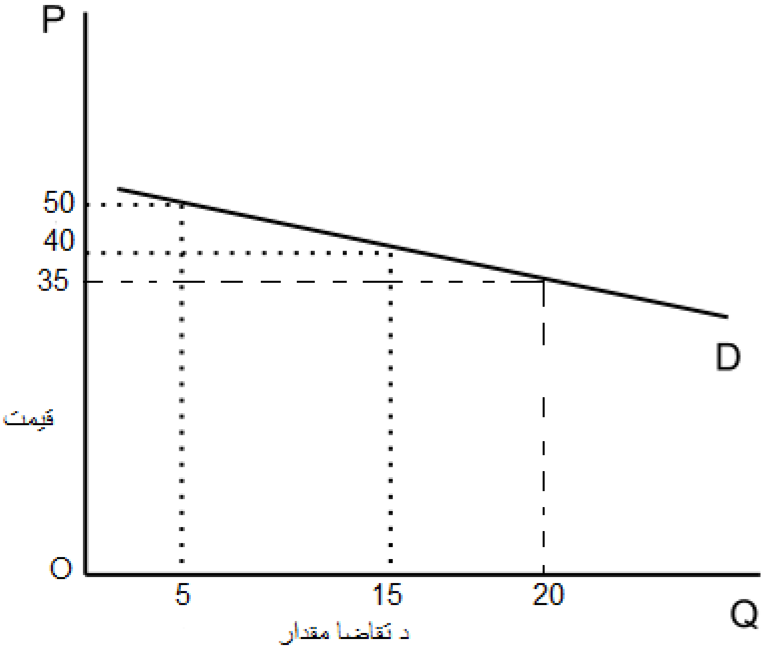

موږ او تاسو په پورتني ګراف کې وینو چې د قیمت په لږ تغیر سره په تقاضا کې ډیر تغیر راځي کله چې قیمت 50افغانۍ وي نو تقاضا 5 کیلو خو کله چې قیمت 40افغانۍ کیږي تقاضا 15 کیلو ته پورته کیږي .چې دې ډول ارتجاعیت ته ډیره ارتجاعیت لرونکی ارتجاعیت دی.

♣ کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا **Less Elastic Demand** : کله چې په قیمت کې ډېر تغیر راشي خو په تقاضا کې ډېر لږ تغیر راشي دې ډول تقاضا ته کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا وايي د ساري په ډول که د مالګې يو پاکټ په يوه افغانۍ وي او تقاضا ورته لس پاکټه وي خو کله چې د مالګې پاکټ دوه افغانۍ شي تقاضا نهه پاکټه شي نو معلومه شوه چې د مالګې قیمت دوه برابره شو خو تقاضا کې ډېر لږ تغیر راغلو کولای په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
1 افغانۍ	10 کیلو ګرام
2 افغانۍ	9.50 کیلو ګرام
3 افغانۍ	9 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې کله قیمت يو افغانۍ وي تقاضا لس کیلو ګرامه خو کله چې قیمت دوه چنده شي یا دوه افغانۍ شي تقاضا ورسره ډېر لږ تغیر کوي9.5 ته راښکته کيږي چې دې ډول ارتجاعیت ته لږه ارتجاعیت لرونکې تقاضا ورته وايي کولای شو لاندې ګراف کې هم وښايو

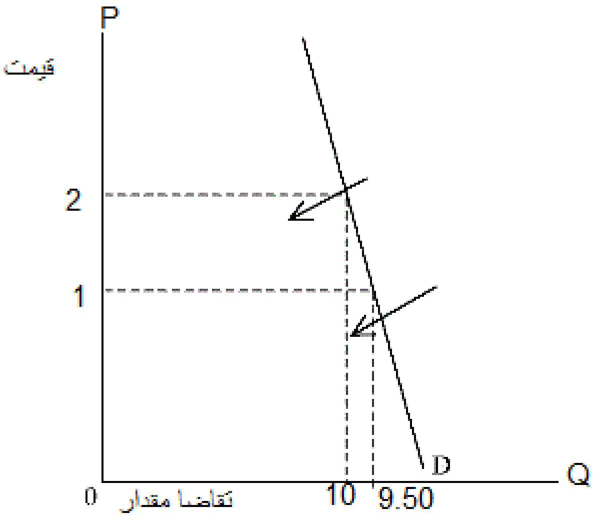

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې قیمت یو افغانۍ وي تقاضا لسو کیلو ګرامه خو کله چې قیمت دوه افغانۍ شي تقاضا9.5کیلو ګرامه کیږي یاني د قیمت په ډیر تغیر سره په تقاضا کې لږ تغیر راځي.

♣ برابره ارتجاعیت لرونکې تقاضا : کله چې د یو توکي په تقاضا په هغه نسبت تغیر وکړي په کوم نسبت چې قیمت تغیر خوړلی وي نو دې ډول تقاضا ته برابر ارتجاعیت لرونکې تقاضا وایي د ساري په ډول که قیمت نیم شي تقاضا دوه برابره شي کولای شو لاندې جدول کې وګورو:

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا

6 افغانۍ	15 کیلو ګرام
3 افغانۍ	30 کیلو ګرام
1 افغانۍ	90 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې مونږ او تاسو وینو چې کله قیمت شپږ افغانۍ وي تقاضا 15 کیلو ګرامه خو کله چې قیمت نیم یا درې افغانۍ شي تقاضا 30 کیلو ګرامو ته لوړیږي همداسې که قیمت یوه افغانۍ شي تقاضا 90کیلو ګرامه کیږي چې دې ډول ارتجاعیت ته برابر ارتجاعیت لرونکی وایي . لاندې ګراف ته ځیر شي :

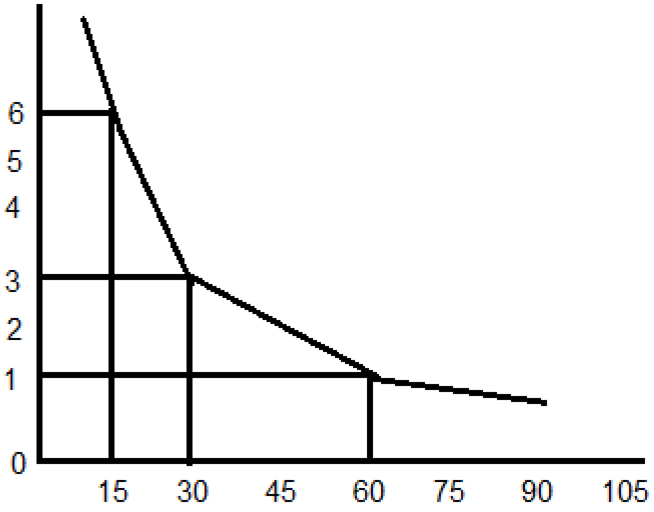

مونږ تاسو ګراف ته ځیر شو ګورو چې کله قیمت شپږ افغانۍ وي نو تقاضا 15کیلو ګرامه خو کله قیمت درې افغانۍ کیږي تقاضا 30 کیلو ګرامه کیږي .

یاني قیمت چې هر څومره تغیر خوري تقاضا هم ورسره په هماغه نسبت تغیر خوري .

د تقاضا د ارتجاعیت اندازه ګیري

Measurement of Elasticity of Demand

مورږ د تقاضا د ارتجاعیت د معلومولو لپاره له لاندي دریو طریقو څخه کار اخلو :

- د ټولو لګښتونو طریقه : دا طریقه د اقتصاد نومیالي عالم ډاکتر الفرد مارشال وړاندي کړې د دې طریقې په اساس د یو توکي د تقاضا ارتجاعیت لاندې دري حالتونه اختیاروي :

  - د یو برابر ارتجاعیت
  - له یو څخه کم ارتجاعیت
  - له یو څخه ډیر ارتجاعیت

د یو برابر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په تقاضا کې د قیمت د تغیر په نسبت تغیر راشي دې ډول ارتجاعیت ته د یو سره برابر ارتجاعیت وایي او کوم لګښت چې په توکي راځي هر وار برابر وي کولای شو په لاندي جدول کې وګورو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت

1 افغانۍ	12 کیلو ګرام	12×1=12 افغانۍ
2 افغانۍ	6 کیلو ګرام	6×2=12 افغانۍ
3 افغانۍ	4 کیلو ګرام	3×4=12 افغانۍ
4 افغانۍ	3 کیلو ګرام	4×3 = 12 افغانۍ

➢ له یو ځخه کم ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په تقاضا کې د قیمت د تغیر په نسبت کم وي او د قیمت په لوړوالي سره چې کوم لګښت په توکي کيږي کمښت په کې راشي او د قیمت په ځګوالي سره په ټولو پیسو کې ډیرښت راشي او د تقاضا ارتجاعیت له یو ځخه کم شي . لکه په جدول کې :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت
1 افغانۍ	40 کیلو ګرام	40×1= 40 افغانۍ
2 افغانۍ	35 کیلو ګرام	35×2 = 70 افغانۍ
3 افغانۍ	30 کیلو ګرام	30×3 = 90 افغانۍ
4 افغانۍ	25 کیلو ګرام	25× 4 = 100 افغانۍ

له یو ځخه ډیر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي تقاضا د قیمت د تغیر له نسبت ځخه لوړ تغیر وکړي او د قیمت په ځګوالي سره ټول لګښت چې پرې راځي په

کې کمښت راشي نو دې ډول ارتجاعيت ته د له يو څخه ډېر ارتجاعيت وايي .
لاندې جدول ته ځير شي :

في کيلو ګرام قيمت	تقاضا	ټول لګښت
1 افغانۍ	30 کيلو ګرام	30×1= 30 افغانۍ
2 افغانۍ	12 کيلو ګرام	12×2= 24 افغانۍ
3 افغانۍ	6 کيلو ګرام	6×3= 18 افغانۍ

د سلنې طريقه : د ارتجاعيت د اندازه کولو دا طريقه د سلنې په اساس چې څومره تغير په قيمت کې راغلی وي او څو سلنه تغير په تقاضا کې له دې ميتود څخه کار اخيستل کيږي ددې طريقې په اساس د يو توکي تقاضا لاندې حالتونه اختياروي :

➢ د يو سره برابر ارتجاعيت : کله چې د قيمت د تغير سلنه د تقاضا د تغير له سلنې سره برابر وي دې ډول ارتجاعيت ته د يو سره برابر ارتجاعيت ويل کيږي لاندې جدول کې کتلی شو :

په قيمت کې د سلنې تغير	په تقاضا کې د سلنې تغير
10٪	10٪

➢ له يو څخه کم ارتجاعيت : کله چې د تقاضا د تغير سلنه د قيمت د تغير له سلنې کمه وي دې ډول ارتجاعيت له يو څخه کم ارتجاعيت ويل کيږي :

په قيمت کې د سلنې تغير	په تقاضا کې د سلنې تغير
٪10	٪7

➢ له يو څخه ډير ارتجاعيت : کله چې د قيمت د تغير له سلنې د تقاضا د تغير سلنه لوړه وي دې ډول ارتجاعيت ته له يو څخه ډير ارتجاعيت ويل کيږي :

په قيمت کې د سلنې تغير	په تقاضا کې د سلنې تغير
٪10	٪15

دريمه طريقه حسابي فورمول : په اصل کې دا طريقه له پخوانيو طريقو سره توپير لري چې موږ دلته د تقاضا ارتجاعيت د لاندې حسابي فور مول په وسيله تر سره کوو :

د تقاضا ارتجاعيت = په تقاضا کې تغير / تقاضا +قيمت کې تغير /قيمت اويا تقاضا کې تغير / تقاضا × قيمت / په قيمت کې تغير .

د پورتني فورمول د وضاحت لپاره لاندې مثال ته ځير شئ :

تقاضا	قیمت	شمیر
40 کیلو ګرام	50 افغانۍ	لومړی قیمت
60 کیلو ګرام	25 افغانۍ	دویم قیمت
80 کیلو ګرام	20 افغانۍ	دریم قیمت
100 کیلو ګرام	10 افغانۍ	څلورم قیمت

لومړي حالت کې : 1 = 40 ×25/ 20×50

دو یم حالت : 1.67 = 60×5/20 ×25

دریم حالت : 0.50 = 80×10 / 20 ×20

که پورتنیو جوابو ته وګورو نو ښکاري چې جواب یو دی کله چې د ارتجاعیت له یو سره برابر وي دې ته د یو سره برابر حالت وايي . که له یوه لوی وي بیا ورته له یو څخه لوړ ارتجاعیت ویل کیږي په دریم حالت کې که یوه څخه کوچني وي نو بیا ورته له یو څخه کم ارتجاعیت ویل کیږي.

د تقاضا ارتجاعیت په لاندي عناصرو پوري تړاو لري :

- د توکي بڼه : کوم توکي چې زموږ په اړتیاوو پوري تړاو لري د تقاضا ارتجاعیت یې کم وي او هغه توکي چې په اسانتیاوو ا و تجمل پورې اړه لري ډیر ارتجاعیت لري ددې سبب دا دی که د ژوند د اړتیاوې هر څومره قیمت لوړ

شي بيا يې هم موږ پيرو په قيمت کې تغير ډېره اغيزه پرې نه لري نو ځکه يې ارتجاعيت کم دی د ساري په ډول لکه مالګه ،غنم او نور او هغه شيان چې د ژوند په اساتنياوې پسې تړلي د قيمت په لږ تغير سره ارتجاعيت پيدا کوي لکه ټيلفون، تلويويزن او نور .

- متبادل توکي شتون : د هغو توکو چې متبادل شتون ولري هغه هم ډېر ارتجاعيت لري ځکه که چيرته قيمت لږ تغير وکړي خلک متبادل شي کاروي او ددې توکي ارتجاعيت ډيريږي د ساري په ډول که د رکشو کرايه جګه شي نو خلک له بسونو کار اخلي .
- بيلابيل کارول : هغه توکي چې د بيلابيلو موخو لپاره کارول کيږي د هغوی تقاضا ډېر ارتجاعيت لري ځکه کله چې قيمت ټيټ شي خلک يې ډېر کاروي لکه د بريښنا کارول د دې برعکس هغه توکي چې ديوې موخې لپاره کارول کيږي تقاضا يې کم ارتجاعيت لري.
- د قيمتونو سطحه : د تقاضا ارتجاعيت په قيمتونو پسې هم تړلی دی د هغو توکو قيمت چې ډېر کم اويا ډېر لوړ وي کم ارتجاعيت لري ځکه قيمتي توکي يوازې شتمن خلک پيري چې په هغوی د قيمت لوړيدل کوم تاثير نه لري د ساري په توکه که د موټر قيمت ځلور سوه زره افغانۍ وي او لس زره کم شي بيا هم کوم تاثير نه لري همداسې هغه توکي چې ډېر کم قيمت لري که د هغو په قيمت کې تغير راشي تقاضا ډېر ارتجاعيت نه کوي .

- فیشن او عادات : د هغو توکو چې فیشن وي د هغو ارتجاعیت هم کوي ځکه په هر قیمت هغه توکي تر لاسه کوي . همداسې عادات که شراب هر څومره قیمته یا ارزانه شي شرابي شخص یې ترلاسه کوي.
- د عواید سطحه : د کوم خلکو چې عواید ډیر وي د هغو د تقاضا ارتجاعیت کم وي ځکه چیرته د توکو قیمت لوړ شي په دوی اغیزه نه لري د دې برعکس د هغو خلکو چې عواید کم وي تقاضا یې ډیر ارتجاعیت لري ځکه د قیمت په ډیربنت سره په تقاضا کې کمښت راځي.

عرضه Supply

عرضه د توکو هغه مقدار چې په یو ځانګړي قیمت او ځانګړي وخت بازار ته وړاندې کیږي عرضه بلل کیږي د ساري په توګه که د یو ټن غنمو قیمت شل زره افغانۍ وي که شل ټنه غنم بازار ته وړاندې شي ما دا چې د غنمو عرضه شل ټنه ده .د عرضې اړیکه له قیمت سره : د تقاضا په څیر عرضه هم له قیمت سره اړیکه لري تر هغه چې د قیمت ذکر نه وي شوی تر هغې وخته د عرضې مقدار نه معلومیږي.د مثال په توګه که وویل شي د غنمو عرضه شل ټنه ده دا خبره بې مانا ده ځکه د قیمت په تغیر سره په عرضه کې تغیر راځي ځکه عرضه تل له قیمت سره اړیکه لري بې له قیمته عرضه هیڅ مانا نه لري .

عرضه او زیرمه supply and stock : له زیرمې څخه موخه د توکو هغه مقدار دی چې پیدا شوي او په مناسب وخت کې بازار ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کیږي. عرضه د زیرمې هغه مقدار دی چې په حقیقي ډول په ځانګړي قیمت بازارته وړاندې کیږي که قیمت لوړ شي نو پلورنکی په ډیره پیمانه بازار ته توکي وړاندې کوي او خپلې زیرمې کموي او که قیمت ټیت شي نو پلورنکی زیرمه ډیروي او عرضه کموي . د ساري په توګه که یو کروندګر شل ټنو غنمو زیرمه لري که په بازار کې د غنمو قیمت لوړ شي نو کروندګر بازار ته ډیر غنم

وړاندې کوي او که قیمت یې ټیټ شي کروند ګر بازارته په کمه پیمانه غنم عرضه کوي .عرضه لاندې درې ډولونه لري :

1. بازاري عرضه Market Supply: له بازاري عرضې څخه موخه د یو توکي هغه مقدار دی چې په یو ځانګړي قیمت په بازار کې شتون ولري . دلته وخت ډیر لږ وي که په بازار کې د توکي قیمت لوړ شي نو په عرضې کې زیاتوالي نه راوستل کیږي د ساري په توګه که سهار بازار ته شل کوندې یخ خرڅلاو ته عرضه شي که په بازار کې د یخ قیمت لوړ شي د یخ په عرضې کې زیاتوالی نه راوستل کیږي ځکه د یخ جوړولو لپاره شل ساعتو ته اړتیا ده چې نور یخ تیار شي له پورتنیو جملو څخه څرګندیږي هغه توکي چې ژر له منځه ځي (یخ ،شیدې او ترکاري) بازاري عرضه لري .
2. لنډ مهال عرضه Short Period Supply: لنډ مهاله عرضه هغې عرضې ته ویل کیږي چې د یو توکي خاص مقدار په ځانګړي قیمت بازار ته د لنډ مهال لپاره د خرڅلاو لپاره وړاندې کیږي له لنډ مهال څخه موخه څو اونۍ یا میاشتې وي . که په لنډ مهال وخت کې د توکو په قیمت کې لوړوالی راشي نو موجوده کارخانې کولای شي په ښه توګه بازارته توکي عرضه کړي .
3. اوږد مهاله عرضه Long Period Supply: اوږد مهاله عرضه هغې عرضې ته ویل کیږي چې د یو توکي هغه مقدار چې په راتلونکي د قیمت د لوړوالي په موخه نوې کارخانې جوړې شي او یا اوسنیو کارخانو ته پراختیا ورکړل شي .کولای شو چې عرضه په لاندې جدول کې هم واضیح کړو:

د في ټن قيمت	عرضه
10000 افغانۍ	200 ټنه
9000 افغانۍ	180 ټنه
8000 افغانۍ	160 ټنه
7000 افغانۍ	140 ټنه

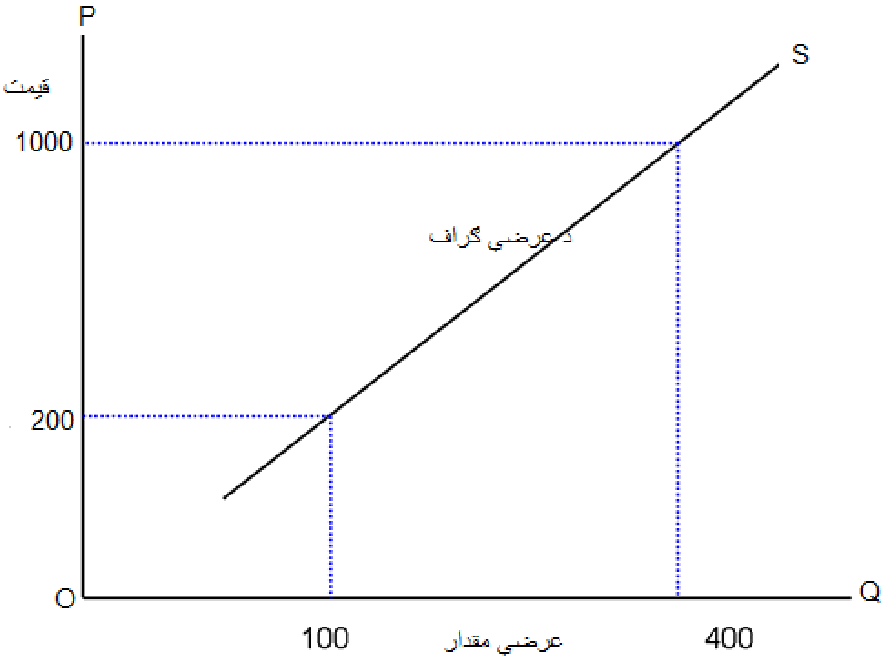

که مورږ او تاسو د عرضي ګراف ته ځير شو نو به وګورو کله چې قيمت لوړ شي عرضه هم لوړيږي ياني د قيمت په لوړيدو سره عرضه هم لوړيږي کله چې قيمت

ټيټ شي عرضه هم ټيټيږي ګراف راښيي کله چې قيمت 200افغانۍ وي تقاضا سل ټنه وي خو کله چې قيمت زر افغانۍ شي عرضه 400 ټنو ته لوړيږي .

د عرضې د ګراف ارتجاعيت : د عرضې ګراف کله پورته کله ښکته لوری نيسي چې دا ددې ښکارندوی ده که قيمت لوړ شي عرضه هم لوړيږي او که قيمت ټيټ شي عرضه کميږي د عرضې د ګراف ارتجاعيت لاندې سببونه لري :

د ګټې کشش : کله چې د يو توکي قيمت لوړ شي نو د کاروباريانو د ګټې په سلنې کې ډيروالی راځي ځکه هغو د ډيرې ګټې په موخه د توکي په عرضې کې ډيروالی راولي تر څو ډير وپلوري .

د توکو د توليد په لګښت کې ډير والی : د يو توکي د ډير پيدا کولو لپاره متشبث د توليد نور عوامل پلوري چې د توليد عوامل ته تقاضا ډيريږي چې تقاضا ورته ډيره شي نو قيمت يې لوړيږي او کوم توکي چې پرې توليديږی قيمت يې لوړ وي نو دا توکي هغه وخت بازار ته عرضه کيږي چې قيمت يې لوړ وي ځکه دا په لوړ قيمت توليد شوی وي .

د عرضې قانون Law of Supply : په عمومي ډول معلوميږي کله چې د يو توکي قيمت لوړ شي نو متشبث هڅه کوي تر څو توکی په ډيره پيمانه بازار ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کړي او که په بازار کې د توکي قيمت ټيټ شي نو متشبث په لږه پيمانه توکي بازارته د خرڅلاو لپاره وړاندې کوي خلک دې ارتجاعيت ته

د عرضې قانون وايي د عرضې قانون د تقاضا له قانون سره بلکل بدل دی کولای شو د عرضې قانون داسې تعریف کړو :

که نور عوامل ثابت پاتې شي که د یو توکي قیمت لوړ شي عرضه یې ډیریږي او که قیمت یې ټیټ شي عرضې هم کمیږي .

د قیمت په لوړوالي سره د ګټې په مقدار کې ډیربنت راځي متشبث او سوداګر د ډیرې ګټې د تر لاسه کولو په موخه په عرضې کې ډیربنت راولي او که په قیمت کې ټیټ والی راشي نو متشبث د تولید لګښتونه په ډیره ستونزمنه توګه پوره کوي . متشبث د توکو د عرضې په مقدار کې کمښت راولي . کولای شو د عرضې قانون په لاندې جدول کې هم توضیح کړو :

د فی ټن قیمت	عرضه
10000 افغانۍ	200 ټنه
9000 افغانۍ	180 ټنه
8000 افغانۍ	160 ټنه
7000 افغانۍ	140 ټنه

کولای شو چې د عرضې قانون په لاندې ګراف کې هم رونبانه کړو :

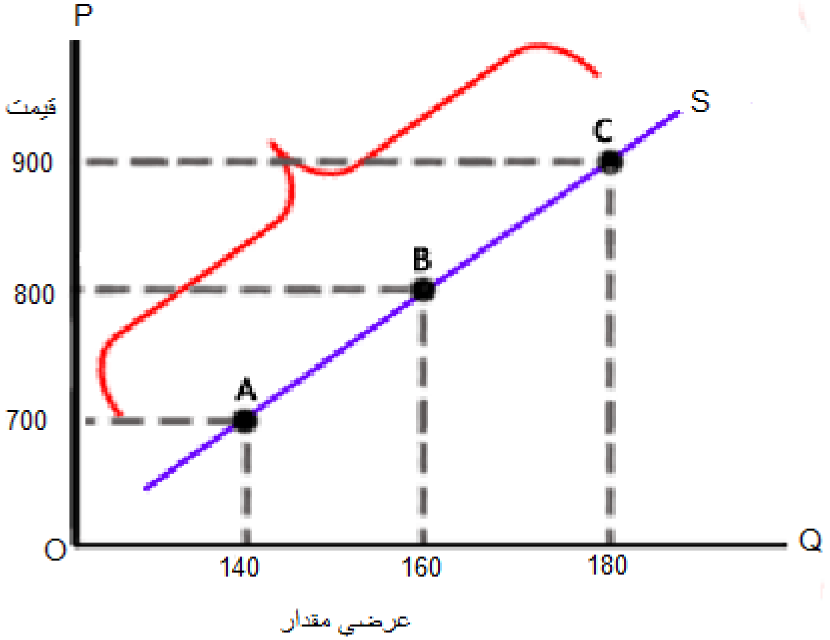

په پورتني ګراف کې تاسو وینئ کله چې قیمت 700 افغانۍ وي د عرضې مقدار 140 افغانۍ وي خو کله چې قیمت 800 افغانۍ کیږي د عرضې مقدار 140له ټنو څخه 160ټنو ته لوړه شي همداسې ادامه لري کله چې قیمت لوړیږي عرضه هم ورسره زیاتیږي.

د عرضې د قانون فرضیات

Assumptions of law of supply

د عرضې قانون د تقاضا قانون په خير هر وخت سمه نه ثابتيږي بلکې هغه وخت دا قانون سمه ثابتيږي نور عوامل ثابت وي . چې دا نور عوامل د عرضې د قانون فرضيات دي که په دې فرضياتو کې تغير راشي د عرضې قانون سمه نه ثابتيږي .چې د افرضيات په لاندې ډول دي :

- د توليد لګښتونه : د عرضې د قانون د سمه ثابتولو لپاره بايد د توليد په لګښت کې توپير رانه شي ځکه که د توليد لګښت کم شي دې في واحد جنس کميږي خو په عرضه کې کموالی نه راځي او که د توليد په لګښت کې ډيربنت راشي نو دقيمت په لوړوالي سره سره بيا هم په عرضې کې ډيربنت نه راځي .
- د توليد ميتود : د عرضې د قانون د سم ثابتولو لپاره بايد د توليد په طريقه کې کې تغير رانه شي ځکه که توکيپه بنې او عصري طريقې سره توليد شي نو خامخا د توليد په لګښت کې کموالی راځي چې قيمت ورسره ټيټيږي خو په عرضې کې توپير نه راځي .
- د کانونو مقدار : د عرضې قانون د سم ثابتووالي لپاره اړينه ده چې د کانونو مقدار کې توپير رانه شي ځکه که تغير په کې راشي اومه مواد ارزانيږي او په قيمت اغيزه غورځوي چې په دې صورت کې د توکو قيمت ټيټيږي خو په عرضه کې تغير نه راځي چې په دې سبب د عرضې قانون سم نه ثابتيږي .

د عرضې د قانون استثنات

Exceptions of the law of supply

د عرضې قانون ځيني وخت سمه نه ثابتيږي چې د عرضې د قانون استثنات وايي
:

- د پیسو اړتیا : بعضې وخت پلورنکي ته د پیسو اړتیا وي نو هغه د پیسو د لاسته راوړلو لپاره په کم قیمت هم بازارته توکي عرضه کوي تر څو پيسې لاسته راوړي چې د عرضې قانون سره سمون نه خوري .
- د راتلونکي په اړه ويره : که پلورنکي سره په راتلونکي کې د قیمتونو د ټيټوالي ويره وي نو خپل توکي سمدستي پلوري .
- د ځای ليږد : که کاروباريان له يو ځايه بل ځای ته کډه وکړي او د توکو د ساتلو لپاره له ځانه سره ځوک ونلري نو ټول توکي پلوري چې دلته هم د عرضې قانون سم نه ثابتيږي.
- جنګ : د جنګ په حالت کې له خلکو سره د ځان غم وي نو ځکه په دې وخت کې سوداګر د خپلو توکو د خرڅلاو په فکر کې وي په کم قیمت هم خپل ټول توکي خرڅوي .

له پورتنيو استثناتو سره سره بيا هم دعرضې قانون د حقيقت څرګندوي چې که قيمت لوړ شي عرضه لوړيږي او که قيمت ټيټ شي عرضه هم کميږي .

په عرضې کې تغير Changes in Supply

د عرضې پراختيا او راټوليدل Extension and contraction in supply

د عرضې پراختیا او راټولیدل په قیمت پورې اړه لري کله چې قیمت لوړ شي ورسره په عرضه کې زیاتوالی راځي دې ته د عرضې پراختیا وایي او که قیمت ټیټ شي په عرضه کې کموالی راځي چې دې ته د عرضې راټولیدل وایي ..چې کولای شو په لاندې جدول کې هم ذکر کړو :

دعرضې پراختیا د عرضې راټولیدل

في کیلو ګراف قیمت	عرضه	في کیلو ګراف قیمت	عرضه
10 افغانۍ	200 کیلو ګرام	16 افغانۍ	500 کیلو ګرام
12 افغانۍ	300 کیلوګرام	14 افغانۍ	400 کیلو ګرام
14 افغانۍ	400 کیلو ګرام	12 افغانۍ	300 کیلو ګرام
16 افغانۍ	500 کیلو ګرام	10 افغانۍ	200 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ کله چې قیمت 12 افغانۍ وي عرضه 300کیلو ګرامه خو کله چې قیمت 14افغانیو ته لوړ شي نو بیا عرضه 400کیلو ګرامه

کيږي چې دې ته د عرضې پراختيا وايي. خو کله چې قيمت 14 افغانۍ وي عرضه 400کيلو ګرامه کله چې قيمت 12 افغانۍ کيږي عرضه 300 کيلو ګرامو ته را ټيټيږي چې دې ته د عرضې راټوليدل وايي.کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

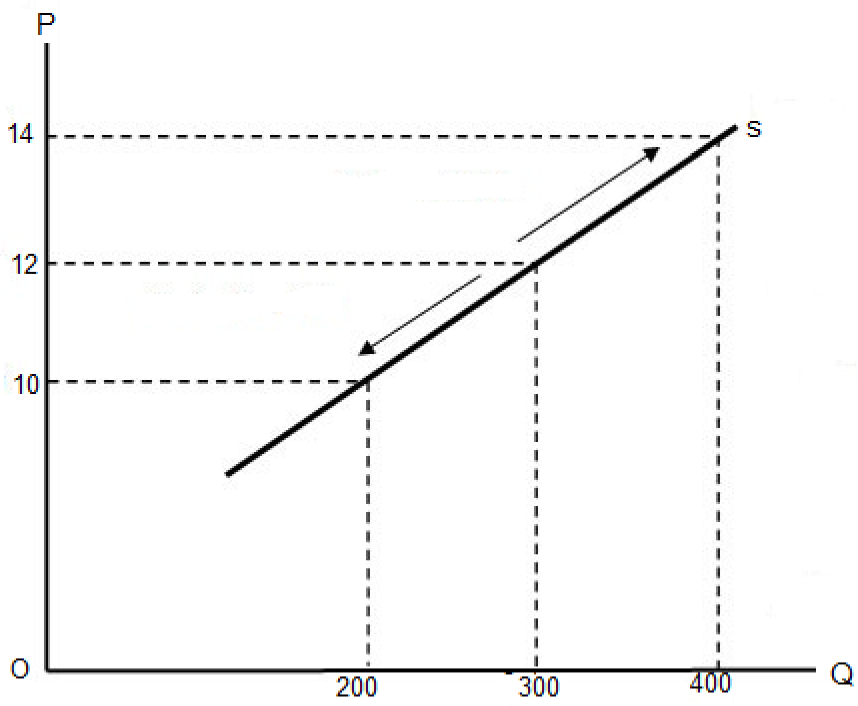

په پورتني ګراف کې کله چې قیمت 12 افغانۍ وي عرضه 300 کیلوګرامه خو کله چې قیمت لوړ شي 14 افغانیو ته عرضه 400ګرامه کېږي چې دې ته عرضې پراختیا وایي خو کله چې قیمت له 12 افغانیو څخه لسو افغانیو ته راښکته کېږي عرضه 200 کیلو ګرامه کېږي چې د عرضې راټولیدل ورته وایي.

د عرضې لوړیدل او ټیټیدل Rise and fall in Supply

که د قیمت له تغیر پرته په عرضې کې تغیر راشي او یا په قیمت کې تغیر راشي خو په عرضې کې تغیر رانه شي دې ته د عرضې لوړیدل او ټیټیدل وایي په عرضه کې لوړیدل لاندې دوه بڼې لري :

- قیمت پخوانی وي او په عرضې کې لوړیدا راشي : کولای شو په لاندې جدول کې موضوع ښه واضیح کړو :

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
20 افغانۍ	200 کیلوګرام
20 افغانۍ	300 کیلوګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې کله قیمت 20 شل افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه خو د ځینو عواملو له کبله قیمت هماغه پخوانی دی خو عرضه له 100څخه

200 ته لوړه شوې چې دې ته د عرضې لوړېدل وايي کولای شو په لاندې ګراف کې روښانه کړو :

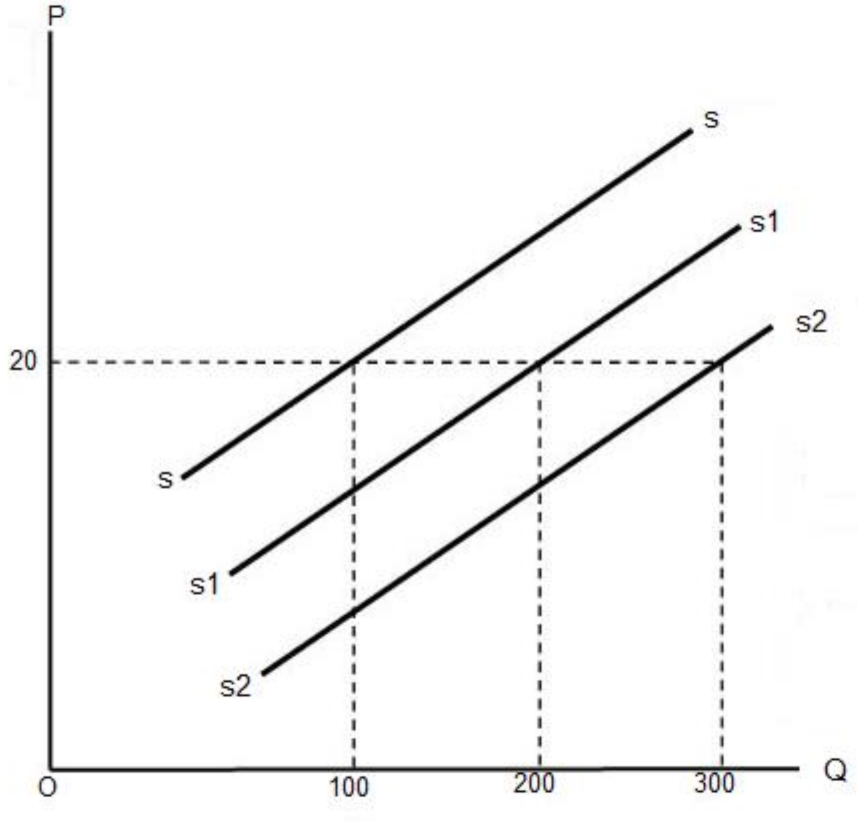

موږ او تاسو په ګراف کې ګورو چې قيمت ثابت دی خو په عرضه کې د بيلابيلو عواملو په تغير سره په کې ډيرښت راغلی .په لومړي سر کې قيمت شل افغانۍ ده عرضه **100** کيلو ګرامه د ځينو عواملو له کبله قيمت ثابت دی خو عرضه له

سلو څخه دوه سوو کیلوګرامو ته لوړ ه شوی د عرضې ګراف له ssڅخه s1s1 ته تغیر خوري په همدې ترتیب له s1s1 څخه s2s2 ته انتقال مومي.

- قیمت کم شي او په عرضې کې تغیر نه وي راغلی :لاندې جدول ته ځیر شی :

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
16 افغانۍ	100 کیلوګرام
12 افغانۍ	100 کیلوګرام

په پورتني جدول کې ګوری چې په عرضه کې تغیر نه دی راغلی خو په قیمت کې تغیر راغلی کله چې قیمت شل افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه خو کله چې قیمت 16 افغانۍ کیږي عرضه هماغه پخوانۍ 100کیلو ګرامه پاتې کیږي. کولای شو په لاندې ګراف کې هم واضیح کړو :

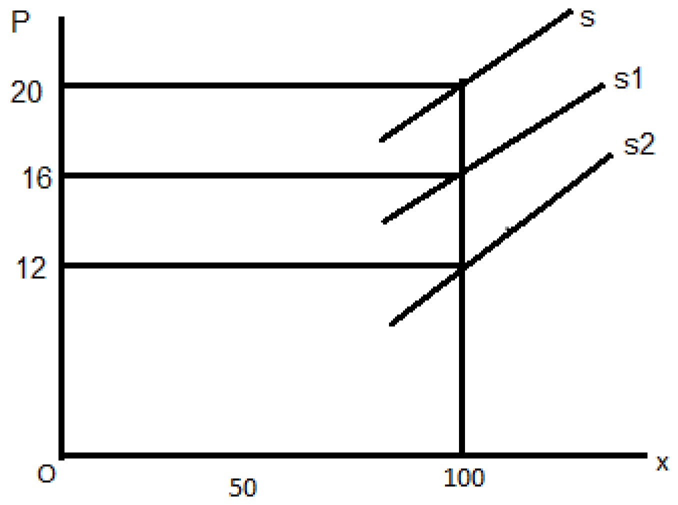

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې قیمت تغیر خوري خو عرضه بیا ثابته ده ځکه کله چې قیمت 12 افغانۍ وي نو عرضه سل کیلو ګرامه او د عرضې ګراف په s کې قرار لري خو کله چې قیمت له 12 څخه 16 افغانیو ته لوړ شي نو عرضه بیا هم پخوانۍ خو د عرضې ګراف له s څخه S1 ته انتقال مومي همدارنګه کله چې قیمت 20 افغانۍ کېږي عرضه یو ځل بیا ثابته ده او ګراف یې S2 ته تقرب مومي .

د عرضې تېتیدل لاندې دوه بڼې لري :

- قیمت پخوانۍ وي او په عرضه کې کمښت راشي :

في کیلو ګرام قیمت	عرضه

20 افغانۍ	100 کيلوګرام
20 افغانۍ	80 کيلوګرام
20 افغانۍ	60 کيلوګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې قيمت ثابت خو د ځينو عواملو د تغير له کبله د عرضې په مقدار کې تغير راغلی کله چې قيمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کيلو ،په همدې قيمت عرضه بيا 80 کيلو او وروسته بيا 60 کيلو ګرامو ته راښکته کيږي .

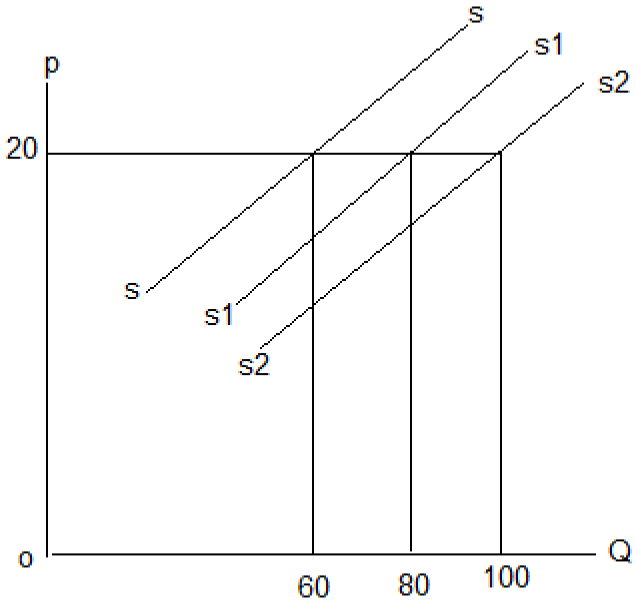

په ګراف کې تاسو ګورئ کله چې قیمت 20 افغانۍ وي د عرضې مقدار 100 کیلو ګرامه او د عرضې ګراف په S2 دی خو کله چې قیمت تغیر نخوري عرضه ډیرېږي 80 کیلو ته لوړیږي چې د عرضې ګراف له S2څخه s1 ته ټیټیږي په همدې ترتیب مخ ته ځي .

- قیمت لوړ شي او عرضه پخوانۍ وي

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
25 افغانۍ	100 کیلوګرام
30 افغانۍ	100 کیلوګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د توکو عرضه ثابته ده او قیمت د تغیر په حال کې ځکه کله چې قیمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه قیمت لوړیږي خو عرضه بیا هم ثابته ده په همدې ترتیب قیمت لوړیږي خو عرضه ثابته ده .

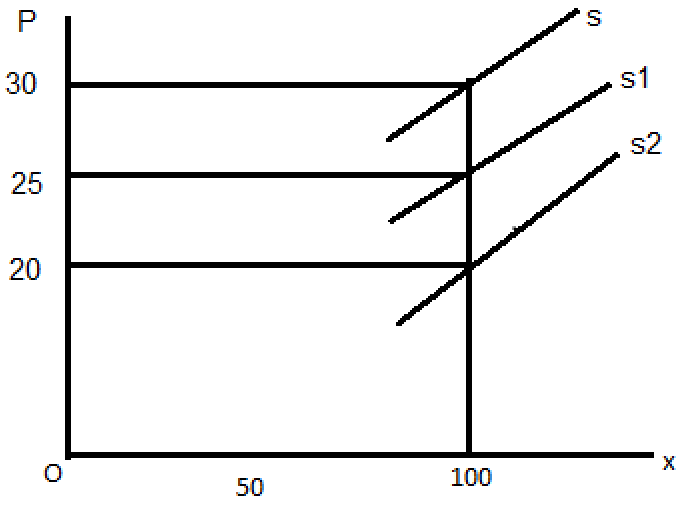

په پورتني ګراف کې تاسو وینئ کله چې قیمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه او د عرضې ګراف s2 کې وي خو کله چې قیمت 25 کیږي عرضه خو ثابته ده د عرضې ګراف له s2 څخه s1 ته پورته کیږي په همدې ترتیب نور هم پورته ځي .

په عرضې کې د تغیراتو سببونه Causes of Changes in Supply

1. په عرضه کې پراختیا او راټولیدل: په عرضه کې پراختیا او راټولیدل په قیمت پورې اړه لري کله چې د توکو قیمت لوړ شي نو په عرضه کې زیاتوالی راځي چې دې ته د عرضې پراختیا وایي ددې برعکس کله چې د توکو قیمت ټیټ شي نو عرضه هم ورسره کمیږي چې دې ته د عرضې راټولیدل وایي .

2. د عرضې دلوړېدلو او ټيټېدلو سببونه : د عرضې لوړېدل او ټيټېدل لاندې سببونه لري :

- توليد لګښت : که د توکو د توليد په لګښت کې زياتوالى راشي او قيمت پخوانى وي نو عرضه يې کميږي د دې برعکس که د توکو د توليد په لګښت کې کمښت راشي او قيمت پخوانى وي نو عرضه يې ډيريږي .د توکو د توليد د لګښت د ډيرښت سببونه بيلابيل دي چې يو سبب يې د اومو موادو د بيې لوړوالى دى.
- طبيعي عناصر : د کرنيز توکو توليد ډيرى وخت په طبيعي عناصرو پورې انحصار وي که په هيواد کې وخت په وخت باران وي ،طبيعي افات شتون ونلري په کرنه کې له ښې کيمياوي سرې ګټه واخيستل شي نو کرنيز توليدات ډيريږي .که په بازار کې د کرنيزو توکو قيمت لوړ نه شي خوبيا يې هم عرضه ډيريږي . د دې برعکس که طبيعي حالت ښه نه وي نو د کرنيزو توکو توليد کميږي .په بازار کې د قيمت په نه تغير سره بيا هم د توکو عرضه کميږي.
- بد امني : د بد امنى او خرابو حالاتو په وخت کې هم د توکو عرضه کميږي د مثال په توګه د جنګ په وخت کې د لومړنيو توکو کمښت په دې وخت کې ځينې کمپنۍ خپل توليدات بندوي او ځينې کمپنۍ جنګي وسايل جوړ وي په دې وخت کې د توکو قيمت تغير نه خوري خو عرضه يې کميږي د دې تر څنګ د قيمتونو په لوړو الي سره بيا هم عرضه کميږي .
- د کانونو کشفول : په هيواد کې د نوو کانونو له کشفولو سره د توکو په عرضه کې تغير راځي د ساري په ډول کله چې يو هيواد اومه مواد له بهر څخه را

واردوي خو کله چې همدا مواد په هیواد کې پیدا کیږي نو د توکو د تولید په لګښت کې کموالی راځي په پخواني قیمت ډیر توکي تولیدیږي او عرضه یې هم ډیریږي .

- د لیږد رالیږد د عصري وسایلو شتون : د لیږد رالیږد د عصري وسایلو په شتون سره د توکو په لګښت کې کمښت راځي چې د توکو په عرضه کې ډیرښت راځي په دې صورت کې که د توکو قیمت لوړ هم نشي نو په عرضه کې ډیرښت راځي او دد برعکس که ښه وسایل ونه لري نو د توکو لګښت کې ډیر والي راځي او عرضه یې کمیږي .
- مالیه : که په هیواد کې په کورنیو توکو مالیه لوړه شي نو عرضه یې کمیږي او که مالیه ټیټه شي عرضه یې ډیریږي.
- تولید طریقه : که چیرته د تولید طریقه سمه وي نو د توکو تولید لګښت کې کموالی راځي ،که قیمت لوړ هم نشي نو عرضه یې ډیریږی .
- د ځینو کمپنیو یو ځای والی : ځینې وخت د یو توکي د تولید لپاره یو څو کمپنۍ سره یو ځای کیږي او دا توکی په یو معین مقدار تولیدوي . د توکو قیمت لوړیږي د قیمت په لوړوالي سره سره بیا هم عرضه نه ډیریږي .
- وارداتي پالیسۍ : حکومت ځېنې وخت خپله وارداتي پالیسۍ ته تغیر ورکوي په وارداتو لوړه مالیه وضعه کوي چې ورسره وارداتي توکي کمیږي که قیمتونه پخواني وي خو بیا هم عرضه کمیږي د دې برعکس که حکومت د ازادۍ سوداګرۍ پالیسۍ وضعه کړي نو واردات لوړیږي که قیمت پخوانۍ هم وي خو عرضه ډیریږي .

- د هیواد وضعیت : که یو هیواد سیاسي ثبات ونلري هلته توکي په لږه پیمانه تولیدېږي چې عرضه يې هم کمه وي خو په هیواد کې سیاسي ثبات وي امن شتون ولري نو کارګران له زړه نه کار کوي د توکو عرضه هم ډېرېږي .

د عرضې ارتجاعیت Elasticity of Supply: د عرضې د قانون پر اساس که د یو توکي قیمت لوړ شي عرضه يې هم لوړېږي او د دې برعکس که قیمت يې ټیټ شي عرضه يې هم کمیږي د عرضې هغه ځانګړتیا چې د قیمت د تغیر په وجه اغیزمن کیږي د عرضې ارتجاعیت ورته وایي یا د یو توکي هغه ځانګړتیا چې د قیمت په تغیر سره په عرضې يې کې تغیر راشي که د یو توکي د قیمت په تغیر سره په عرضې کې تغیرات راشي نو موږ بیا وایو چې دا توکی ډیر ارتجاعیت لري او که د کوم توکي په قیمت کې تغیر مګر په عرضې کې تغیر رانه شي نو موږ بیا وایو چې دا توکی ارتجاعیت نلري. د عرضې ارتجاعیت لاندې درې ډولونه لري :

1. ډیره ارتجاعیت لرونکې عرضه More elsatic supply: کله چې په قیمت کې ډیر لږ تغیر راشي او په عرضې کې زیات تغیر راشي دې ډول عرضې ته ډیره ارتجاعیت لرونکي عرضه وایي مانا دا چې که قیمت ډیر لږ ټیټ شي عرضه ورسره ډیره زیاته کمه شي اویا قیمت لږ لوړ شي خو په عرضې کې ډیر زیات ډیروالی راشي . کولای شو په لاندې جدول کې وګورو :

في ټن قيمت	عرضه
7500 افغانۍ	100 ټنه
7400 افغانۍ	50 ټنه
7300 افغانۍ	10 ټنه

په پورتني جدول کې ګورئ کله چې قيمت 7500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه وي خو کله چې قيمت ډېر لږ ټيټيږي له 7500 څخه 7400 ته کيږي نو په عرضه کې ډېر زيات تغيرات راځي او عرضه 50 ټنو ته راښکته کيږي .

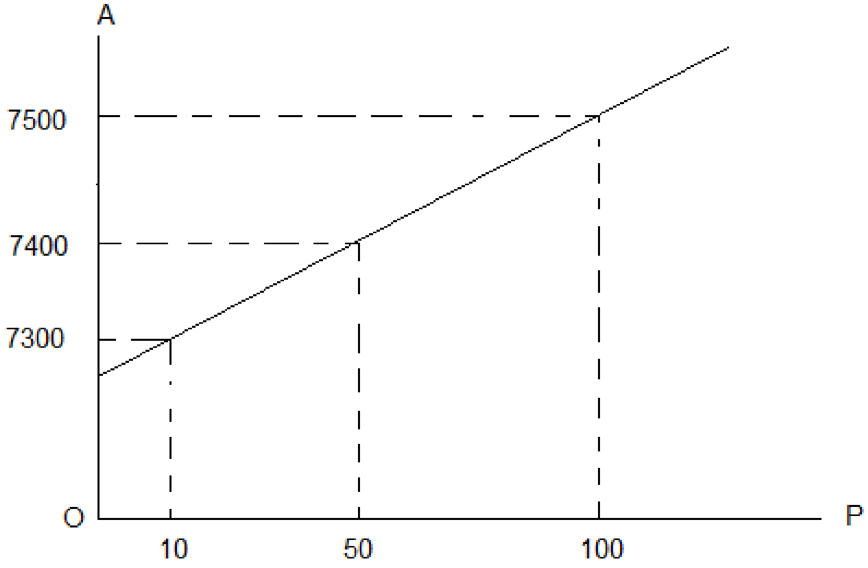

په ګراف کې تاسو ګورئ چې د قیت په لږ تغیر سره په عرضه کې ډیر تغیر راځي کله چې قیمت 7300 افغانۍ وي عرضه 10 ټنه خو کله چې قیمت ډیر لږ تغیر کوي 7400 ته لوړ شي نو عرضه 50 ټنو ته لوړیږي .

2. لږه ارتجاعیت لرونکي عرضه **Less elastic supply**: کله چې په قیمت کې ډیر تغیر راشي خو په عرضې کې ډیر تغیر رانشي نو دې ډول عرضې ته لږه ارتجاعیت لرونکې عرضه وایي مانا دا چې قیمت ډیر زیات ټیټ شي خو عرضه ډیره لږه کمه شي لاندې جدول ته ځیر شئ :

في ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټن
300 افغانۍ	90 ټن
100 افغانۍ	80 ټن

پورتني جدول ته ځير شئ کله چې قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه ده خو کله چې قیمت له 500 افغانیو څخه 300 افغانۍ کیږی عرضه ورسره ډیره لږ تغیر کوي عرضه یوازې له 100 څخه 90 ته راټیټیږي یانې ډیرلږ تغیر خوري .

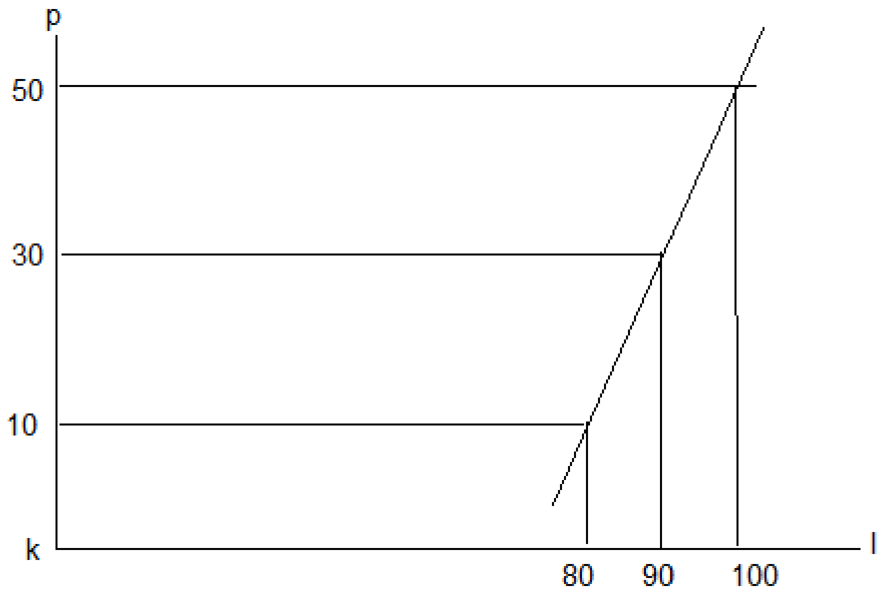

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې کله قیمت 10 افغانۍ وي عرضه 80 کیلو خو کله چې قیمت ډیر لوړیږي یاني 30 افغانیو ته لوړ شي نو عرضه ورسره ډیر لږ تغیر کوي له 80 څخه 90 کیلو ګرامو ته لوړیږي.

3. برابره ارتجاعیت لرونکې عرضه : که په عرضه او قیمت کې په یو نسبت تغیر راشي دې ډول عرضې ته برابره ارتجاعیت لرونکې عرضه وایي مانا دا چې که په قیمت کې دوه برابره زیاتوالی راشي په عرضې کې هم دوه برابره ډیرښت راشي .

لاندې جدول ته ځیر شئ :

في ټن قيمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه
1000 افغانۍ	200 ټنه
3000 افغانۍ	600 ټنه

په جدول کې ګورئ چې کله قيمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه خو کله چې قيمت 1000 افغانۍ کيږي عرضه ورسره مساوي لوړيږي 200 ټنو ته لوړيږي يانې قيمت او عرضه په يو نسبت تغير خوري .

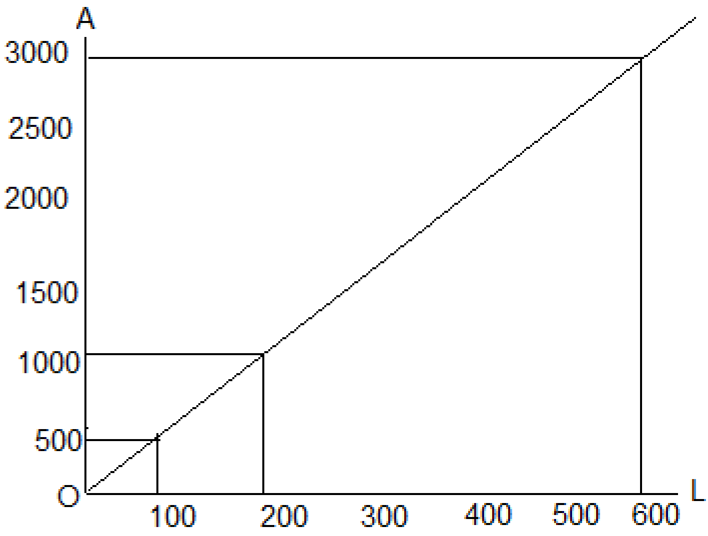

په همدې ډول په ګراف کې هم تاسو ګورئ چې قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه او کله چې 1000 افغانۍ شي قیمت عرضه 200 ټنو ته لوړېږي یانې د قیمت او عرضې د تغیر نسبت سره مساوي وي.

د عرضې د ارتجاعیت اندازه ګیري :

د له یوسره برابر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په عرضه کې د قیمت د تغیر په نسبت تغیر راشي دې ډول عرضې ته د یو سره برابر ارتجاعیت وایي د ساري په توګه د غنم قیمت د پخوا په نسبت نیم شوی او عرضه یې هم نیمه شوې ده کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د في ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه
1000 افغانۍ	200 ټنه
3000 افغانۍ	600 ټنه

په پورتني جدول کې موږ او تاسو وینو چې کله قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه وي خو کله چې قیمت 1000 افغانۍ شي عرضه هم ورسره 200 ټنو ته لوړه شي د دې خبرې مطلب دا چې په قیمت او عرضه کې یو شان تغیرات راځي

او یا په قیمت او عرضه کې مساوي تغیرات راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې ښه روښانه کړو :

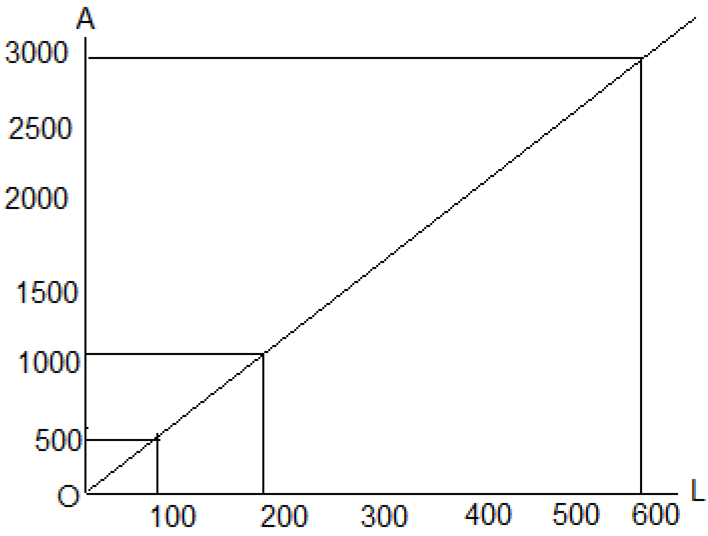

➢ له یو څخه کم ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په عرضې کې د قیمت د تغیر په نسبت کم وي یا د یو توکي قیمت لوړ شي خو په عرضه کې لږ ډېروالی راشي دې ډول عرضې ته له یو څخه کم ارتجاعیت. وایي لکه په جدول کې :

د في ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	**100** ټنه

250 افغانۍ	90 ټنه
150 افغانۍ	80 ټنه

په جدول کې مو وړ تاسو وینو چې کله قیمت 500 افغانۍ وي د توکو عرضه 100 ټنه خو کله چې قیمت ډیر تغیر خوري له 500 افغانیو څخه 250 افغانیو ته راټیټیږي عرضه ورسره ډیر لږ تغیر خوري له 100 ټنو څخه 90 ټنو ته راښکته کیږي . چې دي ډول ارتجاعیت ته له یو څخه کم ارتجاعت وایي چې په لاندي ګراف کې هم روښانه شوی .

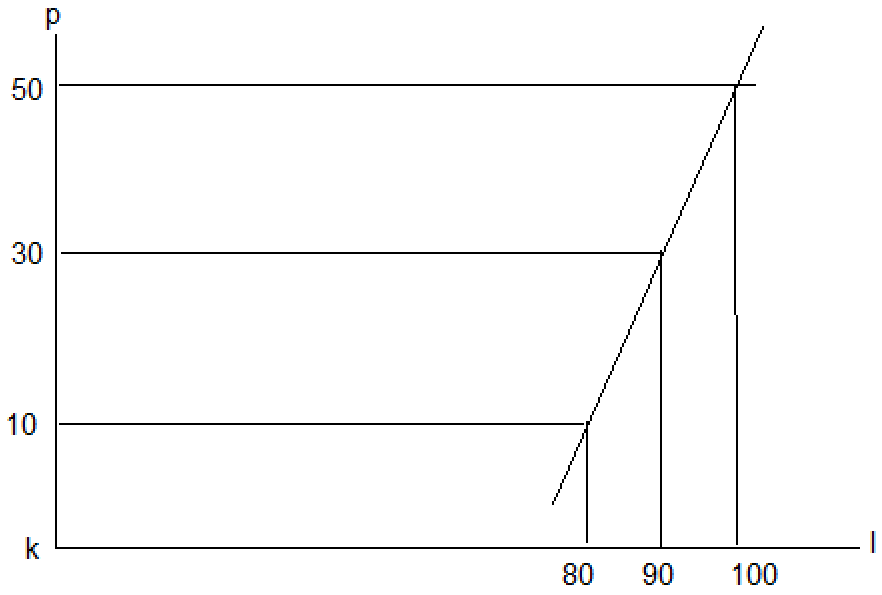

له یو شخه ډیر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي عرضه د قیمت د تغیر له نسبت شخه لوړه وي دې ډول ارتجاعیت له یو شخه ډیر ارتجاعیت وایي لاندې جدول ته ځیر شئ :

د في ټن قیمت	عرضه
50 افغانۍ	100 ټنه
25 افغانۍ	40 ټنه
15 افغانۍ	20 ټنه

په جدول کې ښکاري کله چې قیمت 50 افغانۍ وي عرضه 100 ټنه خو کله چې قیمت تغیر خوري 25 افغانیو ته راښکته کیږي عرضه ورسره ډیره تغیر خوري له 100 ټنو شخه 40 ټنو ته راښکته کیږي .

د عرضې د ارتجاعیت د اندازه ګیرۍ دویمه طریقه (حسابي فورمول) :

د عرضې ارتجاعیت = په عرضې کې تغیر/ عرضه ÷ په قیمت کې تغیر/قیمت

او یا

د عرضې ارتجاعیت = په عرضې کې تغیر / عرضه × قیمت/ په قیمت کې تغیر

د پورتنیو فورمولو د وضاحت لپاره لاندې جدول ته ځیر شئ :

شمیره	في ټن قیمت	عرضه
لومړی قیمت	50 افغانۍ	100 ټنه
دویم قیمت	25 افغانۍ	50 ټنه
دریم قیمت	20 افغانۍ	25 ټنه
څلورم قیمت	10 افغانۍ	20 ټنه

د فورمول تطبيق :

a) 1.00 = 25/50 × 100/50

b) 2.50 = 5/25 × 50/25

c) 0.50 =10/20× 20/5

د فورم له تطبيق وروسته که ځواب له یوه سره برابر راغلو نو مانا دا چې ارتجاعیت له یو سره برابر دی او که کوچني راغلو له یو څخه کوچني او که لوړ شو نو له یوه څخه لوړ دی .

i. په لومړي او دویم قیمت ارتجاعیت له یو سره برابر دی
ii. په دویم او درېیم قیمت ارتجاعیت یو څخه لوړ دی
iii. په درېیم او څلورم قیمت ارتجاعیت له یو څخه کوچنی دی

د عرضې د ارتجاعیت عوامل : د ځینو توکو د عرضې ارتجاعیت ډیر وي او د ځینو توکو ارتجاعیت کم وي د بیلابیلو توکو د عرضې ارتجاعیت په لاندې عواملو پورې تړاو لري :

- د توکي بڼه : هغه توکي چې ژر له منځه ځي د هغوی د عرضې ارتجاعیت کم وي ځکه که دا توکي خرڅ نه شي له منځه ځی نو که قیمت هر څومره ټیټ شي د هغوی خرڅول پکار دي لکه شیدې ،ترکاري او نور . ددې په مقابل کې هغه

توکي چې ژر نه خرابیږي دهغوی د عرضې ارتجاعیت ډیر وي ځکه د قیمت په ټیټ والي سره کولای شو چې زیرمه یې کړو او په عرضې کې لږ والی هم راولو .

- د تولید لګښت : که د یو توکي په تولید کې ډیر لږ ډیربښت راشي او لګښت پرې ډیر راشي او د قیمت ډیروالی دا لګښت پوره نه کړي نو ددې توکي ارتجاعیت کم دی ددې برعکس که د یو توکي په ډیر تولید کې او لګښت پرې کم راشي او قیمت کې ډیر پوره شي نو ددې توکي ارتجاعیت لوړ دی.
- د تولید طریقه : هغه توکي چې په اسانۍ سره تولیدیږي نو د هغوی ارتجاعیت ډیر وي ځکه د قیمت په تغیر سره په عرضه کې هم تغیر راځي او هغه توکي چې په پیچیده طریقې سره پیدا کیږي ارتجاعیت یې هم کم وي .
- د تولید قوانین : هغه توکي چې د ډیربښت د قانون پر اساس تولیدیږي د هغوی ارتجاعیت ډیر وي ځکه د قیمت په لوړوالي سره متشبث هڅه کوي تر څو ډیره ګټه تر لاسه کړي نو په څمکه تولید ډیروي ددې برعکس هغه توکي چې د لګښتونو ډیربښت د قانون په وسیله پیدا کیږي کم ارتجاعیت لري .
- د تولید وخت : هغه توکي چې په لږ وخت تولیدیږي نو د هغو د عرضې ارتجاعیت لوړ وي او هغه توکي چې تولید یې ډیر وي د عرضې ارتجاعیت یې هم کوچنی وي ځکه کله چې قیمت لوړ شي هغه ژر نه تولیدیږي .
- د پانګې اړتیا : د هغو توکو تولید چې ډیرې پانګې ته اړتیا لري د هغوی د عرضې ارتجاعیت هم کم وي لکه د الوتکو جوړول ځکه د الوتکو په قیمت کې که لوړوالی راشي ته مجبور یې نوې کارخانه جوړه کړې چې ډیرې پانګې ته اړتیا ده او همداسې که قیمت یې ټیټ شي بیا هم کمیدای نه شي ځکه

د کارخانې په جوړېدو ډېر پانګه لګېدلې ده نو ځکه د عرضې ارتجاعیت هم کم وي د دې برعکس هغه توکو تولید چې لږې پانګې ته اړتیا لري د عرضې ارتجاعیت یې لوړ دی ځکه که قیمت لوړ شي ډېر توکو د تولیدو امکان وي .

څلورم څپرکی

بازار Market

په تولیز ډول بازار هغه ځای ته ویل کیږي چې خلک د توکو د اخیستلو او خرڅولو لپاره پکې سره یو ځای کیږي د ساري په ډول لکه د غلو بازار،ترکاري بازار ،میوو بازار . خو د اقتصاد په علم کې بازار په پراخه توګه تر مطالعې لاندې نیول کیږي د اقتصاد په علم کې بازار کوم ځانګړي ځای ته نه ویل کیږي چې توکي په کې خرڅول یا اخیستل کیږي بلکې په دې کې ټولې هغه سیمې

دخيلي دي چې د اخيستونکي او خرڅونکي تر منځ په مخامخ ډول اړيکه نيول کيږي او د يو توکي قيمت په معين وخت کې ټاکل کيږي دا اړينه نه ده چې اخيستونکی او خرڅونکی د يو بل سره وګوري بلکې کولای شي د تيلفون ،ليک او نورو لارو څخه اړيکه ونيسي

فرانسوي عالم پښاغلي "کرناټ "بازار داسې تعريف کړی :له بازار څخه موخه هغه ځای نه دی چېرته چې اخيستونکي او خرڅوونکي سره يو ځای کيږي بلکې له بازار څخه موخه ټولې هغه سيمې دي چې اخيستونکي او خرڅوونکي په ازاده توګه يو له بل سره ګوري د يو توکي قيمت ټاکي . همدارنګه پروفيسور" کلی(Clay) "د بازار په اړه وايي : بازار يو داسې ځای دی چې ديو توکي قيمت ټاکل کيږي او دهغه د ليږد لګښتونه اضافه وي.ددې تعريف وضاحت موږ داسې کوو د ساري په ډول که په لغمان ولايت کې د يو من وريجې بيه سل افغانۍ وي او په ننګرهار کې وريجې په يو سلولس افغانۍ وي که له لغمان څخه ننګرهارته د وريجو وړلو لپاره کرايه لس افغانۍ وي نو بيا په لغمان او ننګرهار کې د وريجو قيمت مساوي دی ځکه لس افغانۍ يې دليږد لګښت دی.

د بازار اړتياوې :

1. د توکي شتون : د بازار لپاره د توکي شتون اړين دی توکی بايد شتون ولري خيالي او فرضي نه وي .

2. د اخیستونکي او خرڅوونکي ترمنځ اړیکه : د بازار لپاره دا هم اړینه ده چې باید د اخیستونکي او خرڅوونکي ترمنځ اړیکه شتون ولري که اړیکه د تیلفون ،لیک یا نورو له لارې وي د دوی ترمنځ د لیږد لګښت په نظر کې نیولو سره د توکي قیمت یو شان وټاکي.

3. د اخیستونکي او خرڅوونکي شتون : د توکو داخیستلو او خرڅولو لپاره د اخیستونکي او خرڅوونکي شتون اړین دی د اخیستونکي او خرڅونکي لپاره اړینه نه ده چې دواړه یو ځای وي کیدای شي چې یو په افغانستان او بل په هندوستان کې وي.

4. د ځای شتون : د بازار لپاره د ځای شتون اړین دی که هغه کلي ،بانډه ،ښار که هر ځای وي.

د بازار ډولونه : د بازار ډولونه د لاندې ځانګړتیاوو په اساس ویشل شوي دي :

- و خت په لحاظ
- د ځای په لحاظ
- د توکو په لحاظ
- د سودا پر اساس
- د سیالۍ په سبب

چې هریو یې په لاندې ډول تر څېړنې لاندې نیسو :

د وخت پر اساس : دو خت په لحاظ بازار درې ډولونه لري :

1) ورځنی بازار : که د یو توکي قیمت په یوه ورځ کې د عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کیږي دې ډول بازار ته ورځنې بازار وایي په ورځني بازار کې چې هر څومره توکي راوړل شي باید په هماغه ورځ خرڅ شي ځکه که چیرته توکي دویمې ورځې ته پاتې شي نو بیا له منځه ځي او یا په ډیر ټیټ قیمت خرڅیږي د ساري په ډول غوښې ،ترکاري او نورو بازارونه په ورځني بازار کې د توکو عرضه محدوده وي که تقاضا لوړه شي نو قیمت پورته ځي او که تقاضا کمه شي قیمت ورسره ټیټیږي.

2) لنډمهاله بازار : دا ډول بازار د څو اونیو او میاشتو لپاره وي په دې ډول بازار کې د توکو عرضه په بیلابیلو لارو کمیږي او ډیریږي په دې ډول بازار کې د توکو قیمت د لنډ مهالې عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کیږي لکه څرنګه چې پوهیږئ په دې ډول بازار کې وخت کم وي او د تولید په عواملو کې زیاتوالی نه شي راتلای نو د تقاضا زیاتوالی په قیمت ډیره اغیزه لري.

3) اوږد مهاله بازار : په دې ډول بازارونو کې د توکو عرضه هر څومره چې وغواړو کمه یا ډیره کړو په دې وخت نوې کارخانې هم جوړیږي ،نوې ماشینونه او نوې تعمیرونه هم جوړیدلی شي چې د څو کالو وي د دې ډول بازارونو د عرضې او تقاضا توازن د اوږد وخت لپاره وي او کوم قیمت چې وټاکل شي د

ډېروخت لپاره وي په اوږد مهاله بازار کې د توکو عرضه د قیمت تعین باندې ډېره اغیزه لري.

د ځای پر اساس د بازار ډولونه

1) سیمه ایز بازار : که د یو توکي د خرڅلاو ځای د تولید په ځای یا په نژدې سیمه کې وي دې ډول بازار ته سیمه ایز بازار وایي چې یوې ځانګړې سیمې پورې تړلی وي مثلا د کبانو بازار، ترکاري اونور د سیمه ایز بازار ځانګړتیاوې په لاندې ډول دي :

- په دې ډول بازار کې زیان منونکي توکي (شیدې، کبان، ترکاري) اخیستل او خرڅول کیږي .
- د داسې توکو اخیستل او خرڅول په کې کیږي چې د خلکو په دود دستور برابر وي .
- په دې ډول بازار کې سیمه ایز خلک د توکو اخیستل او خر څول تر سره کوي د نورو ځایو خلک په کې ګډون نه کوي .

ملي بازار : که د یو توکي اخیستل او خرڅول د یو هیواد په داخل کې ترسره کیږي نو دې ډول بازار ته ملي بازار وایي چې لاندې ځانګړتیاوې لري :

- اخیستونکی او خرڅوونکي دواړه په یوه هیواد پورې اړه لري بهرني وګړي په کې ګډون نه شي کولای او په خپل منځ کې په ازاده توګه یو بل سره ګوري د قیمت په ټاکلو کې یو له بل سره سیالي کوي .

- په دې ډول بازار کې داسې توکي اخیستل او خرڅول کیږي چې مشتریان یې کورنۍ وي .

نړیوال بازار : که د کوم توکي د اخیستلو او خرڅولو ځای ټوله نړۍ وي او نړیوال اخیستونکي او خرڅوونکي یې پیري دې ډول بازار ته نړیوال بازار وایي په دې ډول بازار کې توکو ته په ټوله نړۍ کې تقاضا شتون لري د ساري په ډول سره ،سپین زر ،تیل او نور نړیوال بازار لاندې ځانګړتیاوې لري :

- په نړیوال بازار کې پایداره او قیمتي توکي اخیستل او خرڅول کیږي .

- په نړیوال بازار کې داسې توکي اخیستل او خرڅول کیږي چې په ټوله نړۍ کې تقاضا ولري .

- په نړیوال بازار کې د بیلابیلو هیوادونو اخیستونکي او خرڅوونکي د قیمت په ټاکلو کې سیالی تر سره کوي .

د توکو په اساس د بازار ډولونه :

عمومي بازار : داسې بازار چې بیلابیل توکي په کې اخیستل او خرڅول کیږي د ساری په ډول زموږ په هیواد کې د ولسوالیو بازار ونه .

ځانګړی بازار : په ځانګړي بازار کې داسې توکي خرڅول کیږي چې یو ډول نوعیت ولري د ساري په ډول د میوې بازار، غلې بازار او نور.

نمونه یي بازار : په دې ډول بازار کې د دې پر ځای چې ټول توکي بازار ته راوړل شي یوازې د توکو نمونې راوړي په دې ډول بازار کې کرنیز او اومه مواد ډیر اخیستل او خرڅول کیږي.

درجه بندی بازار : دا ډول بازار د نمونه یي بازار پرمختللی ډول دی چې په دې ډول بازار کې د توکو نمونې ته هم اړتیا نه شته بلکې د توکو درجه بندي کوي د ساري په ډول پاک یا ناپاکه غنم، غټې یا نری وریجې .

د سوداګری په لحاظ د بازار ډولونه :

ټول پلوري: داسې بازار چې توکي په پراخه پیمانه اخلي او خرڅوي یې .

ټوک پلوري : په دا ډول بازار کې توکي په لږه پیمانه اخلي او خرڅوی چې بنه بیلګه یې زموږ او ستاسو شاوخوا هټۍ دي .

د سیالۍ پر اساس د بازار ډولونه په لاندې ډول دي:

د مکملې سیالۍ بازار : په دې ډول بازار کې د اخیستونکي او خرڅونکو شمیر ډیر وي ،د بازار په هکله پوره معلومات لري، په بازار کې په مکمله توګه سیالۍ شتون لري نو له دې کبله د یو توکي قیمت په یو وخت کې ټاکل کیږي چې لاندې ځانګړتیاوې لري :

- په دې ډول بازارکې د اخیستونکو او خرڅونکو شمیر ډیر وي
- اخیستونکي او خرڅوونکي ته د بازار په هکله مکمل معلومات وي .
- په دې ډول بازارکې یو ډول توکي اخیستل او خرڅول کیږي .
- اخیستونکي او خرڅوونکي په اخیستلو او خرڅوولو کې یو له بل سره سیالۍ کوي .
- په دې ډول بازا رکې د یوشي قیمت په یو وخت کې یو شان ټاکل کیږي .
- ازاده مداخله : سیالۍ هغه وخت زور نیسي چې د نوو کمپنیو داخلیدل بازار ته او د زړو په وتلو هیڅ ډول پابندي نه وي او هیڅ هڅیوال زیات قیمت نه شي اخیستلای.
- د تولید د وسایلو لیږد : په سیالۍ کې اړینه ده چې تولید عوامل په مکمله توګه د لیږد وړ وي د پانګې لیږد له یو ځایه بل ځای ته د مزدور لیږد له یو ځایه څخه بل ځای ته که په هر ځای کې ګټه وي موږ په اسانۍ سره وکولای شو چې ګټې ځای ته د تولید عوامل ولیږدوو زموږ په عملي ژوند کې مکمل بازار شتون نه لري ځکه ددغه ټول شرایط په یو وخت کې شتون ناممکنه دي.

نامکمله بازار : غیرمکمل بازار هغه وخت پیدا کیږي چې د اخیستونکو او خرڅوونکو شمیر لږ وي په خپل منځ کې د لیدو ازادي ونه لري او نه د بازار په اړه بشپړ معلومات لري د توکو په لیږ رالیږد کې خنډونه شتون ولري

اخیستونکی د توکو اخیستو په وخت کې معیار په نظر کې نه نیسي . نو له دې کبله د توکو قیمت په یو وخت کې بیلابیل وي .

د نامکمل بازار ځانګړتیاوې :

- په دې ډول بازار کې د اخیستونکو او خرڅوونکو شمیر کم وي .
- اخیستونکو او خرڅوونکو ته د بازار په اړه پوره معلومات نه لري .
- په دې بازار کې د یو توکي قیمت په یو وخت کې بیلابیل وي .
- د تولید د عواملو په لیږد بندیز : په بعضې وختونو کې حکومت د تولید په عواملو بندیز لګوي چې دهغوی تبادله په ازاده توګه نه ترسره کیږي د نامکمل بازار ډولونه په لاندې ډول دي :

I. دوجاره (Duopoly) : کله چې د توکو عرضه ددو کمپنیو په لاس وي دا ډول بازار ته دوجاره وایي هره کمپنۍ د عرضې یوه لویه برخه تهیه کوي که هغه په عرضه کې کموالي راولي نو قیمت لوړیږي او که عرضه ډیره کړي قیمت ورسره ټیټیږي .که دواړو کمپنیو د تولید شوی توکو نوعیت یو شان وي نو دې ته خالصه دوجاره وایي او که توپیر ولري نو دې ته توپیري اجاره وایي .

II. څو جاره (Oligopoly) : کله چې د یو توکي عرضه د دریو څخه تر اوو کمپنۍ تر سره کوي نو دې ډول بازار ته څو جاره وایي په څو جاره کې د یوې کمپنۍ حیثیت نسبت دوجارې ته ضعیفه وي لیکن بیا هم که په عرضه کې تغیر

راشي قيمت حتماً اغيزمن کيږي .که ټولې کمپنۍ يو توکی توليدوي نو هغه ته خالصه څوجاره وايي او که د توکو نوعيت توپير ولري نو هغې ته توپير څو جاره وايي .

III. اجاره دارانه سيالۍ : کـه چيرتـه د توليـدونکو او خرڅوونکو کمپنيو شمير ډير وي او هر کمپنۍ د خپل سوداګريز نښان سره بازار ته توکي عرضه کوي او د ټولو کمپنيو توکي يو له بل سره په مکمله توګه توپير لري چې دې ډول ته اجاره دارانه سيالۍ وايي .

اجاره داري : که په يو بازار کې توليدونکې او پلورنکې يوه کمپنۍ وي دې ډول بازار ته اجاره داري وايي د ساري په ډول په افغانستان کې بريښنا د افغانستان بريښنا شرکت په خلکو وويشي او هغه بل سيال نه لري . .چې لاندې ځانګړتياوې لري :

- د توکو پيدا کوونکې او خرڅونکې يوه کمپنۍ وي .
- کوم شي چې پلورنکې د هغه په وړاندې سيالۍ شتون نه لري.
- د اجاره دار په خپله خوښه د توکي قيمت ټاکي .

د اجارې ډولونه په لاندې ډول دي :

طبيعي اجاره : په طبيعي لحاظ يوه سيمه د يو توکي په پيد کولو کې اجاره ولري د ساري په ډول لکه د افغانستان انار چې نوره نړۍ د افغانستان په څير انار نه لري .

قانوني اجاره : که د يو هيواد قانون يو شخص يا ادارې ته د يو توکي د اجارې صلاحيت ورکړی وي تر څو په هغه برخه کې پرمختګ وکړي د ساري په ډول د يو کتاب ليکونکي لپاره د هغه دليکلو حقوق د کتاب ليکونکي پورې اړه لري .

ټولنيزه اجاره : ځينې وخت د ټولنې د پرمختګ لپاره د يو توکي د توليد او ويش اختيار يوې ادارې ته ورکول کيږي .

جوړه شوې اجاره : ځېنې وختونه يو شمير متشبثين سره راټوليږي د اجارې يو ډول جوړوي چې دې ډول اجارې ته جوړه شوې اجاره وايي د ساري په ډول د ګرمۍ په موسم کې د يخ فابريکو ترمنځ ډيره سيالۍ او په دغې سيالې کې د دوی زيان وي نو ټول سره راټوليږي او يو څو کارخاني چلوي .جوړې شوې اجارې لاندې ډولونه لري :

پول (pool):کله چې متشبثين يا صنعتکاران د توکي د ترلاسه کولو قيمت يو ټاکي پول ورته وايي .

کارټل (Kartel) : که صنعت کاران يا متشبثين بازار په خپل منځ کې وويشي او هر متشبث خپل د اخيستلو او خرڅولو حد وټاکي .

ترسټ (Trust): په دې ډول کې ټولې کمپنۍ خپل انفرادي حیثیت لمنځه وړي خپل ځانونه په لویه اداره مدغموي او هغه لویه اداره ټول کار مخ ته وړي.

د بازار پراختیا: د بازار له پراختیا څخه موخه هغه سیمه ده چې د توکي اخیستل او خرڅول په کې ترسره کیږي، د ټولو توکو د بازار پراختیا یو شان نه وي د بعضې توکو بازار پراخه او د ځینو محدود وي د بیلا بیلو توکو د بازار پراختیا په لاندې عناصرو په پورې تړلې ده:

- توکي نوعیت: هغه توکي چې ډیر پایښت او قیمتي وي د هغوی بازار هم پراخه وي د ساري په ډول تیل، ګاز سره او سپین زر ددې برعکس هغه توکي چې ژر خرابیږي د هغوی بازار محدود وي د ساري په ډول ترکاري، کبان او نور.

- د تقاضا نوعیت: کومو توکي ته چې تقاضا ډیره وي نو بازار یې هم پراخه وي لکه تیل اوکه د کوم توکي تقاضا یوې سیمې پورې اړه لري نو بازار یې محدود وي.

- عرضې نوعیت: د کوم توکي عرضه چې د تقاضا په اساس پورته لاړه شي نو د هغه بازار هم پراخیږي او که عرضه د تقاضا مطابق لاړه نه شي د هغه بازار محدود وي.

- د لیږد رالیږد وسایل: د بازار پراختیا تر ډیره بریده د لیږد رالیږد په وسایلو پورې اړه لري که د یو هیواد دلیږد رالیږد وسایل نوي عصري وي په

اسانۍ سره کولای شي توکي له يو ځای څخه بل ځای ته وليږدوي چې ورسره د توکو بازار پراختيا مومي.

- امنيت: که په يو هيواد کې امنيت ښه وي د جنګ خطر نه وي نو د توکو اخيستل او خرڅول پراخه توګه ترسره کيږي چې ورسره بازار هم پراختيا مومي.
- د حکومت پاليسۍ: که حکومت د ازادې سوداګرۍ پالسۍ څخه کار واخلي د توکو په صادرولو او واردولو پابندي نه وي په دې وخت کې بازار پراختيا مومي او که حکومت په سوداګرۍ بنديز لګوي نو بيا بازار پراختيا نه مومی.
- خبرتياوې: په تيلويزيون ،ورځپاڼو او نورو کې د توکو د خبرتياوو په خپره ولو سره د توکو بازار پراختيا مومي.
- د توليد طريقه: کوم توکي چې په نوو او ښه وسايلو توليد شي د هغوی بازار هم پراختيا مومي.
- د توليد اندازه: کوم توکي چې په ډيره پيمانه توليديږي د هغوی مصارف هم کوي او توليد ډير وي چې د ډير توليد لپاره د بازار لټول کيږي او ورسره بازار پراختيا مومي.

د بازار توازن

Market Equilibrium

توازن هغه حالت ته ویل کیږي چې په هغې کې مخالف او موافق ځواکونه برابر وي او هغه عوامل چې تغیر راولي هغه بې اغیزې وي .په اقتصاد کې توازن په بازار کې د قیمت ټاکل دي قیمت هغه توازن دی چې عرضه او تقاضا سره برابرېږي د یو توکي د قیمت په ټاکلو کې عرضه اوتقاضا مرکزي رول ترسره کوي .عرضه او تقاضا دوه مخالف ځواکونه دي د قیمت په زیاتوالي سره تقاضا کمیږي او عرضه ډیریږي ،د قیمت په ټیټوالي عرضه کمیږي او تقاضا ډیریږي کله چې د یو توکي عرضه او تقاضا سره برابره شي نو دبازار توازن یا د عرضې او تقاضا توازن یې بولي د دې توازن له کبله چې کوم قیمت ټاکل کیږي دې ته متوازن قیمت (Equilibrium Price) وايي .

د عرضې او تقاضا توازن یا د قیمت ټاکل : د قیمت ټاکل نظریه د لومړي ځل لپاره مشهور اقتصاد پوه ډاکتر الفرډ مارشل وړاندې کړه د دې نظریې پر اساس د یو توکي قیمت هغه وخت ټاکل کیږي چې د توکي عرضه او تقاضا سره برابره شي د عرضې او تقاضا په برابریدو سره قیمت ټاکل کیږي ډاکتر الفرد مارشل د لاندې مثال په وسیله دا واضیح کړي دي لکه څرنګه چې د یو توکي د پرې کولو لپاره د قیچې د دواړو خواوو تر منځ توازن اړین دی همداسې د قیمت د ټاکلو لپاره هم د توکي عرضې او تقاضا باید برابره شي . د تقاضا د قانون پر اساس که قیمت لوړ شي تقاضا کمیږي او د قیمت په ټیټ والي سره تقاضا ډیریږي او د عرضې د قانون پراساس که قیمت لوړ شي عرضه هم ډیریږي او که قیمت ټیټ

شي عرضه هم کمېږي . عرضه او تقاضا دوه متضاد قوتونه دي چې يو د بل خلاف کړنه تر سره کوي د قيمت په تغير سره چې په عرضه او تقاضا کې کوم تغير راځي دواړه قوتونه هڅه کوي چې يو له بل سره هم اهنګ شي کله چې دواړه قوتونه په يوه نقطه کې يو شان فشار ولري دې نقطې ته د توازن نقطه وايي .

کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

في کيلو ګرام قيمت	د غوړويو تقاضا	د غوړيو عرضه
30 افغانۍ	6 کيلو ګرام	2 کيلو ګرام
35 افغانۍ	5 کيلو ګرام	3 کيلو ګرام
40 افغانۍ	4 کيلو ګرام	4 کيلو ګرام
45 افغانۍ	3 کيلو ګرام	5 کيلو ګرام

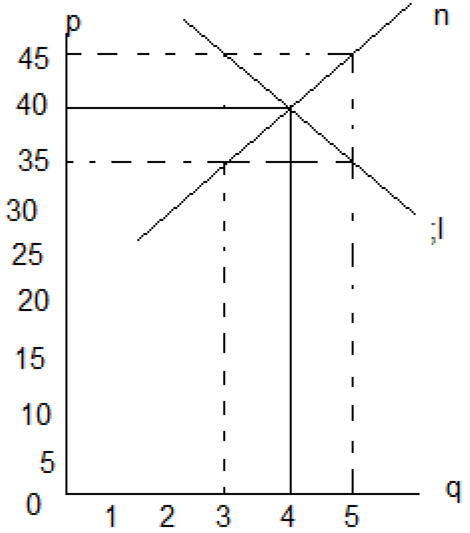

په پورتني جدول او ګراف کې تاسو ګورئ چې کله چې قیمت 35 افغاني وي نو عرضه درې کیلو ګرامه او تقاضا 5 کیلو ګرامه وي چې دلته عرضه تقاضا پر یو بل فشارونه واردوي متضاد قوتونه نه سره مساوي کیږي خو کله چې قیمت 40 افغانۍ شي د توکي تقاضا له 5 کیلو څخه څلور ته راښکته کیږي او عرضه له دریو کیلو څخه څلور کیلو ته لوړیږي چې دواړه څلور کیږي دوه متضاد قوتونه سره مساوي کیږي چې دلته د توکي قیمت ټاکل کیږي او دې حالت د عرضې او تقاضا توازن وايي.

په توازن د عرضې او تقاضاد تغیر اغیزې:

د یو توکي قیمت د عرضې او تقاضا د برابریدو په وجه ټاکل کیږي او کله چې دا توازن بر قرار نه شي نو د عرضې او تقاضا قوتونه خپلې اغیزې ښيي او یو ځل

بیا توزان ټاکي لیکن ځیني وخت د عرضې او تقاضا قوتونه د تیرې نقطې پر ځای نوې نقطه ټاکي او نوی قیمت ټاکل کیږي . په توازن د عرضې او تقاضا اغیزې په لاندې ډول دي :

1. د تقاضا د تغیر اغیزې : کله چې په عرضه کې تغیر رانه شي او تقاضا تغیر وخوري ورسره متوازن قیمت تغیر خوري د تقاضا په زیاتوالي سره د تقاضا کرښه پورته ځي د تقاضا په زیاتوالي سره متوازن قیمت لوړیږي ،خو کله چې تقاضا کمه شي متوازن قیمت او خرڅلاو کمیږي چې کولای شو په ګراف کې رونبانه کړو :

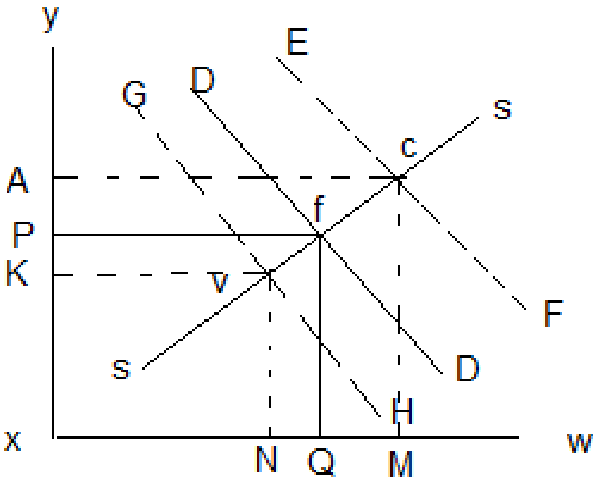

تاسو په پورتني ګراف کې دوه مستقیم خطونه د wx او xy ګورئ چې wx د عرضې مقدار او xy د تقاضا مقدار ښيي .DDد تقاضا مقدار او ssد عرضې مقدار چې دواړه د f په نقطه کې سره یو بل پرې کوي .چې همدا متوازن قیمت دی .خو کله چې عرضه پخوانۍ وي خو تقاضا کې ډېرښت راځي EFته رسیږي د عرضې خط په cکې سره پرې کوي چې له دې معلومیږي چې قیمت لوړیږي له fQځخه c M ته ځي او خرڅلاو له xQځخه xM لوړیږي .اوس که تقاضا د زیاتولاي پر ځای کمه شي نو د تقاضا خط به له DD څخه GH ته راښکته شي او د عرضې خط په v کې پرې کوي چې تقاضا د کموالي سره خرڅلا هم له QX څخه NXته راښکته کیږي .

2. د عرضې د تغیر اغیزې : که تقاضا تغیر ونه خوري او په عرضه کې زیاتوالی راشي نو دوه ډوله اغیز لري : ۱- قیمت ټیټیږي ۲- خرڅلاو مقدارلوړیږي . ددې برعکس که عرضه کمه شي قیمت لوړیږي اودخرڅلاو مقدار کمیږي .لاندې ګراف ته ځیر شئ :

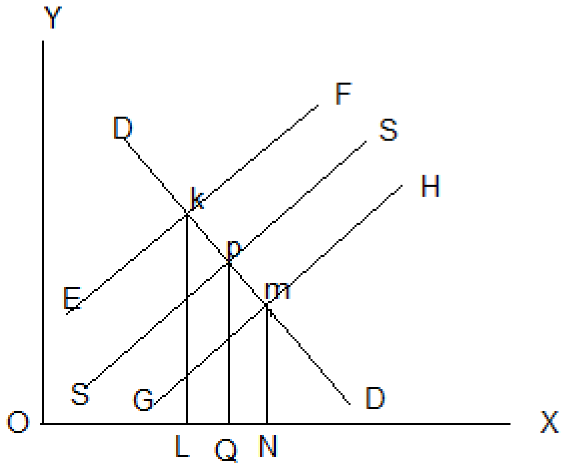

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې DDد تقاضا خط او SS د عرضې خط چې دواړه د P په نقطه کې یو بل پرې کوي او متوازن قیمت دی. اوس که تقاضا پخوانۍ وي او عرضه لوړه شي GH ته ورسیږي نو د تقاضا m نقطه کې پرې کوي چې نوی متوازن قیمت m تاکل کیږي چې له Pڅخه کم دی خو خرڅلاو له OQ څخه ON ته لوړیږي .اوس که عرضه کمه شي نو خط له ssڅخه EF نقطې ته لوړیږي نو د تقاضا خط په k نقطه کې پرې کوي چې قیمت له p څخه k ته لوړیږي خو خرڅلاو له OQ څخه OL ته راټیټیږي.

په یو وخت کې د عرضې او تقاضا تغیر او په متوازن قیمت یې اغیز : ځیني وختونه عرضه او تقاضا په یو وخت کې تغیر غوري چې اوس موږ ګورو د غه تغیر په متوازن قیمت څومره اغیز لري چې دا اغیزې بیلابیلې بڼې لري :

○ دعرضې په نسبت تقاضا کې ډېربښت : که چیرته په عرضه او تقاضا کې په یو وخت کې ډېربښت راشي او خو دا ډېربښت د عرضې په نسبت تقاضا کې ډېر وي نو قیمت ورسره لوړېږي او خرڅلاو هم ورسره ډېربښت پیدا کوي :

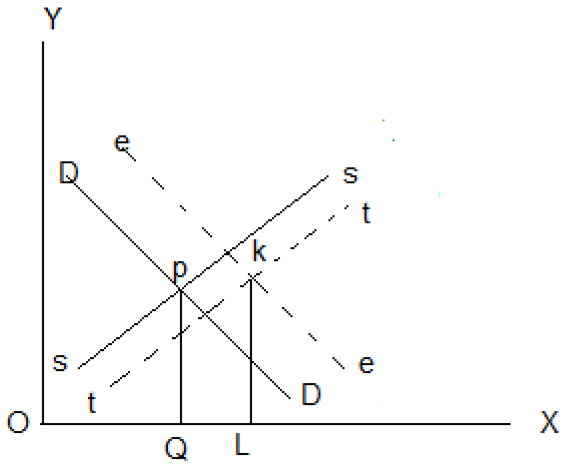

تاسو په پورتني ګراف کې ګورئ چې DD د تقاضا خط او SS د عرضې خط دی داوړه یو بل د P په نقطه کې پرې کوي چې متوازن قیمت ورته وایي اوس د عرضې نوی خط tt او د تقاضا ee دی چې د k په نقطه کې یو بل پرې کوي چې تاسو ګورئ چې د عرضې په نسبت په تقاضا کې ډېر زیاتوالی راغلی چې قیمت له P څخه لوړېږي k ته پورته کیږي او د خرڅلاو مقدار له OQ څخه OL ته لوړېږي .

○ دعرضې په نسبت تقاضا کې کم کمښت : په دې برخه کې په عرضه تقاضا کې ډیرښت راځي خو دا ډېرښت عرضې نسبت تقاضا لوړوي چې متوازن قیمت کمیږي او د خرڅلاو مقدار ډیرېږي :

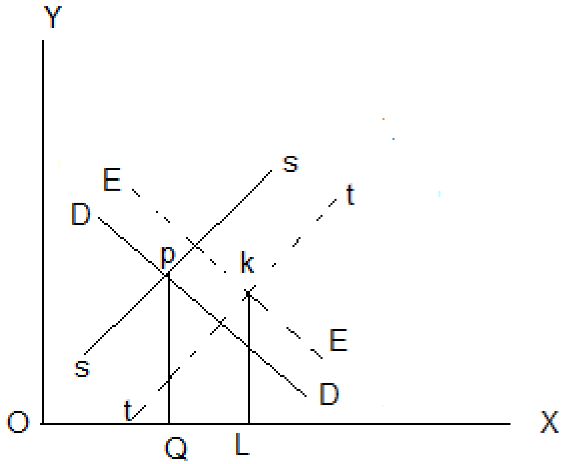

په پورتني ګراف کې وینی چې DD د تقاضا خط او ss د عرضې خط چې دواړه د p په نقطه کې یو بل پرې کوي چې متوازن قیمت دی .خو کله چې د عرضې په نسبت تقاضا کې کم کمښت راشي چې قیمت له Pڅخه را ټیټېږي k ته رسیږي چې خر څلاو له OQ څخه LO ته لوړیږي .

○ پـه عرضـې او تقاضـا کـې مسـاوي ډېربنـت : کلـه چـې عرضـه او تقاضـا مساوي ډېربنت وکړي څومره چې د عرضې پـه ګراف کـې تغیر راځي پـه همدې مقدار د تقاضا په مقدار کې هم ډېربنت راځي او لاسته راغلی قیمت په پخواني معیار وي لاندې ګراف ته ځیر شی :

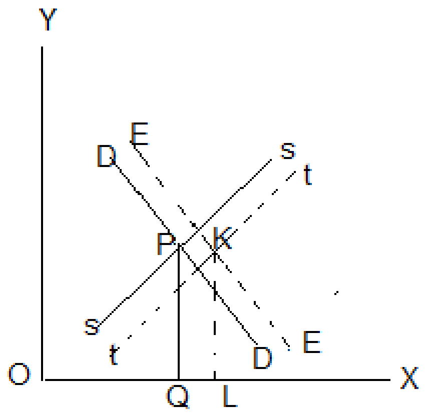

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې عرضه او تقاضـا کـې یـو مسـاوي ډېربنت راغلی چې قیمت په پخواني معیار تاکل کیږي P څخه k لیږد مومي خو پـه عرضه ا و تقاضا کې ډېربنت راځي OQ څخه OL ته لوړیږي.

○ د عرضې په نسبت په تقاضا کې ډېر کمښت : که د یو توکي پـه عرضـې او تقاضا کې تغیر راشي خو دا تغیر د عرضې په نسبت تقاضا کې ډېر کم وي پـه

دې وخت کې نود توکي قیمت ټیټیږي او د خر ثلاو مقدار هم کمیږي لاندې ګراف ته ځیر شئ :

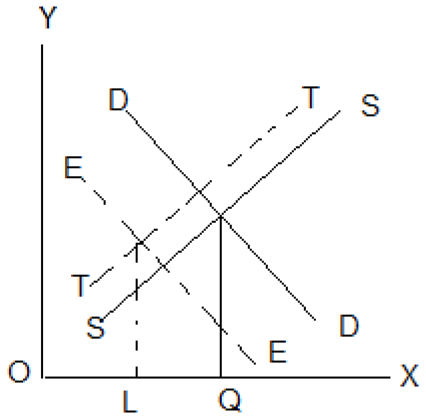

په ګراف کې تاسو وینئ چې DDد تقاضا خط او ss د عرضې خط په P یې یو بل پرې کوي او متوازن قیمت ټاکي .له دې وروسته د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر کمښت راځي چې نوی قیمت K ته رابښکته کیږي چې ورسره د خرڅلاو مقدار له OQ څخه LO ته رابښکته کیږي .

○ د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر کمښت : که په تقاضا کې د عرضې په نسبت ډیر کمښت راشي قیمت ټیټیږي او د عرضې او تقاضا په مقدار کې هم کموالی راځي .

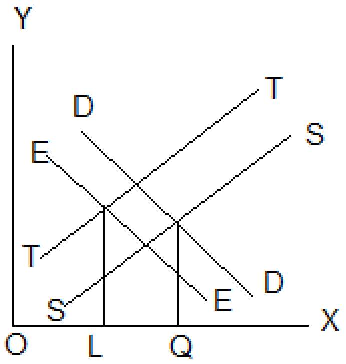

په پورتنی ګراف کې ګورئ چې د عرضې په نسبت تقاضا کې لږ کمښت راځي DD د تقاضا مقدار ss د عرضې مقدار دواړه د P په نقطه کې يو بل پرې کوي چې متوازن قيمت دی خو کله چې په عرضه کې کمښت راشي نو قيمت لوړيږي k ته رسيږي او خر څلاو له OQ څخه OL ته را ټيټيږي.

○ په عرضې او تقاضا کې مساوي کمښت : په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت لکه څرنګه په ګراف کې ښکاري په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت راشي قيمت په پخواني معيار ثابت پاتې کيږي خو د عرضې او تقاضا په مقدار کې کمښت راځي.

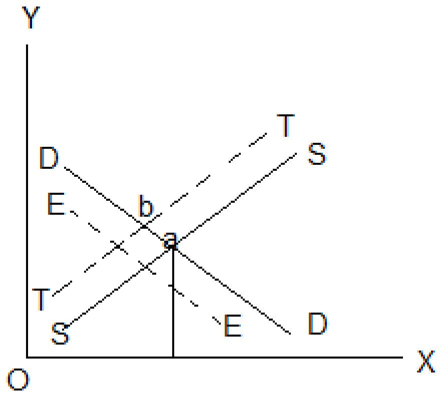

په پورتني ګراف کې ښکاري کله چې په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت راشي متوازن قيمت تغير خوري دا قيمت د پخواني قيمت په معيار ټاکل کيږي ياني b قيمت د a په معيار ټاکل کيږي خو د عرضه او تقاضا په مقدار کمښت رامنځته کيږي.

اخځليکونه

١. ايوبي کندهارى،محمدنادر،اقتصادي نظريات،صحاف نشراتي موسسه،١۴٢۴هـ ق

٢. اى ، حميد شاهد ،جزياتي معاشيات،علمي کتاب خانه ، لاهور،2007

٣. شيخ،محمد منظور علي،کتاب معاشيات،علمي کتاب خانه،لاهور،2005

۴. حسين، خادم،ابتدايي معاشيات، راو نويد عالم، فيصل اباد ، 2002

۵. الخطيب ، دکتور محمود(رحماني ،پوهندوى مولوي محمد شريف، من مبادئ الاقتصاد الاسلامي (د اسلامي اقتصاد اساسات)،رياض،1409 هـ ق ، 1388ه ش

٦. دولتشاهى ، دوکتر طهما سب محسم ، مباني علم اقتصاد ، جعفر يکرنگيان ، تهران ،1388

٧. موحد ، پوهنيار حسيب الله ، اقتصاد ميکرو (خرد) کابل ، 1385ه ش

1. http://www.rohi.af/fullstory.php?id=13636(2011)
2. http://www.investopedia.com/terms/m/microeconomics.asp (2014)
3. http://economics.about.com/cs/studentresources/f/microeconomics.htm2014
4. http://www.investorwords.com/1396/demand.html2014
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Supply_and_demand2014
6. http://smallbusiness.chron.com/economic-definition-four-factors-production-3941.html2014
7. http://www.businessdictionary.com/definition/cost.html 2014
8. http://www.investopedia.com/terms/l/land.asp2014